

ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄYTTÖ YLEISISSÄ KIRJASTOISSA

Kansallisen elektronisen kirjaston FinELibin käyttäjäkyselyn analyysi

Kati Mattsson

Tampereen yliopisto
Informaatiotutkimuksen laitos
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2007

TAMPEREEN YLIOPISTO

Informaatiotutkimuksen laitos

MATTSSON, KATI: Elektronisten aineistojen käyttö yleisissä kirjastoissa. Kansallisen elektronisen kirjaston FinELibin käyttäjäkyselyn analyysi

Pro gradu -tutkielma, 67 s., 13 liites.

Informaatiotutkimus

Marraskuu 2007

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää elektronisten aineistojen käyttöä yleisissä kirjastoissa. Aihetta ei ole juuri aiemmin tutkittu. Tutkimuksen kohteena olivat elektronisten aineistojen käyttäjät yleisissä kirjastoissa. Tutkimusaineistona oli Kansallisen elektronisen kirjaston FinELibin käyttäjäkysely yleisille kirjastoille. Tutkimusaineisto kerättiin verkkokyselynä keväällä 2007. Kyselyyn saatiin 925 käyttökelpoista vastausta. Aineisto analysoitiin tilastollisesti SPSS-ohjelmistolla. Tutkimuksen viitekehäyksessä tarkasteltiin elektronisten aineistojen asemaa ja saatavuutta yleisissä kirjastoissa sekä aiempaa tutkimusten elektronisten aineistojen käytöstä.

Tutkimuksessa selvisi, että yleisten kirjastojen elektronisten aineistojen käyttäjistä lähes puolet oli tyytyväisiä tarjolla oleviin elektronisiin aineistoihin. Lähes yhtä moni ei osannut arvioida tyytyväisyyttään. Tyytymättömiä oli alle kymmenen prosenttia vastanneista. Vastajat kokivat löytävänsä tarvitsemiaan aineistoja yleensä ainakin jonkin verran. Yleisissä kirjastoissa käytetyimmät elektronisen aineiston tyypit olivat viitetietokannat ja hakuteokset. Aineiston käyttötarkoitus yleisissä kirjastoissa oli useimmiten työ tai arjen tarpeisiin vastaaminen. Elektronisia aineistoja käytettiin yleisissä kirjastoissa yleensä harvemmin kuin joitain kertoja kuukaudessa.

Yli puolet vastaajista käytti yleisen kirjastonsa aineistotarjonnasta lähinnä painettuja aineistoja. Painetut sanakirjat ja hakuteokset olivat suurimman osan vastanneista mielestä korvattavissa elektronisilla versioilla. Vastajat eivät kuitenkaan olleet halukkaita korvaamaan painettuja kirjoja elektronisilla. Kirjastoon toivottiin hankittavan erityisesti elektronisia sanakirjoja, sanastoja ja hakemistoja. Vastaajista yli puolet käytti elektronisia aineistoja muuallakin kuin yleisessä kirjastossa vähintään kerran viikossa. Kirjaston kotisivut olivat vastaajille tärkein tiedonlähde koskien yleisen kirjaston elektronisia aineistoja. Keskeisimpiä ongelmia elektronisten aineistojen käytössä oli vastanneiden mielestä se, etteivät he tunteneet aineistoja riittävästi. Elektronisten aineistojen käyttäjät toivoivatkin lisää tietoa kirjaston tarjoamista elektronisista aineistoista.

Suurin osa (75 %) vastaajista oli naisia ja lähes puolella vastaajista oli korkeakoulututkinto. Vastaajia oli iältään alle 18-vuotiaista yli 65-vuotiaisiin. Suurimmat henkilöryhmät vastaajien joukossa olivat toimihenkilöt, opiskelijat ja koululaiset sekä työntekijät. Taustamuuttujista erityisesti koulutus näytti olevan yhteydessä elektronisten aineistojen käyttöön. Korkeakoulututkinnon suorittaneet käyttivät elektronisia aineistoja hieman muita aktiivisemmin.

Sisälllys

1 JOHDANTO.....	1
1.1 TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA TAVOITE	1
1.2 TUTKIMUSAINEISTO	2
1.3 KESKEISET KÄSITTEET.....	2
1.3.1 Elektroniset ja digitaaliset aineistot.....	2
1.3.2 Elektroninen ja digitaalinen kirjasto.....	3
1.3.3 Virtuaali- ja hybridikirjastot.....	4
2 ELEKTRONISET AINEISTOT YLEISSÄ KIRJASTOISSA	7
2.1 KANSALLINEN ELEKTRONINEN KIRJASTO FINELIB	7
2.1.1 FinELibin toiminta ja taustaa.....	7
2.1.2 FinELib yleisissä kirjastoissa.....	7
2.1.3 FinELibin asiakaskyselyt.....	9
2.2 ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN TARJONNAN LÄHTÖKOHTIA	10
2.3 ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN SAATAVUUS	11
2.4 KESKEISIMMÄT VERKKOPALVELUT YLEISSÄ KIRJASTOISSA	12
2.5 PERUSPALVELUARVIOINTI DIGITAALISEN AINEISTON TARJONNASTA YLEISSÄ KIRJASTOISSA 2004	13
2.5.1 Digitaaliset aineistot yleisissä kirjastoissa.....	13
2.5.2 Arvioinnin tuloksia.....	13
3 AIEMPI TUTKIMUS ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄYTÖSTÄ	15
3.1 ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄYTÖN TUTKIMUS INFORMAATIO TUTKIMUKSEN PIIRISSÄ	15
3.1.1 Tiedonhankinnan tutkimus.....	16
3.1.2 Kirjastonkäyttötutkimus.....	17
3.2 FINELIBIN KÄYTTÄJÄKYSELYIDEN TULOKSIA	19
3.2.1 Ammattikorkeakouluopiskelijoiden FinELib-aineistojen käyttö.....	20
3.2.2 Tutkijoiden FinELib-aineistojen käyttö.....	21
3.3 TUTKIMUKSET ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄYTÖSTÄ YLEISSÄ KIRJASTOISSA.....	22
3.3.1 Elektroniset julkaisut kiinalaisissa kirjastoissa	23
3.3.2 Tietokantojen käyttöönotto Victorian yleisissä kirjastoissa.....	24
3.3.3 Elektronisten aineistojen tarjonta yleisissä kirjastoissa Iso-Britanniassa	25
3.3.4 Tietokantojen käyttöön yhteydessä olevat tekijät yhdysvaltalaisissa kirjastoissa	27
3.3.5 Connecticutin asukkaiden yleisen digitaalisen kirjaston käyttö.....	28
3.3.6 Yhteenveto tutkimuksista.....	30
4 EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	32
4.1 AINEISTON KERUU	32
4.2 TUTKIMUSMENETELMÄ.....	32
4.3 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI.....	34

4.4 TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	34
5 TULOKSET	36
5.1 KYSELYYN VASTANNEIDEN TAUSTATIEDOT	36
5.2 ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄYTTÖ YLEISISSÄ KIRJASTOISSA.....	39
5.2.1 Käytön määrä	39
5.2.2 Käytön määrään yhteydessä olevat tekijät	41
5.2.3 Käytetyt aineistot.....	42
5.2.4 Käyttötarkoitus	44
5.2.5 Käyttö muualla	47
5.3 ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄYTÖN ESTEET SEKÄ KOULUTUKSEN JA NEUVONNAN TARVE	48
5.3.1 Elektronisten aineistojen käytön ongelmat	48
5.3.2 Neuvonnan ja koulutuksen tarve	50
5.3.3 Tiedonlähteet koskien yleisen kirjaston elektronisia aineistoja	51
5.3.4 Aineistojen löytäminen	52
5.4 MIELIPITEITÄ ELEKTRONISISTA AINEISTOISTA	53
5.4.1 Tyytyväisyys	53
5.4.2 Aineistojen saatavuus	54
5.4.3 Toivotut aineistot.....	56
5.4.4 Painettujen ja elektronisten aineistojen vertailu.....	58
5.5 YHTEENVETO	59
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	62
LÄHTEET.....	64
LIITTEET	68
Liite 1: Kyselylomake	68
Liite 2: Taulukot	74

1 JOHDANTO

1.1 TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA TAVOITE

Kirjastolaissa säädetään kuntien yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalveluista sekä näiden palveluiden valtakunnallisesta ja paikallisesta edistämisestä. Viimeisin Kirjastolaki (1998) ottaa kantaa myös elektronisten aineistojen asemaan. Laissa todetaan, että toiminnan tavoitteena on tukea myös virtuaalisia ja vuorovaikutteisia verkkopalveluja ja niiden sivistyksellisten sisältöjen kehittämistä. Kansallisella tasolla myös Kirjastopoliittinen ohjelma 2001–2004 ja Kirjastostrategia 2010 korostavat molemmat elektronisten aineistojen merkitystä osana yleisen kirjaston palveluja, jotta kansalaisten oikeus tietoon toteutuu aineistotyypistä riippumatta. Kansallinen elektroninen kirjasto FinELib on keskeinen elektronisten aineistojen tarjoaja Suomessa ja sen tavoitteisiin kuuluu edistää laadukkaan tiedon saantia ja käyttöä yhteiskunnassa erityisesti elektronisten aineistojen osalta.

Tarkastelen Pro gradu -tutkielmassani elektronisten aineistojen käyttöä yleisissä kirjastoissa. Tutkimuksen kohteena ovat elektronisten aineistojen käyttö ja käyttäjät. Tutkimuksessa selvitetään elektronisten aineistojen käytön määrää sekä käytettyjä aineistoja. Yhtenä tavoitteena on selvittää käyttäjien mielipiteitä elektronista aineistoista sekä niiden saatavuudesta. Sen lisäksi tarkastellaan muun muassa ongelmia elektronisten aineistojen käytössä. Tutkimusaineistona on ensimmäinen yleisten kirjastojen asiakkaille suunnattu valtakunnallinen käyttäjäkysely elektronisten aineistojen käytöstä Suomessa, jonka FinELib toteutti keväällä 2007. Tutkimus on tehty yhteistyössä FinELibin kanssa ja sen tuloksia on tarkoitus hyödyntää FinELibin palveluiden kehittämisessä. Tutkimusaihetta voi pitää tärkeänä, sillä elektronisten aineistojen käyttöä yleisissä kirjastoissa on tutkittu Suomessa suhteellisen vähän, vaikka niiden tarjonta yleisissä kirjastoissa on kasvanut. Yleiset kirjastot ovat tarjonneet elektronisia aineistoja 1990-luvulta asti, mutta niiden asema, määrä ja asiakkaiden mahdollisuus käyttää niitä itse on vaihdellut merkittävästi kirjastoissa muun muassa lääneittäin ja kirjaston koon mukaan.

Tutkielman ensimmäinen eli johdantoluku jatkuu tutkimusaineiston ja keskeisten käsitteiden tarkastelulla. Toisessa luvussa käsittelen FinELibin roolia elektronisten aineistojen tarjoajana sekä elektronisten aineistojen asemaa ja tarjontaa yleisissä kirjastoissa. Kolmannessa luvussa käyn läpi elektronisten aineistojen käytön tutkimusta informaatiotutkimuksen alalla sekä tutkimuksia

elektronisten aineistojen käytöstä. Neljännessä luvussa esittelen tarkemmin tutkimusaineiston sekä tutkimus- ja analyysimenetelmät. Viidennessä luvussa tarkastelen tutkimuksen tuloksia. Kuudes ja tutkielman päättävä luku sisältää johtopäätökset.

1.2 TUTKIMUSAINEISTO

Tutkimusaineistona on Kansallisen elektronisen kirjaston FinELibin käyttäjäkysely yleisille kirjastoille (Liite 1). Www-kysely toteutettiin huhtikuussa 2007 ja siihen saatiin 925 vastaajan käyttökelpoiset vastaukset. Kyselyllä kerättiin käyttäjien taustatietoja sekä tietoa käytön piirteistä eli muun muassa käytetyistä elektronisista aineistoista, käytön määrästä sekä ongelmista elektronisten aineistojen käytössä. Lisäksi tiedusteltiin vastaajien mielipiteitä aineistoista ja niiden saatavuudesta. Tutkimusaineistoa analysoidaan tilastollisesti SPSS-tilasto-ohjelmalla. Tutkimusaineistoa hyödynnetään tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta oleellisin osin eli esimerkiksi vastaukset Nelli-portaalin käytöstä on rajattu pois. Kyseinen palvelu on käytössä vain osassa yleisiä kirjastoja.

1.3 KESKEISET KÄSITTEET

Elektronisilla aineistoilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa elektronisia lehtiä, kirjoja, sanakirjoja, hakuteoksia ja viitetietokantoja, jotka ovat käytettävissä jonkin instituution tietoverkossa tai sen kautta. Usein elektronisten aineistojen käyttöä tutkittaessa tutkittavaa ilmiötä kutsutaan elektronisen, digitaalisen tai virtuaalikirjaston käytön tutkimukseksi. Näitä käsitteitä ja niiden suhteita käsittelem seuraavaksi. Esittelen myös käsitteen hybridikirjasto. Viitatessani alan tutkimukseen käytän pääasiallisesti kirjoittajien valitsemaa ilmauksia tai niiden suomenkielisiä vastineita.

1.3.1 Elektroniset ja digitaaliset aineistot

Juntumaan (2002, 30) mukaan käsitteitä digitaalinen aineisto, elektroninen aineisto ja verkkoaineisto käytetään kirjastokontekstissa toistensa synonyymeinä, vaikka kaikilla niistä on oma sisältönsä. Niistä voi kuitenkin puhua rinnakkain, vaikka täsmällisin ilmaisu olisi ”digitaalinen verkkoaineisto”. Opetusministeriön digitaalisten aineistojen kysyntää ja tarjontaa yleisissä kirjastoissa käsittelevässä selvityksessä digitaalisilla aineistoilla tarkoitettiin

sähköisessä muodossa olevia aineistoja, tietokantoja tai muita elektronisia aineistoja, joiden käyttämiseen tarvitaan tietokone ja käyttöliittymä ja jonka lisenssin kirjasto on hankkinut. (Digitaalisten aineistojen kysyntä ja tarjonta 2005, 13–14). Bawden ja Rowlands (1999, 187–188) toteavat että käsitteitä digitaalinen, elektroninen ja multimedia käytetään kirjallisuudessa huolettomasti ja epätarkasti. Heidän mukaansa olisi tarkoituksenmukaista puhua digitaalisista aineistoista, kunhan vain ottaa huomioon että muun muassa aineistojen välinevaatimukset saattavat käytännössä olla erilaisia.

Elektronisiin tai digitaalisilla aineistoihin ja kirjastoihin on joissain tutkimuksissa luettu mukaan myös kaikki internet-aineistot, toisissa kirjaston omille sivuilleen valitsemat www-linkit. Elektronisiksi aineistoiksi voidaan ymmärtää myös CD-ROM- ja DVD -julkaisut. Esimerkiksi Welch (1999, 73) tarkoittaa elektronisilla lähteillä verkkonäyttöluetteloita, elektronisia viite- ja kokotekstitietokantoja sekä internetiä. Hastings (1998) taas tarkoittaa tutkimuksensa kontekstissa elektronisilla aineistoilla CD-ROM -levyjä sekä internet- ja www-aineistoja, jotka on valittu kirjaston verkkosivuille (emt., 109–108). Liu, Martin, Roehl, Yi ja Ward (2006, 132–135) määrittelevät digitaalisen kirjaston palveluita varten järjestetyiksi elektronisiksi tietoresursseiksi, jotka käsittävät kirjaston tarjoaman aineiston lisäksi internetin.

1.3.2 Elektroninen ja digitaalinen kirjasto

Tutkimuskirjallisuudessa esitetään monia eri näkemyksiä siitä, mikä on digitaalinen kirjasto. Toisaalta käsitteitä digitaalinen kirjasto ja elektroninen kirjasto käytetään toistensa synonyymeina, kuten myös ilmaisua virtuaalikirjasto. (Bawden & Rowlands 1999, 182; Chowdhury & Chowdhury 1999, 411; Jeng 2005, 47.) Bawdenin ja Rowlandsin (1999, 182) mukaan toisinaan käsitteitä elektroninen kirjasto, virtuaalikirjasto ja hybridikirjasto käytetään synonyymien sijaan toisinaan toistensa ylä- tai alaluokkina ja joskus taas muussa merkityksessä. Suomalaisten tutkijoiden mukaan virtuaalikirjastoa vastaavia käsitteitä ovat digitaalinen kirjasto, elektroninen kirjasto, sähköinen kirjasto ja verkotettu kirjasto (Anttiroiko & Savolainen 2001; Kuronen 2000, 132). Kuronen kuitenkin epäilee, että nämä ilmaisut ei sovi suomen kieleen, vaan kuulostavat ”liian sähköpillisiltä” ja siksi hän suosii ilmaisua virtuaalikirjasto (emt., 132).

Bawden ja Rowlands (1999, 182) määrittelevät digitaalisen kirjaston kirjasto- tai informaatiopalveluksi, joka sijaitsee joko fyysisessä tai virtuaalisessa tilassa tai niiden yhdistelmässä ja jossa merkittävä osuus tarjolla olevista resursseista on saatavilla ainoastaan

digitaalisessa muodossa. Jeng (2005, 47) määrittelee digitaalisen kirjaston kirjallisuuden pohjalta seuraavasti: 1) digitaalinen kirjasto on järjestetty ja hoidettu kokoelma digitaalista tietoa, 2) digitaalista kirjastoa käytetään tietoverkossa ja 3) digitaalinen kirjasto saattaa pitää sisällään palvelua.

Borgmanin (2000) määritelmä on huomattavasti yksityiskohtaisempi. Borgmanin (emt., 42) mukaan digitaalinen kirjasto on joukko elektronisia resursseja, joihin liittyy mahdollisuus luoda, hakea ja käyttää informaatiota. Tässä mielessä ne ovat laajennettuja ja parannettuja tiedonsäilytys- ja hakujärjestelmiä, jotka muokkaavat digitaalista dataa oli se missä muodossa tahansa (tekstiä, kuvia, ääntä, kuvia ja liikkuvaa kuvaa). Digitaalisen kirjaston sisältöön kuuluu dataa, dataa kuvailevaa metadataa ja metadataa joka muodostuu yhteyksistä muuhun dataan tai metadataan digitaalisessa kirjastossa tai sen ulkopuolella. Digitaaliset kirjastot on koottu ja organisoitu jonkin yhteisön toimesta ja sitä varten. Tässä mielessä ne ovat jatketta erilaisille fyysisille instituutioille, joissa resursseja valitaan, kootaan, järjestetään ja säilytetään käyttäjäyhteisön tueksi. Näitä instituutioita ovat muun muassa kirjastot, museot, arkistot ja koulut, mutta digitaaliset kirjastot ulottuvat ja palvelevat myös muita ympäristöjä, kuten kouluja, virastoja, laboratorioita, koteja ja julkisia tiloja. Tämä määritelmä laajentaa Borgmanin mukaan digitaalisen kirjaston käsitettä, sillä siinä korostuu yhteisöjen merkitys.

Rowlandsin ja Bawdenin (1999) mukaan yksinkertaisin ja todennäköisin malli digitaalisten kirjastojen kehittymisellä vaiheittain on elektronisen kirjaston malli. Se on fyysinen paikka, jossa käyttäjille on pääsy digitaalisiin resursseihin. Elektroniset resurssit valitaan, hankitaan ja saatetaan käyttöön pääsyä ja hakua varten hyvin samaan tapaan kuin perinteiset aineistot. Digitaalisen kirjaston pohja voi olla instituutiossa, mutta myös tieteen oppialan, ammatillinen, paikallinen tai kansallinen. Digitaalisella kirjastolla voi olla fyysinen sijainti, mutta se ei ole pakollinen edellytys. (Emt., 198.) Käsitettä elektroninen kirjasto on käytetty pidempään, mutta siihen liittyvät mielikuvat ovat Bawdenin ja Rowlandsin (1999, 186) mukaan jossain määrin vanhanaikaisia, sillä se edustaa heidän mukaansa rajoittunutta lähestymistapaa digitaalisiin kirjastoihin, viitaten digitaalisessa muodossa olevan aineiston valikoiman tarjoamiseen perinteisen kirjaston kontekstissa.

1.3.3 Virtuaali- ja hybridikirjastot

Seuraavaksi esittelen käsitteet virtuaalikirjasto ja hybridikirjasto. Virtuaalikirjastot eivät

varsinaisesti kuulu tämän tutkimuksen piiriin, mutta käyn läpi käsitteen merkityksiä sen erottamiseksi elektronisesta kirjastosta. Hybridikirjastot sen sijaan liittyvät läheisesti tietoyhteiskuntakehitykseen, johon liittyy myös elektronisten aineistojen asema yleisissä kirjastoissa.

Termiä virtuaalikirjasto on käytetty paljon vailla suurta yhdenmukaisuutta. Virtuaalikirjastolla tarkoitettiin alkujaan viitetietokantojen, näyttöluetteloiden ja muiden kirjastopalveluiden käyttöä verkon välityksellä, mutta sittemmin se on alkanut tarkoittaa aihepiirin mukaan järjestettyjä linkkiluetteloja. (Anttiroiko & Savolainen 2001, 55; Bawden & Rowlands 1999, 186; Kuronen 2000, 130–131.) Virtuaalikirjasto voidaan määritellä kirjastopalveluiden verkotetuksi kokonaisuudeksi, jonka palveluiden tarjonta ja käyttö toteutetaan tietoverkon kautta. Virtuaalikirjasto tarjoaa pääsyn elektronisessa muodossa oleviin informaatiovarantoihin, muun muassa elektronisiin lehtiin ja kirjoihin kirjaston asiakaspäätteiltä (Anttiroiko & Savolainen 2001, 55.) Kuronen (2000) määrittelee virtuaalikirjaston tietokoneiden ja tietoliikenteen avulla toteutetuksi informaatiojärjestelmäksi, joka tarjoaa informaatiopalveluja samaan tapaan kuin perinteinen kirjasto. Sen kokoelmat on organisoitu ja käyttöönotto on toteutettu mahdollisimman hyvin käyttäjäkuntaa ajatellen. (Emt., 132.)

Virtuaalikirjasto on kehittyneemmässä muodossaan monipuolinen palvelukokonaisuus eli linkkikirjasto, jossa linkit on kuvailtu ja linkkikokoelmat on järjestetty rakenteisiksi tekstitietokannoiksi (Anttiroiko & Savolainen 2001, 55; Kuronen 2000, 130–131.) Kurosen (2000, 132) mukaan virtuaalikirjasto ei ole vain tekninen väline verkkotiedonlähteiden käyttöön, kirjastonhoitaja on välttämätön edellytys toimivalle virtuaalikirjastolle. Myös Anttiroikon ja Savolaisen (2001, 55) mukaan virtuaalikirjaston palveluihin kuuluu tiedonhaku asiakkaille elektronisista tietovarannoista ja asiakkaiden opastaminen verkkotiedonhaussa. Heinisun, Koskelan ja Saineen (2004, 50) mukaan virtuaalikirjastoissa kirjaston asiakas voi uusia lainansa, tehdä varauksia, ottaa vastaan uutuuksilmoituksia oman profiilinsa mukaan ja niin edelleen eli virtuaalikirjastoon kuuluvat muutkin kirjastopalvelut kuin verkkotiedonlähteet ja tiedonhaku.

Hybridikirjaston määritelmästä vallitsee ehkä suurin yksimielisyys. EU määritteli vuonna 1997 hybridikirjaston sekatyypiseksi, verkostoituvaksi kirjastoksi, joka tarjoaa pääsyn maailmalaaajuiseen tietoon erilaisten medioiden ja aineistojen välityksellä ja jossa on ohjausta saatavilla. EU:n mukaan kirjastoista tehdään entistä paremmin tietoyhteiskuntaa palvelevia, kun kirjastorakennusten ja -kokoelmien lisäksi on tarjolla erilaisia palveluja verkon kautta ja

kirjastoista tulee hybridikirjastoja. Digitaalisen median ja verkossa olevien asiakaspäätteiden määrä kasvaa. Perinteisiä ja digitaalisia aineistoja käytetään rinnakkain (Kekki 2002, 12.) Suomessakin EU:n kehotukset huomioitiin Kirjastostrategian 2010:ssä (2003), jonka mukaan tietoyhteiskunnan kirjasto on hybridikirjasto. Se on perinteisiä palveluja ja vain digitaalisia aineistoja välittävän digitaalisen kirjaston yhdistelmä, jonka internet on mahdollistanut. Hybridikirjaston fyysisiä tukikohtia ovat kaikki kuntien pää- ja sivukirjastot sekä kirjastoautot. Muihin verkkopalveluihin verrattaessa korostuu, että hybridikirjasto tarjoaa apua aineistojen käytössä. (Kirjastostrategia 2010 2003, 12.) Hybridikirjaston tarjoamiin uusiin aineistoihin ja laajentuneisiin palveluihin kuuluvat muun muassa aineistot ja sisällöt pakkausmuodosta riippumatta sekä lisensoitu digitaalinen aineisto. (Emt., 13.) Hybridikirjasto voidaan nähdä sijoittuvan jatkumoon perinteisen ja digitaalisen kirjaston välille, jossa tarjolla on sekä elektronisia että painettua aineistoja vierekkäin (Bawden & Rowlands 1999, 186).

Kirjastostrategian mukaan hybridikirjastossa tietopalvelu tulisi olla saatavilla kirjaston fyysisten tilojen lisäksi kirjaston tarjoamina virtuaali- ja mobiilipalveluina. CD-ROM-levyt, DVD-levyt, e-kirjat ja muut e-julkaisut sekä muut uudet tallenteet ovat osa kirjaston valikoimaa verkkopalveluiden ohella. Uudenlaista hankintaprosessia edustaa lisensoitu verkkoaineisto, sillä aineistoa ei osteta omaksi vaan siihen hankitaan sopimuksenvarainen käyttöoikeus. Hankittavia lisensoituihin aineistoihin kuuluu kokoteksti-, artikkeli-, viitetietokantoja sekä elektronisessa muodossa olevia lehtiä, hakuteoksia, sanakirjoja, tilastoja, karttoja ja oppikirjoja. Kirjasto tarjoaa verkkopalveluiden ja työasemien käytössä opastusta, tietopalvelua sekä tiedonhallintataitojen ohjausta. (Kirjastostrategia 2010 2003, 14.)

Hybridikirjastossa käyttäjä voi valita itselleen sopivimman tavan ja paikan käyttää palvelua (Heinisuo ym. 2004, 11). Heinisuo ym. mukaan sähköisillä palveluilla olisi mielekästä tarkoittaa merkittävästi uudenlaisia digitaalisia palveluja, kuten lisensoituja Internetin kautta toimivia tietokantoja, e-kirjoja tai asiakkaan itsensä määrittelemän profiilin mukaisia uutuuksien ilmoituksia omaan matkapuhelimeen tai sähköpostiin. Aitoja sähköisiä palveluja ovat kirjoittajien mielestä myös ne perinteiset palvelut, jotka pystytään digitaalisuuden avulla suorittamaan etätyönä. (Emt., 13.) Nykyiset suomalaiset kirjastot täyttävätkin pääpiirteissään hybridikirjaston määritelmän.

2 ELEKTRONISET AINEISTOT YLEISISSÄ KIRJASTOISSA

Tässä luvussa tarkastelen elektronisten aineistojen asemaa yleisissä kirjastoissa. Aluksi esittelen Kansallisen elektronisen kirjasto FinELibin. Kansallisen tason toimijana FinELibin toiminta on vaikuttanut merkittävästi elektronisten aineistojen saatavuuteen ja käyttöön Suomessa kaikilla kirjastosektoreilla. Tämän jälkeen tarkastelen elektronisten aineistojen tarjonnan taustaa ja lähtökohtia Suomessa. Elektronisen aineistot ovat vähitellen vakiinnuttamassa asemansa myös yleisissä kirjastoissa. Seuraavaksi luon katsauksen elektronisten aineistojen saatavuuteen. Se on ollut varsin vaihtelevaa eri aloilla. Opetusministeriön peruspalveluarviointi digitaalisen aineiston saatavuudesta ja tarjonnasta yleisissä kirjastoissa kuvaa tilannetta yleisissä kirjastoissa vuonna 2004. Välissä käyn läpi myös joitain näkemyksiä yleisille kirjastoille keskeisimmistä verkkopalveluista ja -aineistoista.

2.1 KANSALLINEN ELEKTRONINEN KIRJASTO FINELIB

2.1.1 FinELibin toiminta ja taustaa

Kansallinen elektroninen kirjasto FinELib hankkii elektronisia aineistoja yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, tutkimuslaitosten sekä yleisten kirjastojen käyttöön. Aineistot on tarkoitettu erityisesti tutkimuksen, opetuksen sekä oppimisen tueksi ja niihin kuuluu sekä kotimaisia että ulkomaisia aineistoja. FinELibin tavoitteena on edistää laadukkaan tiedon saantia ja käyttöä yhteiskunnassa. FinELib solmii keskitetysti käyttöoikeussopimuksia aineistoihin jäsenyhteisöilleen. Kansalliskirjasto vastaa FinELibin toiminnasta ja kehittämisestä ja tekee yhteistyötä jäsenyhteisöjen kanssa. (Kansalliskirjasto – FinELib 2007a). FinELib aloitti toimintansa vuonna 1997 opetusministeriön projektina, mutta vakiintui osaksi Kansalliskirjastoa vuonna 2000. Alkuvuosina konsortio muodostui lähinnä yliopistokirjastoista. (Varis & Saari 2003, 19.)

2.1.2 FinELib yleisissä kirjastoissa

Yleisten kirjastojen ja FinELibin yhteistyö alkoi vuonna 1999. Keskuskirjasto ja maakuntakirjastot liittyivät FinELib-konsortion jäseniksi ja solmivat palvelusopimuksen alkuvuodesta 2001. Vuonna 2007 melkein 90 %:ssa Suomen kunnista oli käytössä FinELibin kautta hankittuja elektronisia aineistoja. (Kirjastot.fi 2007a.) Vuonna 2006 FinELib aineistoihin

kuului noin 14 500 elektronista lehteä, elektronisia kirjoja, viitetietokantoja, sanakirjoja, hakuteoksia sekä viitteidenhallintaohjelmia. Pääosa aineista on tuotettu ulkomailla ja on englanninkielistä. (Kansalliskirjasto – FinELib 2007b.)

Yleisten kirjastojen edustajista koostuva asiantuntijaryhmä tekee vuosittain esitykset uusista aineistoista FinELibille. Linnea-tietokantojen lisenssin on vuodesta 2001 maksanut opetusministeriö kaikille kirjastoille. Kirjastot päättävät itse mitä FinELib-aineistoista ne valitsevat käyttöönsä. Kuten taulukosta 1 tulee esille, niin yleisiin kirjastoihin on hankittu erilaisia elektronisia aineistoja ja aineistotyyppejä. (Kirjastot.fi 2007b; Kansalliskirjasto – FinELib 2007b.)

Taulukko 1. Yleisiin kirjastoihin hankittuja FinELib-aineistoja 2007

ELEKTRONISET LEHDET	Ebsco (MasterFile Premier, MasterFile Elite, World Magazine Bank) Mediarkiv
VIITETIETOKANNAT	Aleksi Global Books in Print Helecon (FINP, MIX) Medic Periodicals Contents Index PCI Ulrichsweb
HAKUTEOKSET	Encyclopedia Britannica Grove Art Grove Music Kansallisbiografia Gale Contemporary Authors Gale Biography Resource Center Gale Science Resource Center Nationalencyklopedin NetMOT Sanakirjasto SFS-standardit Suomen tilastollinen vuosikirja WSOY JuridiikkaOnline WSOY YritysOnline WSOY Facta-tietopalvelu
ELEKTRONISET KIRJAT	Ellibs-e-kirjajärjestelmä ECCO (Eighteenth Century Collections Online) EEBO (Early English Books Online)

Nelli-portaali (National Electronic Library Interface) on Kansalliskirjaston kirjaston kehittämä internet-pohjainen tiedonhakuportaali, jonka tavoitteena on parantaa elektronisten aineistojen ja dokumenttien käytettävyyttä ja saatavuutta. Nelli-portaalissa tiedonhaun voi kohdistaa useisiin

eri tietokantoihin. Tavallisia aineistoja ovat kirjastojen aineistotietokannat sekä viite- ja kokotekstitietokannat. Nellin käyttäjä voi määritellä siihen myös omia personoituja palveluita, muun muassa oman aineistolistan, e-kirjahyllyn ja uutuuksivahdin. Nelli-portaali avattiin Suomen yliopistojen käyttöön vuoden 2004. Sen jälkeen Nelli on otettu käyttöön osassa ammattikorkeakouluja ja yleisiä kirjastoja. Yleisissä kirjastoissa paikallisen sovelluksen tekee maakuntakirjasto ja Nellin sisältö vaihtelee sen mukaan, mitä elektronisia aineistoja paikallisesti tarjotaan. (Rouvari & Ryhänen 2003; Riikonen 2006, 6.) Riikosen (emt., 61) mukaan Nellin käytettävyydessä oli hänen tutkimuksensa ajankohtana vielä merkittäviä ongelmia, jotka häaitsivat Nellin soveltuvuutta yleisten kirjastojen käyttöön.

2.1.3 FinELibin asiakaskyselyt

FinELibiä on pyritty kehittämään arvioimalla palvelun toimintaa keräämällä käyttötilastoja ja tekemällä käyttäjille suunnattuja käyttäjäkyselyitä sekä konsortio- eli asiakaskyselyitä, jotka on suunnattu jäsenorganisaatioille. Yleiset kirjastot olivat ensimmäisen kerran mukana vuoden 2005 asiakas- eli konsortio-kyselyssä muiden kirjastosektoreiden ohella. Sen sijaan yleisille kirjastoille ei ole ennen vuotta 2007 suunnattu käyttäjäkyselyä, jossa kysely on suunnattu nimenomaan käyttäjille organisaation sijaan. (Kansalliskirjasto – FinELib 2007c.)

FinELibin ensimmäinen asiakaskysely toteutettiin 2001. (Mikkonen & Koivisto 2005, 14.) Asiakaskyselyiden tuloksia hyödynnetään päätöksen teossa ja toiminnan suunnittelussa. Asiakaskyselyt on suunnattu asiakasorganisaatioille, ei yksittäisille käyttäjille. Vuoden 2005 asiakaskyselyyn toivottiin yhtä vastausta kaikilta kirjastoilta. Samalla pyrittiin aktivoimaan keskustelua asiakaskyselyn aiheista kirjastoissa. Kyselyssä selvitettiin, mitä keskitettyjä elektronisen aineiston hankintapalveluja ja Nelli-portaalin keskitettyjä palveluja kirjastot pitävät tärkeinä ja miten tyytyväisiä niihin oltiin. Kirjastoilta kysyttiin myös saavatko ne tarpeeksi tietoa palveluista ja mikä olisi paras tapa antaa palautetta jatkossa.

Asiakaskyselyn 2005 perusteella FinELibin hankintapalveluihin oltiin tyytyväisiä. 98 % vastanneista kirjastoista piti elektronisten aineistojen keskitettyä hankintaa tärkeänä tai erittäin tärkeänä ja 85 % prosenttia oli siihen erittäin tai melko tyytyväinen. Tyytyväisyys oli parantunut vuodesta 2001. Aineistonhankinnassa havaittiin kehitettävää tiedotuksessa, verkkoaineistojen käytön tilastoinnissa ja aineistokoulutusten järjestämisessä. Eri kirjastosektoreilla ei ollut suuria eroja siinä, kuinka tyytyväisiä palveluihin oltiin tai kuinka tärkeiksi ne koettiin, vaikka keskitetty

hankinta vaihtelikin sektoreittain. Ääripäät olivat yliopistot ja yleiset kirjastot, joista ensimmäinen hankki valtaosan elektronisista aineistoistaan keskitetysti FinELibin kautta ja jälkimmäisen osuus oli pienin keskitetyissä hankinnoissa.

Vuoden 2005 kyselyn aikoihin Nelli-portaali oli käytössä vasta yliopistosektorilla. Palveluja pidettiin kyllä tärkeinä, mutta niihin ei oltu kaikin osin tyytyväisiä. Kehittämiskohteina pidettiin muun muassa käyttöönoton koordinoitua, keskitettyihin hakukonfiguraatioihin liittyviä palveluita sekä asiakastukea ja palvelupyyntöihin hallinnointia. Kritiikkiä saivat myös eräät järjestelmän tekniset toiminnot, joihin todettiin olevan vaikea vaikuttaa. (Emt., 15.)

2.2 ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN TARJONNAN LÄHTÖKOHTIA

Yleisten kirjastojen keskeiset toimintapuitteet ovat muuttuneet ja muutokset asettaneet haasteita kirjastopalvelujen kehittämiseksi. Erityisesti 1990-luvulla tapahtunut internetin läpimurto toi muutoksia. Yleisen kirjaston muuttuvasta tehtäväkuvasta on keskusteltu jo vuosikymmeniä. Murros alkoi näkyä jo 1980-luvulla, kun keskustelu teknologian kehityksestä ja sen yhteiskunnallisista vaikutuksista sai uudet mittasuhteet. (Anttiroiko & Savolainen 2001, 51–52.) Viimeisin Kirjastolaki (1998) ottaa kantaa myös elektronisiin aineistojen. Laissa todetaan, että toiminnan tavoitteena on tukea myös virtuaalisten ja vuorovaikutteisten verkkopalvelujen ja niiden sivistyksellisten sisältöjen kehittämistä. Kansallisella tasolla myös Kirjastopoliittinen ohjelma 2001–2004 ja Kirjastostrategia 2010 korostavat molemmat elektronisten aineistojen merkitystä osana yleisen kirjaston palveluja, jotta kansalaisten oikeus tietoon toteutuu aineistotyyppistä riippumatta. Tietoyhteiskunnan yleisessä kirjastossa fyysiset ja verkkopalvelut tukevat täydentävät toisiaan. (Työryhmän muistio 2001; Kirjastostrategia 2010 2003).

Tietoyhteiskuntastrategioiden tavoitteena on ollut tukea yleisten kirjastojen mahdollisuuksia kansalaisten tietoverkkoihin pääsyn ja uuden tietotekniikan käytön edistämiseksi (Vikman & Huotari 2003, 68). Kirjastoilla on keskeinen asema ns. digitaalisen kuilun kaventamisessa, kansalaisten tiedollisen ja osittain myös sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisemisessä. Haasteita liittyy myös palveluiden markkinointiin. Erityisesti uudet verkkopalvelut eivät ole olleet laajassa käytössä, vaan käyttö on keskittynyt kokoelmatietokantoihin ja tiettyihin linkkirjastoihin, kuten Makupaloihin. (Kirjastostrategia 2010 2003, 17–18.) Kekin (2002, 8) mukaan tietoyhteiskunnan peruspilareihin kuuluu tiedon saatavuus ja saavutettavuus, joiden molempien toteuttajana

yleisellä kirjastolla on paikkansa. Yhä suurempi osa kansalaisille tärkeästä ja olennaisesta tiedosta on saatavilla sähköisessä muodossa ja kaikilla tulisi olla mahdollisuus käyttää niitä. Myös ulkomaisessa tutkimuksessa korostetaan yleisen kirjaston roolia uusien aineistojen tarjoajana kaikille kansalaisille. Elektronisten resurssien tulisi olla kaikkien käytettävissä riippumatta taloudellisesta tai koulutuksellisesta asemasta ja yleisten kirjastojen katsotaan olevan sopivia paikkoja aineistojen tarjoamiseen. Yhdysvalloissa suuri osa yleisistä kirjastoista tarjoaakin asiakkailleen pääsyn elektronisiin resursseihin. (Liu ym. 2006, 133.)

Valtakunnallisella tasolla on tavoitteena edistää sähköistä kirjastoa ja valtakunnallisia tietokantoja sekä erillisten tietokantojen yhteiskäyttöä. Kirjastopoliittisen ohjelman vision mukaan kokoelmat ja palvelut ovat saavutettavissa myös tietoverkkojen kautta, digitaalisessa kirjastossa. (Työryhmän muistio 2001, 4.) Työryhmän mukaan tietoyhteiskunnan kirjaston uusia kustannuseriä ovat muun muassa verkkoaineistojen käyttöoikeusmaksut eli lisenssimaksut, joita on vaikea arvioida, koska yleisille kirjastoille tärkeimmän aineiston markkinat ovat vasta muotoutumassa. Aineistohankinnan määrärahoissa tulisi huomioida muun muassa maksulliset tietokannat ja sähkökirjat. (Emt., 10.)

2.3 ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN SAATAVUUS

Yleisissä kirjastoissa oli jo 1980-luvulla vaihtelevasti tarjolla erilaisia viitetietokantoja. 1990-luvun puolivälin jälkeen on hankittu myös kokotekstitietokantoja, elektronisia lehtiä ja hakuteoksia enenemissä määrin. Yleiset kirjastot hankkivat näitä aineistoja erikseen myyjän kanssa ehdoista sopien. Sopivien kotimaisten elektronisten aineistojen puute on hillinnyt hankintaa. Hankintaan vaikuttavat toki myös elektronisten aineistojen kustannukset. Yleisillä kirjastoilla ei ole sitten vuoden 2002 ollut keskitettyä rahoitusta elektronisten aineistojen hankintaan. (Kirjastot.fi 2007b.) Elektronisten aineistojen asema, määrä ja asiakkaiden mahdollisuus käyttää niitä itse ovat vaihdelleet merkittävästi eri kirjastoissa muun muassa lääneittäin ja kirjaston koon mukaan (Digitaalisen aineiston kysyntä ja tarjonta 2005).

Heinisuon ym. (2004, 49) selvityksen mukaan FinELib tarjoaa lähinnä yliopistoille suunnattua materiaalia, englanninkielisiä elektronisia lehtiä ja viitetietokantoja. Kotimaisen aineiston tarjoajia on suhteellisen vähän. Yleisten kirjastojen kannalta kirjoittajat toteavat, että olisi tärkeää saada FinELibin aineistoihin enemmän yleisille kirjastoille soveltuvia aineistoja. Aineistojen

määrä yleisissä kirjastoissa onkin viime vuosina kasvanut selvästi. Vuonna 2006 yli puolessa (279) Suomen kunnista oli käytössä FinELibin kautta hankittuja elektronisia aineistoja ja vuonna 2007 niitä oli lähes 90 %:ssa (354/400) kuntia (Kirjastot.fi 2007b).

2.4 KESKEISIMMÄT VERKKOPALVELUT YLEISISSÄ KIRJASTOISSA

Elektronisten aineistojen lisäksi yleiset kirjastot tarjoavat myös muita verkkopalveluita. Yleisissä kirjastoissa on seurattu hyvin vaihtelevasti niiden verkkopalveluiden käyttöä ja käytön seuraaminen on vaihdellut selkeästi kirjaston koon mukaan. Verkkopalveluiden katsotaan yleisesti tuoneen melko paljon tai jonkin verran lisäarvoa tai hyötyä kirjaston toimintaan. Yhteistyöstä verkkoaineiston suhteen kirjastoissa oltiin kirjastoissa sitä mieltä, että tietoverkkoaineiston ja tietokantojen yhteislisenssejä ja -ostoja pidettiin tärkeinä säästöjen aikaansaamiseksi. (Vikman & Huotari 2003, 73.)

Aineisto- eli kokoelmatietokannat ovat kirjastojen käytetyimpiä ja keskeisimpiä sähköisiä aineistoja (Heinisuo ym. 2004, 50). Monet yleiset kirjastot tuottavat verkkosivuilleen materiaalia omista kokoelmistaan ja keräävät, järjestävät ja asettavat käyttöön paikallista materiaalia paikkakunnan asukkaista ajatellen (emt., 29–30). Lähes kaikki maakuntakirjastot pitävät yllä paikallista aluetietokantaa erilaisten muiden tietokantojen, hakemistojen ja tiedonhakumateriaalien ohella. Pelkkien viitetietokantojen sijaan aluetietokantoihin pyritään saamaan mahdollisimman runsaasti kokotekstiaineistoja. (Emt., 38.) Heinisuo ym. (emt., 49) mukaan Kansalliskirjasto voisi mahdollisesti palvella yleisiä kirjastoja parhaiten digitoimalla kansallista aineistoa ja tarjoamalla sen yleisten kirjastojen käyttöön.

Juntumaan (2002, 33) mielestä yleisille kirjastoille tärkein digitaaliaineisto on kuvailevaa sekundääriaineistoa, kuten viitetietokantoja. Muita aineistoja ovat kokotekstiaineistot, kuten digitaaliset lehdet, sanakirjat ja tietosanakirjat. Yleisissä kirjastoissa tulisi Juntumaan mukaan olla saatavilla tiettyjä digitaalisia aineistoja, joista kuten Suomen kansallisbibliografia Fennica-tietokannan sekä kirjastotietokannat Linda, Manda ja Viola. Keskeisiä artikkelitietokantoja ovat Aleks, Arto ja Elektra. (Emt., 33–34.) Edellisten lisäksi Juntumaan mukaan yleisissä kirjastoissa tulisi tarjota pääsy tärkeimpiin kotimaisiin erikoisalojen tietokantoihin, joista esimerkkejä ovat Medic: Terveystieteiden keskuskirjaston tietokanta, Suomen laki On Line ja CD-ROM, Edilex -lakikanava, Finnbooks, Fono, Finlex, tietosanakirjat sekä tietosanakirjat. Ulkomaisen digitaalisen

aineiston laajasta tarjonnasta tärkeitä aineistoryhmiä ovat bibliografiset tietokannat ja luettelot (OCLC WorldCat), artikkelitietokannat (Ebsco), tietosanakirjat (Encyclopaedia Britannica) sekä sanakirjat. (Emt., 34–36.)

2.5 PERUSPALVELUARVIOINTI DIGITAALISEN AINEISTON TARJONNASTA YLEISISSÄ KIRJASTOISSA 2004

Opetusministeriön viestintäkulttuuriyksikkö on koonnut lääninhallitusten tekemien yleisten kirjastojen vuoden 2004 peruspalveluarvioinneista yhteenvedon *Digitaalisen aineiston kysyntä ja tarjonta - yleiset kirjastot 2004* (2005), jossa keskitytään digitaalisten aineistojen käytöstä ja tarjonnasta saatuihin tuloksiin läänikohtaisesti (emt., 3.) Arvioinnin materiaali on saatu yleisille kirjastoille 2004 suoritetulla kyselyllä. Kyselyyn vastasivat kaikki kunnat ja sen vastausprosentti oli 100. Arviointi antoi ensimmäisen kerran seurantatietoja Suomen yleisten kirjastojen välityksellä saatavilla olevista lisensoiduista elektronisista aineistoista. Arvioinnissa tarkastellaan myös internet-yhteyksin varustettujen asiakaspäätteiden määrää. (Emt., 11–13.)

2.5.1 Digitaaliset aineistot yleisissä kirjastoissa

Digitaalisilla aineistoilla tarkoitetaan ”sähköisissä muodossa olevia aineistoja, tietokantoja tai muita elektronisia aineistoja, joiden käyttämiseen tarvitaan tietokone ja käyttöliittymä, ja jonka lisenssin eli käyttömaksun kirjasto on ostanut”. Yleisissä kirjastoissa käytössä olevia maksullisia tietokantoja olivat yhteistyössä Opetusministeriön tarjoamat Linnea-tietokannat, FinELibin kautta hankitut tietokannat sekä yksittäisin käyttöoikeuksin hankitut kaupalliset tietokannat. FinELibin kautta oli otettu käyttöön koti- ja ulkomaalaisia artikkelitietokantoja (esim. Ebsco), eri alojen hakuteoksia (esim. Grove Dictionary of Music, Kansallisbiografia) ja viitetietokantoja (esim. Helecon). Kotimaisista kaupallisista aineistoista oli hankittu artikkelitietokantoja kuten Helsingin Sanomien arkisto ja Aleks Online sekä eri alojen hakemistoja kuten Yleisradion äänitekokoelmatietokanta Fono. Osa näistä aineistoista oli sellaisia, että niitä ei saatu FinELibin kautta. Lisäksi yleisiin kirjastoihin oli hankittu elektronisia kirjoja. (Emt., 13–14.)

2.5.2 Arvioinnin tuloksia

Arvioinnissa todettiin, että digitaalisten aineistojen saatavuus yleisissä kirjastoissa oli vähäistä ja vaihtelevaa. Aineistot olivat kalliita yksittäisille kirjastoille ja saatavuuteen vaikuttavat kunnan

koko sekä alueen kirjastoyhteistyön määrä, joka edesautoi aineistojen hankintaa myös pieniin kirjastoihin. (Emt., 6.) Kirjastot halusivat käyttöönsä ennen kaikkea kotimaisia aineistoja, erityisesti kotimaisten sanoma- ja aikakauslehtiartikkeleiden kokotekstiaineistoja myös paikallislehdistä. Nykyinen tietokantojen käyttö arvioitiin vähäiseksi ja eniten arvioitiin käytettävän Linnea-tietokantoja ja Aleks Onlinea. Pienissä kirjastoissa riittävinä tiedonlähteinä pidettiin omaa aineistotietokantaa ja internetin hakukoneita. Jopa kirjastoille ilmaiset Linnea-tietokannat puuttuivat 20 %:sta kirjastoista. Tarkkoja lukuja digitaalisten aineistojen käytöstä ei ollut saatavilla, koska tilastointia ei tehty tai se oli puutteellista. Tämä koettiin kirjastoissa ongelmallisena, sillä käyttöä pitäisi pystyä seuraamaan hankintojen perustelemiseksi. (Emt., 18.)

Myös FinELib-tietokantojen saatavuus vaihteli. Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen läänin suurimmissa kirjastoissa olivat käytössä kaikki tarjotut FinELib-tietokannat, kun taas Lapin läänistä ja pienimmistä kirjastoista niitä ei löytynyt lainkaan. FinELib ei ollut onnistunut hankkimaan yleisiä kirjastoja kiinnostavia tietokantoja, jotka vastaisivat asiakaskunnan tarpeisiin. Kirjastojen tarpeisiin huonosti vastaavien sisältöjen lisäksi ongelmallisena pidettiin hintaa, vierasta kieltä sekä moniportaista hankintajärjestelmää. FinELib-tietokantoja oli asiakaskäytössä 16 %:ssa ja virkailijakäytössä 23 %:ssa kirjastoista. (Emt., 16.)

Kirjastot kokivat saamansa tiedot digitaalisista aineistoista ja käyttäjäkoulutuksen olevan riittämätöntä. Yksittäisten kirjastojen resurssit eivät riittäneet uusiin digitaalisiin aineistoihin ja niiden sisältöihin perehtymiseen. Siksi myös aineistojen valinta ja niistä tiedotus sekä asiakkaiden käyttäjäkoulutus koettiin vaikeaksi. Digitaalisista aineistoista tiedotettiin asiakkaille vaihtelevasti. Vähäisen kysynnän ja käytön vuoksi kirjastot eivät olleet halukkaita käyttämään resurssejaan digitaalisten aineistojen hankintaan ja niistä tiedotukseen. (Emt., 42.) Asiakaspäätteitä ei kaikissa kirjastoissa ole tarpeeksi laatusuosituksiin nähden ja tietoliikenneyhteyksissä on puutteita. Kirjastoissa kaivattiin lisää atk-tukea. Yleisille kirjastoille asetetut tietoyhteiskuntatavoitteet eivät toteutuneet digitaalisten verkkoaineistojen osalta nykyisillä resursseilla. (Emt., 6-7.)

3 AIEMPI TUTKIMUS ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄYTÖSTÄ

Elektronisten aineistojen käyttöä on tutkittu melko runsaasti 1990-luvulta lähtien, mutta niiden käytön tutkimus yleisissä kirjastoissa on ollut vähäistä. Suuri osa tutkimuksesta on keskittynyt yliopistoissa tapahtuvaan käyttöön sekä tutkijoiden ja opiskelijoiden elektronisten aineistojen käyttöön. (ks. esim. Tenopir 2003.) Tässä luvussa esitellään ensin elektronisten aineistojen tutkimuksen asemaa informaatiotutkimuksen alalla. Sen jälkeen tarkastelen aiempien FinELib-käyttäjäkyselyiden tuloksia. Luvun päättää katsaus elektronisten aineistojen käyttöä yleisissä kirjastoissa koskeviin ulkomaisiin tutkimuksiin.

3.1 ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄYTÖN TUTKIMUS INFORMAATIOTUTKIMUKSEN PIIRISSÄ

Informaatiotutkimuksen alalla on tutkittu melko runsaasti elektronisten aineistojen käyttöä. Aihepiiriä on lähestytty muun muassa tiedonhankintatutkimuksen näkökulmasta. Tiedonhankintatutkimuksen tavoitteeksi voi usein tiivistää tiedonhankinnan tukemisen. Elektronisten aineistojen käyttöä ja sen mahdollisia ongelmia kartoittamalla voidaan saada tietoa palvelujen kehittämiseksi ja käytön edistämiseksi. Tiedonhankintatutkimuksen näkökulmasta elektronisten aineistojen käyttöä yleisissä kirjastoissa voidaan hahmottaa esimerkiksi tiedonhankinnan kanavien ja lähteiden hyödyntämisenä. Toisaalta elektronisten aineistojen käytön tutkimus on myös lähellä kirjastonkäyttötutkimusta. Elektronisten aineistojen käyttöä voidaan tarkastella osana kirjastonkäyttöä. Kirjastonkäyttötutkimus voidaan mieltää tosin osaksi tiedonhankintatutkimusta, sillä kirjastonkäyttö on mahdollista hahmottaa tiedonhankinnaksi kirjaston kautta. (Vakkari 1981, 79; Vakkari 1983, 16).

Tiedonhankinta- ja kirjastonkäyttötutkimukseen palaan omissa alaluvuissaan. Niiden lisäksi elektronisten aineistojen käyttöä yleisissä kirjastoissa voidaan tarkastella myös osana tieteellisen viestinnän tutkimusta. Myös yleisissä kirjastoissa merkittävä osa elektronisista aineistoista on tieteellisiä. Tieteellisen viestinnän kentässä on tutkittu muun muassa julkaisutoimintaa, tieteellisen informaation käyttöä ja käyttäjiä sekä tieteellisen informaation hallintaa ja organisointia. (Kärki 2000, 204.) Näitä olisi mahdollista tarkastella myös yleisen kirjaston kontekstissa. Yhden näkökulman elektronisten aineistojen käyttöön tarjoaa sosiaalinen informatiikka (SI). Se on monitieteistä tutkimusta, joka tarkastelee informaatio- ja viestintäteknologioiden suunnittelua, käyttöä ja vaikutuksia institutionaalisissa ja sosiaalisissa

konteksteissa. (Kling, Rosenbaum & Hert 1998, 1047.) Muun muassa digitaalisia kirjastoja on tutkittu sosiaalisen informatiikan piirissä.

3.1.1 Tiedonhankinnan tutkimus

Tiedonhankintatutkimus on informaatiotutkimuksen keskeisimpiä osa-alueita. Sen avulla on mahdollista ymmärtää, mistä syystä ja milloin henkilö valitsee eri tiedonhankintakanavia ja -menetelmiä. Tämän tiedon avulla muun muassa kirjastopalveluita voidaan kehittää entistä paremmin tiedonhakijan tarpeita vastaavaksi. (Haasio & Savolainen 2004, 7.) Voidaan esimerkiksi selvittää ongelmia liittyen tiedon löytymiseen, käyttöön ja tavoitettavuuteen kirjastopalveluita hyödynnettäessä (emt., 10).

Tiedonlähteellä (engl. information source) tarkoitetaan usein tiedonkantajaa, useimmiten dokumenttia, johon informaatio on tallennettu. Dokumentti voi olla painettu (esimerkiksi kirja) tai elektroninen (esimerkiksi www-sivu). Myös henkilö voi toimia tiedonlähteenä. Kanavan (engl. channel) avulla tai välityksellä taas voidaan päästä tiedonlähteille. Kirjasto on tyypillinen esimerkki kanavasta. Se on organisoitu käytäntö, joka tarjoaa pääsyn erilaisille lähteille. Kanavien ja lähteiden erottelu ei ole aina yksinkertaista, sillä esimerkiksi internetiä ei voi määritellä vain tiedonlähteeksi tai kanavaksi, sillä www-sivut voivat toimia molempina. (Haasio & Savolainen 2004, 19–20.)

Suuri osa empiirisestä tiedonhankintatutkimuksesta tarkastelee erilaisten tiedonlähteiden ja kanavien hyödyntämistä, esimerkiksi sitä kuinka usein niitä käytetään. Tiedonhankintatutkimuksessa voidaan myös pohtia, kuinka hyvin lähteet tyydyttävät käyttäjien tiedontarpeita ja mitkä tekijät hankaloittavat tai estävät tiedonhankintaa eri lähteistä ja kanavista. Tutkimuksen perusteella tiedonhankinnan luonteesta on tehty useita johtopäätöksiä. Tiedonhankinta on usein totunnaistunutta eikä rutiineista luovuta helposti, ellei toista vaihtoehtoa koeta selkeästi houkuttelevampana. Tiedon vaivaton tavoitettavuus suuntaa tiedonhankintaa. Tiedonhankinta on useimmiten tarkoitushakuista eli yksilöt hakevat itseään kiinnostavaa tietoa tai hyödyllistä tietoa yleensä yksittäisten ongelmien ratkaisuun (praktisen tiedon hankinta) tai toimintaympäristönsä seuraamiseen ja ajan tasalla pysymiseen (orientoivan tiedon hankinta). (Savolainen 2000, 74, 100–101.)

Yksilöiden tai yhteisöjen kanavien ja lähteiden käytön tutkimusta voidaan usein hyödyntää

tiedonhankinnan tukemisessa, esimerkiksi kirjastojen ja muiden tietojärjestelmien ja niiden palveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä. Kun tiedetään eri kanavien merkitys tiedonhankinnassa voidaan palveluita kehittää tiedon mukaan. (Vakkari 2000, 15.) Vakkari korostaa, että tiedon hankinnan ja käytön ymmärtämiseksi on eriteltävä toimintaa, josta ne lähtevät ja jota ne tukevat. Tiedon tarpeiden ja hankinnan erottelu omaksi kokonaisuudeksi on vain tutkimuksen tarpeita varten, eikä niitä voi tarkastella mielekkäästä erillään toiminnoista ja tehtävistä joihin ne pohjaavat. (Emt., 15–16.)

Elektronisten ja painettujen lähteiden käyttöä vertailevassa tutkimuksessa havaittu, että elektronisilla aineistoilla on tiettyjä etua ja toisaalta heikkouksia painettuihin verrattuna esimerkiksi hakuominaisuuksissa tai kuljetusmahdollisuuksien mukaan. Tiedonhankintakanavan valintaan vaikuttavat myös tietoisuus muista kanavista sekä saatavuus, saavutettavuus ja käytettävyyys verrattuna muihin kanaviin. Verkkoaineistojen kohdalla erityisiä esteitä ovat aiemmin olleet muun muassa tekniset ja tietokoneen käyttötaidon asettamat esteet. (Savolainen 1999, 766, 769.) Nykyisin ne eivät liene enää keskeisiä ongelmia.

3.1.2 Kirjastonkäyttötutkimus

Yleisten kirjastojen käytön tutkiminen on ainakin perinteisesti ollut keskeisellä sijalla kirjastotutkimuksissa. Tutkimuksia sekä selvityksiä on julkaistua runsaasti (Vakkari 1981, 69). Pihlajan (2004) mukaan kirjastonkäyttötutkimuksissa ei ole päästy syvälle "merkitysten, tulkintojen ja koko kirjastonkäytön ymmärtämisen maailmaan." Tämä edellyttäisi Pihlajan mielestä huomion kiinnittämistä yhteiskuntaan, jossa kirjastolaitos on ja sen käyttäjät elävät ja toimivat. Toisaalta itse käyttäjiin ja heidän taustoihinsa tulisi syventyä aiempaa tarkemmin. (Emt., 72, 73.) Pihlaja toteaa, että vaikka erilaisten taustamuuttujien mekaanista ja rutiininomaista käyttöä voikin kritisoida, niin on niiden selvittäminen kuitenkin välttämätöntä, jotta tietäisimme millaisia ihmisiä kirjastossa käy ja miksi, mitä ihmiset siellä tekevät ja miten he suhtautuvat kirjaston palveluihin. Tavallisimmat taustatiedot ovat sukupuoli, ikä, koulutus ja ammatti. Pihlajan mukaan tärkeitä kysymyksiä kirjastonkäyttötutkimuksessa ovat ne, jotka koskevat kirjaston saavutettavuutta ja tiloja. Saavutettavuus käsittää sijainnin, aukioloajat, paikan päällä tarjottavan palvelun nopeuden ja verkkopalvelut sekä puhelinpalvelun. Tiloista voi kysyä esimerkiksi viihtyisyydestä, opasteista tai käytännöllisyydestä. (Emt., 73, 74.)

3.1.2.1 Kirjastonkäyttö

Vakkari (1983, 14) tarkoittaa kirjastonkäytöllä sitä, että henkilö käy kirjastossa ja käyttää ainakin yhtä sen palvelua. Kirjastonkäyttö ei Vakkarin mukaan ole yhtenäinen ilmiö, vaan pitää sisällään monenlaisia toimintoja lainaamisesta taidenäyttelyssä käyntiin. Vakkarin (emt., 145) mukaan saattaisi olla mielekästä tutkia kirjastonkäytöksi kutsuttua toimintaa erillisinä ilmiöinä. Kuten Pihlaja (2004, 66) toteaa, tämä menettely hyödyttää myös kirjastojen käytännön toiminnan ja palvelujen suunnittelua ja arviointia.

3.1.2.2 Kirjastonkäyttötutkimuksen tuloksia

Pihlaja (2004) on koonnut yhteen kirjastonkäyttötutkimusten tuloksia ja yleisiä havaintoja kirjaston käytöstä. Naiset vastaavat kyselyihin miehiä aktiivisimmin. Koululaiset ja opiskelijat ovat aktiivinen vastaajajoukko. (Emt., 77.) Alle 15-vuotiaat käyttävät kirjastoa ja lainaavat paljon enemmän kuin 65-vuotiaat. Lasten osuus lainaajakunnasta on jopa 30 % tietyillä alueilla Suomessa, kuten Pohjanmaalla, Oulun läänissä ja Lapissa. (Emt., 146.) Suurin osa kirjaston käyttäjistä tulee kirjastoon palauttamaan tai lainaamaan aineistoa. Myös lehtien lukeminen on suosittua. Tiedon etsintä on yksi tärkeimpiä kirjastonkäyttötapoja. Pihlajan mukaan internetin käyttäminen, opiskeleminen ja ajan viettäminen ovat kasvussa, vaikka hän epäileekin, että internetin käyttö yleisissä kirjastoissa voisi olla loppumassa, kun ihmisillä on yhä useammin pääsy verkkoon kotoaan.

Yleisissä kirjastoissa käydään keskimäärin 2-3 kertaa kuukaudessa. Käyttäjistä 65–80 % lainaa aineistoa ajanvietteeksi, 40 % omaehtoiseen tutkiskeluun, itsensä kehittämiseksi ja maailmankuvan avartamiseksi, 40–50 % harrastuksia varten. (Emt., 78.) Naiset lainaavat hieman miehiä enemmän ajanvietteeksi ja opiskelua varten, miehet sen sijaan naisia enemmän harrastuksia ja työtä varten. Naisia kiinnostaa miehiä enemmän kaunokirjallisuus miesten ollessa hieman naisia kiinnostuneempia tietokirjallisuudesta. (Emt., 78–79.) Kirjastot ja niiden palvelu saavat hyviä arvioita, sillä niihin ollaan yleensä tyytyväisiä. Tyytymättömyyttä aiheuttavat aineiston riittämättömyys, uutuuskirjojen vähyys, aukioloajat, aineiston huono saatavuus sekä riittämättömät internetin käyttömahdollisuudet. Moni toivoo kirjaston myös parantavan tiedotustaan. (Emt., 79.)

Yleisten kirjastojen käyttöä Iso-Britanniassa tutkineen Smithin (1999, 302) mukaan yleisiä

kirjastoja käytetään ennen kaikkea vapaa-ajan tarpeisiin. Tutkimusten perusteella yleisten kirjastojen asiakkaat ovat pääasiallisesti nuoria, keskiluokkaisia ja korkeasti koulutettuja. Naiset käyttävät kirjastoa miehiä enemmän ja lainaavat enemmän kirjoja. (Emt., 305–306.) Myös Vakkari (1983, 129) toteaa, että korkeimmin koulutetut eli vähintään ylioppilastutkinnon suorittaneet suosivat kirjastoa kirjojen hankinnassaan enemmän verrattuna vähemmän koulutettuihin.

Yleisten kirjastojen käyttötutkimuksia, joissa olisi muiden palvelujen ohella kysytty elektronisten aineistojen käytöstä on julkaistu ilmeisesti vain vähän. Satakunnan alueen yleisten, ammattikorkeakoulu- ja tieteellisten kirjastojen yhteisestä tuoreesta käyttötutkimuksesta selviää kuitenkin, että 986 vastaajasta 2,6 % oli tullut kirjastoon käyttämään tietokantoja tai elektronisia aineistoja (Porin kaupungin kirjasto - Satakunnan maakuntakirjasto 2007, 10). Vastaajista 28 % ilmoitti haluavansa kirjaston järjestämää tietokantojen ja elektronisten aineistojen opetusta. 57 % vastaajista kertoi käyttävänsä yleisen kirjaston verkkopalveluita. (Emt., 25, 28.) Kyselyssä on myös muun muassa selvitetty eri tietokantojen ja aineistojen tunnettavuutta kirjastonkäytön opetusta saaneiden ja muiden osalta. Opetusta saaneista lähes puolet tunsivat hyvin tai tyydyttävästi Linda-, Arto- ja Aleksi tietokannat ja Fennica-tietokannan hieman vajaa 40 %. Hieman yli puolet tunsivat muut elektroniset lehdet ja tietokannat hyvin tai tyydyttävästi. Vastaajat, jotka eivät olleet saaneet kirjastonkäytön opetusta, tunsivat aineistoja selkeästi vähemmän. Heistä yli 70 % tunsivat elektroniset lehdet ja tietokannat huonosti. Linda-tietokannan tunsivat hyvin tai tyydyttävästi alle 25 % vastaajista. Arton, Aleksin ja Fennican tunsivat huonosti yli 80 % vastaajista. (Emt., 29–30.)

Kirjastojen verkkopalveluiden käyttöä on muuten tutkittu jonkin verran, eli selvitetty muun muassa kokoelmätietokannan tai internetin käyttöä yleisessä kirjastossa. Esimerkiksi Lehtovirta (2006) selvitti pro gradu -tutkielmassa Pirkanmaan kirjastojen aineistotietokannan PIKI-verkkokirjaston käyttöä. Valta-osa käyttäjistä oli nuoria aikuisia ja naiset miehiä aktiivisempiä vastaajia ja käyttäjiä. PIKIn palveluihin oltiin tyytyväisiä ja palvelua suosivat erityisesti nuoret aikuiset, naiset ja korkeasti koulutetut. (Emt., 70.)

3.2 FINELIBIN KÄYTTÄJÄKYSELYIDEN TULOKSIA

Myös Suomessa tehdyt tutkimukset elektronisten aineistojen käytöstä ovat keskittyneet yliopistoihin (esim. Törmä 2003; Törmä & Vakkari 2004) sekä ammattikorkeakouluihin (esim.

Kunttu 2004; Lempiäinen 2001) ja niistä useammassa (Kunttu 2004; Törmä 2003; Törmä & Vakkari 2004) on käytetty tutkimusaineistona FinELibin käyttäjäkyselyitä. Näissä tutkimuksissa on selvitetty käyttäjien piirteiden ja käytettyjen aineistojen ja käytön määrän lisäksi muun muassa käyttöön yhteydessä olevia tekijöitä. Seuraavaksi esittelen tarkemmin FinELib-käyttäjäkyselyihin pohjautuvia tutkimuksia ja niiden tuloksia.

3.2.1 Ammattikorkeakouluopiskelijoiden FinELib-aineistojen käyttö

Kunttu (2004) tarkasteli ammattikorkeakouluopiskelijoiden FinELibin käyttöön vaikuttavia tekijöitä pro gradu -tutkielmassaan. Kuntun aineistona olivat vuoden 2002 käyttäjäkysely sekä teemahaastatteluaineisto. Kyselyyn oli vastannut 304 ammattikorkeakoulujen perustutkinto-opiskelijaa, joiden vastaukset olivat tilastollisesti käsiteltävissä. Heistä 69 % oli naisia ja 31 % miehiä. Kymmenestä haastatellusta yhdeksän oli naisia. (Emt. 37).

Haastateltavat olivat kaikki käyttäneet vähintään kahta FinELibin tietokantaa. Opiskelijat käyttivät yhtä paljon sekä painettuja että elektronisia lähteitä. (Emt., 61). Vastaajista 43 % ilmoitti käyttävänsä painettuja ja elektronisia aineistoja yhtä paljon. Opiskelijoiden elektronisten aineistojen käyttö oli merkittävästi vähäisempää kuin Törmän (2003) selvittämä tutkijoiden elektronisten aineistojen käyttö samalta ajankohdalta. Elektronisten aineistojen käytössä oli eroja koulutusaloittain. Vastaajien elektronisten lähteiden käyttöön vaikuttivat heidän tiedontarpeensa ja työskentelytottumuksensa, heidän elektronisiin aineistoihin liittämänsä ominaisuudet sekä asennoituminen tiedonhankintaympäristön elektronisoitumiseen. (Emt, 67–68.)

Kolmen suurimman koulutusalan eli hallinnon ja kaupan alan, sosiaali- ja terveysalan sekä tekniikan ja liikenteen alan opiskelijoiden tyytyväisyys FinELib-palveluihin vaihteli koulutusaloittain. Yhteensä 52 % heistä oli aineistoihin tyytyväisiä, kun tyytymättömiä oli 6 %. 42 % vastaajista ei osannut sanoa, olivatko he tyytyväisiä vai tyytymättömiä. Hallinnon ja kaupan alalla oli sekä eniten tyytyväisiä (67 %) että tyytymättömiä (10 %), kun taas sosiaali- ja terveysalan opiskelijoista lähes 60 % ei osannut arvioida tyytyväisyyttään. Hallinnon ja kaupan alalla käytettiin FinELib-palveluita muita aloja enemmän, joilla käyttö oli ilmeisesti sen verran vähäistä, että tyytyväisyyttä oli vaikea arvioida. (Emt. 64–65.)

Käyttäjätutkimukseen vastanneista ainoastaan noin joka kolmas ilmoitti käyttäneensä FinELib-palveluita. Haastatteluissa kuitenkin tuli esille, että todennäköisesti moni käyttäjätutkimukseen

vastanneista on käyttänyt FinELib-palveluita tietämättä aineiston sen kuuluvan niihin, sillä haastatelluista jokainen oli käyttänyt vähintään kahta FinELib-palvelua. (Emt., 68.) Opiskelijat käyttivät yleensä FinELib-palveluita opiskelua koskevaan tiedonhakuun. (Emt., 69).

Tietämättömyys oli selkeästi suurin FinELib-aineistojen käyttöä haittaava tekijä opiskelijoiden keskuudessa. Sen koki ongelmaksi 71 % prosenttia 92 kysymykseen vastanneesta. Lähes 40 % vastaajista piti ruudulta lukemista hankalana, joten se kohosi toiseksi eniten mainintoja saaneeksi ongelmaksi. 32 % vastaajista oli sitä mieltä, että heidän tietonsa aineistojen sisällöstä olivat puutteellisia. Hieman vajaa kolmannes arvioi myös omat käyttötaitonsa puutteellisiksi ja lähes joka neljäs koki tietoteknisiä ongelmia. Joka viides oli piti oman alan aineistojen niukkuutta ongelmana, palvelun hankalakäyttöisyyden ohella. Tiedonhakujärjestelmän puutteista kärsi 16 % ja hieman yli 10 % vastaajista koki tulostamiseen liittyviä ongelmia ja epäili aineistojen pysyvyyttä. (Emt., 61.)

3.2.2 Tutkijoiden FinELib-aineistojen käyttö

Törmä (2003) tarkasteli pro gradu -tutkielmassaan yliopistotutkijoiden FinELibin käyttöä osana tieteellisten elektronisten aineistojen hyödyntämistä sekä tutki käyttöön vaikuttavien tekijöitä. Tutkimusaineistona oli Kuntun (2004) tapaan 2002 kerätty käyttäjäkysely. Aineistoon kuuluu yhteensä 629 FinELib -käyttäjäkyselyyn vastannutta henkilöä, joista 55 % oli miehiä ja 45 % naisia. Perusjoukko oli tiede- ja taidekorkeakoulujen jatko-opiskelijat sekä tutkimus- ja opetushenkilökunta. Sukupuolijakauma vastasi varsin hyvin perusjoukkoa. (Emt., 45.) Tutkimuksen mukaan aineistojen arvioitu aihelevanssi oli selkeästi yhteydessä palvelun käytön määrään. Myös tieteenala oli yhteydessä FinELibin ja muiden elektronisten aineistojen käyttöön. Sen sijaan muun muassa sukupuoli, ikä ja ammattiasema eivät juuri vaikuttaneet FinELibin käyttöön.

Yliopistotutkijat olivat tyytyväisiä FinELib-palveluun. Valtaosa eli 61 % oli melko tyytyväisiä. 17 % ilmoitti, ettei käytä palvelua. 13 % oli erittäin tyytyväisiä ja vain 2 % ilmoitti olevansa melko tyytymätön. Erittäin tyytymättömiä ei ilmeisesti ollut lainkaan. 7 % ei osannut arvioida tyytyväisyyttään tai tyytymättömyyttään. Vastaajia kysymykseen oli 623. Ainostaan tieteenala vaikutti tyytyväisyyteen tilastollisesti merkitsevästi ($p=0,004$) kysymyksen tyytyväisyydestä ja sukupuolen, iän, tieteenalan ja ammattiaseman ristiintaulukointien perusteella. (Emt., 66.)

Käyttäjäkyselyyn yliopistojen osalta vastanneista FinELib-aineistoja käyttäneiden (1344) keskeisin ongelma oli puutteelliset tiedot FinELib-aineistojen sisällöistä (39 % vastaajista). Lähes yhtä monta eli 38 % vastaajista totesi, ettei tunne tarpeeksi FinELib-palveluja. 35 % vastaajista epäilytti palveluiden pysyvyys. Noin joka kolmas vastaaja piti ongelmana oman alan aineistojen niukkuutta sekä ruudulta lukemisen hankaluutta. 22 % vastaajista koki tietoteknisiä ongelmia. Osa vastaajista koki tiedonhakupöytäkirjan puutteet (18 %) ja omien käyttötaitojen puutteet (17 %) ongelmiksi. 13 % vastaajista häiritsi palvelujen hankalakäyttöisyys ja tulostamiseen liittyvät ongelmat. (Emt., 69.)

Vastaajien tieteenala vaikutti merkittävästi elektronisten aineistojen sekä FinELib-palveluiden käyttöön, mutta yksilökohtaisten ja ammatillisten tekijöiden vaikutus oli vähäinen. Vastaajille tarjottujen aineistojen arvioitu aihelevanssi oli voimakkaasti yhteydessä käytön määrään ja kokemuksiin. (Emt., 74.) Nuoret vastaajat, miehet ja junioritutkijat käyttivät elektronisia aineistoja jonkin verran vanhempia vastaajia, naisia sekä senioritutkijoita enemmän (emt., 83). Ero mies- ja naisvastaajien käytön laajuudessa oli tilastollisesti merkitsevä, sillä miehet käyttivät työssään elektronisia aineistoja enemmän ja olivat myös valmiimpia korvaamaan painetut aineistot elektronisilla (emt. 84). Nuoremmat olivat vanhempia vastaajia tyytyväisempiä FinELib-palveluihin, mutta käytön määrässä ei ollut juuri eroja eivätkä erot olleet tilastollisesti merkitseviä (emt., 86).

Samaisen tutkimusaineiston parissa työskennelleet Vakkari ja Törmä (2004) havaitsivat, että tutkijoiden käsitys aineistojen saatavuudesta ennakoiti voimakkaasti FinELib-aineistojen käytön määrää, vielä merkittävämmän kuin heidän tieteenalansa. Vakkari ja Törmä tutkivat tiedekunnan, tieteenalan ja aineiston arvioidun saatavuuden yhteyttä aineistojen käyttöön. Käsitys aineiston saatavuudesta oli yhteydessä runsaan käytön lisäksi tyytyväisyyteen.

3.3 TUTKIMUKSET ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄYTÖSTÄ YLEISISSÄ KIRJASTOISSA

Seuraavaksi käsitellään ulkomaisia tutkimuksia elektronisten aineistojen käytöstä yleisissä kirjastoissa. Niitä on julkaistu ilmeisesti suhteellisen vähän ja löytämistäni artikkeleista vain harvassa on kerätty tietoa asiakkailta itseltään (esim. Liu ym. 2006; Williamson, Wright, Burstein, & Schrauder 2003). Yleensä vastaajina ovat kirjastotyöntekijät (esim. Bin & Miao

2005, Tenopir 1999, Tenopir & Read 2000). Tutkimusten vertailu tulosten vertailu on niiden erilaisten asetelmien vuoksi hieman ongelmallista. Yhteisiä eri tutkimuksista esille tulevia teemoja elektronisten aineistojen käyttöä yleisissä kirjastoissa koskien kuitenkin löytyy useampia.

3.3.1 Elektroniset julkaisut kiinalaisissa kirjastoissa

Bin ja Miao (2006) havaitsivat tutkimuksessaan merkittäviä eroja kiinalaisten yliopistokirjastojen ja yleisten kirjastojen elektronisten aineistojen käytön välillä. Syitä löytyi muun muassa tarkoituksen mukaisten, yleistajuisten elektronisten aineistojen puuttumisesta yleisissä kirjastoissa sekä aineistojen käyttötaitojen puutteesta. Yleisissä kirjastoissa koettiin ongelmalliseksi myös aineiston hinnoittelu. Kiinassa elektronisia aineistoja on tarjolla vain harvoissa yleisissä kirjastoissa. Tutkimusaineistona oli Kiinan johtaville viidelle yleiselle kirjastolle ja neljälle yliopistokirjastolle suunnattu kysely (survey) (emt., 183).

Tutkimuksen mukaan elektroniset kausijulkaisut ovat korvanneet painetut Kiinan merkittävimmissä yliopisto- ja yleisissä kirjastoissa. Yleisissä kirjastoissa on enemmän kiinankielisiä elektronisia aikakauslehtiä verrattuna yliopistokirjastoihin, joihin on hankittu enemmän vieraskielisiä lehtiä. (Emt., 183.) Kirjastosektorien erilaisten käyttäjien tarpeita kuvaase, että yleisissä kirjastoissa tarpeet ovat hajautuneemmat: arkielämän tiedonhankinnan ohella haetaan aineistoja viihteen vuoksi ja toisaalta ajanvietteeksi, mutta toisaalta kirjastoja käyttävät myös akateemiset. Suuri osa elektronisista kirja- ja lehtitietokannoista on tieteellisiä. Käyttäjien taidot yleisissä kirjastoissa eivät aina riitä elektronisten aineistojen käyttöön siitä huolimatta, että koulutusta annetaan. Se tavoittaa kuitenkin vain murto-osan kirjastojen käyttäjistä, vaikka kirjastonhoitajat pitävät nimenomaan koulutusta ratkaisevassa asemassa käytön kannalta. Toisaalta Kiinassa yleisissä kirjastoissa elektronisten aineistojen käyttö on maksullista, jotta käyttäjien määrää saadaan rajoitettua. Pääteille on nimittäin vain rajallinen määrä tilaa eikä kustannuksia voi kasvattaa entisestään. (Emt., 184–185.)

Tulosten perusteella paras keino edistää elektronisten aineistojen käyttöä olisi elektronisten aineistojen aihepiirin laajentaminen muihin kuin akateemisiin ja asiantuntija-aineistoihin. Toiseksi ehdotettiin asiakaskunnan segmentointia. Kolmanneksi kirjastoissa todettiin, että konsortion perustaminen voisi parantaa aineistojen asemaa. Käyttäjäystävällinen ympäristö kirjastoissa sekä käyttöliittymissä voisi myös edistää käyttöä. Käyttäjäkoulutusta voisi lisätä ja erittäin paljon hyötyä katsottaisiin olevan käyttömaksujen poistosta. Viimeiseksi todettiin, että

kirjaston henkilökunta voisi parantaa palveluaan muun muassa asiakkaiden opastamisessa. (Emt., 185–187.)

3.3.2 Tietokantojen käyttöönotto Victorian yleisissä kirjastoissa

Williamson ym. (2003) tutkivat neljän verkkotietokannan (online databases) käyttöönottoa australialaisissa yleisissä kirjastoissa Victorian kaupungissa vuonna 2000. Tutkijat hyödynsivät Everett Rogersin teoriaa innovaatioiden diffuusiosta tarkastellessaan käyttöönottoprosessia. Rogersin mukaan innovaation ominaisuuksia ovat suhteellinen hyöty aiemmin käytössä olleeseen ideaan, yhteensopivuus aiempien arvojen, kokemusten ja tarpeiden kanssa, monimutkaisuus, kokeiltavuus sekä näkyvyys. Näiden ominaisuuksien valossa tutkijat tarkastelivat tietokantojen omaksumiseen liittyviä esteitä ja kannustavia tekijöitä. Prosessin arvioitiin olevan avuksi selitettäessä, miksi henkilökunta ja kirjaston asiakkaat omaksuivat tietokantojen käytön osaksi tiedonhankintaansa hitaasti. Williamsonin ym. mukaan kirjastonhoitajat ovat ratkaisevassa asemassa uusien verkkoteknologioiden diffuusiassa ja siksi heidän asenteensa uusia teknologioita kohtaan on merkittävää. Kirjastonhoitajilta kerättiin tietoa ryhmähaastatteluin focus group -menetelmällä neljässä yleisessä kirjastossa kuuden-kahdeksan henkilön ryhmissä ja lisäksi kymmenen kirjastojen asiakasta osallistui tietokantoja evaluointiin niiden koekäytössä.

Suhteellista hyötyä arvioitaessa kirjastonhoitajat arvostivat sitä, että tietokantojen sisällöt ja tuottajat ovat luotettavia verrattuna esimerkiksi internetistä löydettäviin lähteisiin. Näin ajateltiin erityisesti terveystiedonlähteistä. Verkkotietokantojen katsottiin sopivan hyvin yleisiin kirjastoihin ja niitä pidettiin tärkeänä tiedonhankinnan välineenä, joten niiden yhteensopivuus oli tässä mielessä hyvä. Kirjastojen asiakkaat ovat jo melko tottuneita käyttämään internetiä kirjastoissa, joten sen ainakin pintapuolisesti katsottiin helpottavan verkkotietokantojen käyttöönottoa. Suhteellisen hyödyn näkökulmasta verkkotietokantojen käyttöönoton esteenä pidettiin niiden painottumista ammatillisiin tai akateemisiin sisältöihin, jonka seurauksena niiden soveltuvuus yleisten kirjastojen käyttöön suurelle yleisölle oli joidenkin kirjastonhoitajien mielestä kyseenalainen. Lisäksi tietokannoista ei aina löytynyt aineistoja toisin kuin internetistä, josta aina löytyi kuitenkin "jotain". Heikkoutena pidettiin myös sitä, että tietyistä aiheista ei juuri löytynyt sisältöjä. Kirjastohoitajat kaipasivat myös enemmän kokotekstejä saataville.

Yhteensopivuuden kannalta ongelmallisena pidettiin sitä, että asiakaspäätteitä käytetään pääosin

internetin käyttöön ja etteivät asiakkaat olleet valmiita näkemään vaivaa ja käyttämään aikaa tietokannoista hakuun. Tietokantoja käyttävät asiakkaat olivat harvassa, ja osa kirjastonhoitajista käytti niitä vain epäsäännöllisesti tai ei lainkaan. Monimutkaisuus oli erittäin tärkeä este tietokantojen käyttöönotossa. Kirjastonhoitajat arvioivat, että tietokantojen eri ominaisuuksia olisi voitu hyödyntää huomattavasti paremmin sekä asiakkaiden että kirjastonhoitajien joukossa. Esimerkiksi hakustrategioissa ja kyselyiden muotoilussa oli vaikeuksia. Tietokantojen erilaiset käyttöliittymät nähtiin ongelmallisina. Tietokantojen kokeiltavuuden esteenä oli kirjastonhoitajien osalta ajan puute. Asiakkaat sen sijaan eivät tutustuneet tietokantoihin, koska he eivät tieneet niiden olemassaolosta. Sen lisäksi monet asiakkaat antoivat mieluummin kirjastonhoitajan tehdä hakuja heidän puolestaan. Selkeä este kokeiluille oli myös pääsy tietokantoihin. Asiakaspäätteitä on liian vähän. Joissain kirjastoissa oli ollut myös teknisiä ongelmia tietokantojen käytössä. Tarkasteltavuuden puolesta todettiin, että tietokannat eivät olleet näkyvästi esillä kirjastoissa. Asiakkaiden ohella henkilökunnalle oli vaikeuksia muistaa niiden olemassaolo. Molempien ryhmien käytön katsottiin voivan kasvaa tietokantojen käytön edistämisen myötä, jos sellaista tehtäisiin.

Tutkimuksessa havaittiin, että tietokantojen käytössä yleisissä kirjastoissa oli runsaasti merkittäviä esteitä. Kirjastonhoitajilla ei ollut tarpeeksi aikaa tutustua niihin hyvin. Tärkeimpänä tapana edistää tietokantojen arvioitiin olevan henkilökunnan koulutus. Käyttäjäkoulutus tiedonhaussa hyödyttäisi myös asiakkaita esimerkiksi hakustrategioissa ja kyselyiden muotoilussa.

3.3.3 Elektronisten aineistojen tarjonta yleisissä kirjastoissa Iso-Britanniassa

Ball (2003) kuvaa yleisten kirjastojen konsortioiden elektronisten aineistojen (CD-ROM-levyt, elektroniset hakuteokset, tietokannat ja viitetietokannat) hankintaa Iso-Britanniassa. Tutkimuksessa on selvitetty, mitkä tekijät hankinnassa toimivat hyvin ja mitkä koettiin ongelmallisiksi. Tietoja kerättiin strukturoiduin haastatteluin viiden alueen kirjastoviranomaisilta ja kuuden konsortion edustajilta. (Emt., 301–302.)

Kirjastoissa oltiin huolissaan pääsystä aineistoihin, sillä niissä pidettiin erittäin tärkeänä mahdollisuutta käyttöön kirjastojen ulkopuolelta. Aineistoja pidettiin myös kalliina verrattuna fyysisiin aineistoihin. Lisenssisopimukset olivat kirjastojen mielestä vaikeaselkoisia kustannusten arvioinnissa ja niihin toivottiin läpinäkyvyyttä. Kustannukset olivat muutenkin

huolenaihe. Kaikissa kirjastoissa ei ollut tarpeeksi tilaa asiakaspäätteille. Osan mielestä käyttäjien tunnistaminen eli autentikointi oli ongelma. Toisin kuin aiemmin, henkilökuntakoulutusta ei koettu enää ongelmana. Kirjastoissa myös epäiltiin asiakkaiden kykyä käyttää erilaisia käyttöliittymiä ja hakumenetelmiä. (Emt., 303–305.)

Kirjastoissa oli kyselyn aikoihin vaihtelevasti elektronisia aineistoja tarjolla, osassa ei lainkaan lukuun ottamatta CD-ROM-levyjä. Toisissa oli runsaasti erilaisia aineistoja. (Emt., 305.) Yleisillä kirjastoilla oli hyvin samankaltaisia käsityksiä halutuista aineistosisällöistä. Suurin osa mainitsi muuan muassa hakuteokset ja hakemistot, sanomalehdet, lakitiedonlähteet, business-tiedonlähteet, viralliset julkaisut, viitetiedonlähteitä sekä elinikäisen oppimisen aineistoja. Vain kaksi konsortiota mainitsi tieteelliset aikakauslehdet, mikä on selkeä ero tiedekirjastojen tarpeisiin verrattuna, joissa niitä pidettiin keskeisempinä. Konsortioissa korostettiin, ettei kaikkien aineistojen tarvinnut olla kaupallisesti tuotettuja, vaan elektronisten aineistojen katsottiin voivan muodostua kokoelmaksi kaupallisia, ilmaisia sekä kirjastojen itsensä tuottamia aineistoja. Ajatus yhteisestä kokoelmasta yhdellä käyttöliittymällä suunniteltuna yleisten kirjastojen käyttöön sai runsaasti kannatusta. Ihanteeksi nähtiin siis yksi käyttöliittymä tai hakukone kaikille sisällöille. Vaihtoehtona pidettiin pientä määrää laajoja tietokantoja. (Emt., 304.)

Aineistojen käytöstä oli vain vähän tilastotietoa saatavana. Palvelutarjoajat tarjosivat jonkin verran tilastoja ja sen lisäksi käytön määrää on arvioitu havainnoimalla käyttöä. Joissain kirjastoissa laskettiin varauksia koneille ja osumia proxy-palvelimelle. Suurinta osaa aineistosta arvioitiin käytettävän hyvin, mutta arvion taustalle ei ole juuri vertailu- tai tilastotietoja. (Emt., 306.) Kirjastoissa on aiemmin panostettu koneisiin sekä henkilökunnan koulutukseen, minkä katsottiin tuoneen kirjastoihin teknistä osaamista. Erilaiset käyttöliittymät ja hakukoneet ja niiden käytön edellyttämä osaaminen nähtiin esteinä asiakkaiden aineistojen käytölle. Toisaalta asiakkaidenkin tietoteknisen osaamisen katsottiin parantuneen. Asiakkaille tarjottiinkin enenevässä määrin koulutusta tietoteknisissä ja tiedonhankintataidoissa (information-skills). (Emt. 306–307.)

Kyselyn huomiota herättävin piirre oli Ballin mukaan elektronisten verkkoaineistojen hankinnan harvinaisuus. CD-ROM on edelleen hallitseva elektroninen aineistomuoto kirjastoissa. Ball toteaa, että elektronisia sekä painettuja aineistojen hankintaa tulisi tarkastella kokonaisuutena eikä toisistaan erillään. (Emt., 307.) Kirjastojen ja konsortioiden vastauksissa molemmissa tuli

esille samoja asioita. Molemmissa ryhmissä toivottiin kansallista elektronista kokoelmaa, jolla olisi yksi ja yksinkertainen käyttöliittymä, joka on suunniteltu yleisten kirjastojen henkilökuntaa ja asiakkaita varten. Aineistojen puolella toivottiin elinikäistä oppimista tukevia aineistoja sekä relevantteja ja kustomoituja aineistoja, jotka on tuotettu Iso-Britanniassa, sopivalla älyllisellä tasolla ja jotka ovat ajanmukaisia. Lisäksi kaupallisten aineistojen ohelle toivottiin ilmaisia ja paikallisesti tuotettuja aineistoja. (Emt., 308.)

3.3.4 Tietokantojen käyttöön yhteydessä olevat tekijät yhdysvaltalaisissa kirjastoissa

Tenopir ja Read (2000) tutkivat tietokantojen käyttöä viime vuosituhannen vaihteessa yleisissä kirjastoissa Yhdysvalloissa. Kyselylomake lähetettiin 98 sattumanvaraisesti valitulle kirjastolle. Tenopir ja Read havaitsivat käytössä tiettyjä malleja muun muassa käytön ajankohdan mukaan. Tutkimustietokantoja käytettiin eniten alkuviikosta ja lauantaisin, päivällä ja akateemisen lukuvuoden aikana. Sen lisäksi löytyi monia eri tekijöitä, jotka mahdollisesti vaikuttivat käytön määrään. (Emt., 39, 46.) Tutkimuksen keskeinen tavoite oli selvittää, kuinka paljon aineistoja käytetään, jotta kirjastot voisivat käyttää tietoa hyväkseen neuvotellessaan itselleen sopimuksia kustantajien kanssa (emt., 39). Tilastollisesti merkittäväksi yhteys käyttöön löytyi työasemien määrästä suhteutettuna asukaslukuun. Lisäksi havaittiin, että kirjastot voisivat edistää tietokantojen käyttöä parhaiten lisäämällä päätteiden määrää (emt., 39, 45). Toisaalta 70 % kirjastoista tarjosi etäkäytön mahdollisuuden asiakkailleen (emt., 41).

Tenopir ja Read jakoivat käytössä olevat tietokannat karkeasti kolmeen ryhmään: tavalliset aikakauslehdet ja tieteelliset aikakauslehdet, business-tietokannat ja terveystieto-tietokannat. Lehti-tietokannat olivat suosituimpia kuin erikoistuneet tietokannat. (Emt., 41.) Kirjastot välittivät tietoa aineistoista vaihtelevasti. Kyselyyn vastanneista kirjastoista 70 % tarjosi tietokannat asiakkaiden käyttöön kirjastojärjestelmän päävalikosta, 41 % asetti esille tietokantoja mainostavia kylttejä, 59 % jakoi esitteitä ja 62 % tarjosi koulutusta nimenomaisten tietokantojen käytössä. Vastaajien mielestä tietokantojen valintaan liittyvistä tekijöistä keskeisin oli tietokantojen sisältö. Tärkeänä pidettiin myös hyödyllisyyttä ja laatua. Myös aineistojen ainutlaatuisuutta ja käytön helppoutta pidettiin tärkeänä. Helppoudella tarkoitettiin myös etäkäytön mahdollisuutta. (Emt., 44.) Kyselyyn vastanneet kirjastonhoitajat arvioivat asiakkaiden valitsevan käyttöönsä tietokantoja niiden käytön helppouden, miellyttävän käyttöliittymän ja hakuominaisuuksien sekä tuttuuden perusteella (emt., 45).

Ilmeisesti saman tutkimusaineiston parissa jatkaneen Tenopir (1999) vertaili toisessa tutkimuksessa akateemisten ja yleisten kirjastojen kirjastonhoitajien käsityksiä asiakkaiden tietokantojen käyttöön vaikuttavista tekijöistä. Akateemiset kirjastonhoitajien mukaan niitä olivat tietokannan sisällön korkea laatu, käytön vaivattomuus, käyttäjäystävällisyys, pääsyn vaivattomuus ja kokoteksti-mahdollisuus. (Emt., 40.) Yleisten kirjastojen kirjastonhoitajista 87 % ilmoitti hyvin tärkeäksi valintaperusteeksi tietokannan sisällön hyödyllisyyden ja kolme neljästä piti sisällön laatia hyvin tärkeänä. Asiakkaiden tietokannan valintaan uskottiin myös vaikuttavan merkittävästi sen, onko muita vastaavia tietokantoja tai painettuja lähteitä saatavilla. Käytön helppous ja saavutettavuus tulivat esille tärkeinä tekijöinä kirjastonhoitajien vastauksissa. Myös etäkäytön mahdollisuudella nähtiin olevalla merkitystä, kuten myös kirjaston aukioloajoilla. (Emt., 40.)

Tenopirin mukaan myös tietokannan nimi vaikutti kirjastonhoitajien mielestä käyttöön, kuten myös henkilökunnan suositukset. Käsitykset annetun koulutuksen merkityksestä vaihtelivat. Osa kirjastonhoitajista oli sitä mieltä, etteivät opetustilaisuudet kuulu yleisen kirjaston tehtäviin. Henkilökohtaista opastusta toki annettiin ja kirjastoon tutustuvia koululuokkia neuvottiin. Yleisissä ja akateemisissa kirjastoissa työskentelevien kirjastonhoitajien mielipiteistä löytyi paljon yhteistä: heidän mielestään asiakkaat haluavat kokoteksti-aineistoja järjestelmistä, jotka ovat helppokäyttöisiä ja joihin on helppo päästä suoraan kirjastojen näyttöjen valikoista. Sen sijaan akateemisissa kirjastoissa oli yksimielisyys siitä, että asiakkaille annetaan koulutusta. Lopuksi Tenopir korostaa, että tulokset perustuvat kirjastonhoitajien näkemyksiin, eivät asiakkaiden. (Emt., 42.)

3.3.5 Connecticutin asukkaiden yleisen digitaalisen kirjaston käyttö

Liu ym. (2006) selvitti yleisten kirjastojen digitaalisten palveluiden merkitystä kaupunkilaisille ja esikaupunkilaisille, heidän palveluiden käyttöönsä ja tyytyväisyyttä niihin. Tutkimuksessa haastateltiin yleisten kirjastojen digitaalisten resurssien käyttäjiä ja kirjastonhoitajia sekä havainnoitiin käyttäjiä. Tutkimuksessa digitaalinen kirjasto käsittää kirjaston tarjoaman aineiston lisäksi internetin yleensä. Vastaajia oli 22, joten tuloksia ei voi yleistää. (Emt., 132, 135.)

13 vastaajaa oli miehiä ja 11 naisia. Yhden vastaajan äidinkieli ei ollut englanti. Valtaosa vastaajista oli valkoihoisia. Vastaajista yksi oli alle 18 ja kolme oli yli 60-vuotiaita. 13 vastaajista oli college-tutkinto. Puolet vastaajista oli työttömiä, mutta heidän joukkoonsa laskettiin myös

opiskelijoita ja eläkkeellä olevia. 16 vastaajaa vastasi tulotasoansa koskevaan kysymykseen. Heistä 12 oli keskimääräistä pienituloisempia, mukaan lukien neljä vastaajaa joiden tulot alittivat köyhyysrajan. (Emt., 135–137.) Liu (emt., 133) toteaa, että aiemman tutkimuksen mukaan keskeisimmät digitaalisten kirjastojen käyttöön vaikuttavat taustatekijät ovat yksilön koulutus- ja tulotaso. Hyvät tulot ja korkea koulutustaso korreloivat positiivisesti mahdollisuuden käyttää tietokonetta kanssa. Vaikka digitaalisten kirjastojen laatu ja sisältö ovat tärkeitä niiden käytön kannalta, niin pääsy niihin on kuitenkin erittäin merkittävä käyttöön vaikuttava tekijä.

Seitsemän vastaajaa käytti digitaalista kirjastoa monta kertaa viikossa ja toiset seitsemän taas useamman kerran kuussa. Yhteensä 18 vastaajaa käytti palvelua useamman kerran kuussa. Neljä vastaajaa käytti digitaalista kirjastoa kerran kuussa tai harvemmin. 17 vastaajaa käytti tietokonetta muuallakin kuin kirjastossa. Puolella oli verkkoyhteys myös kotona ja viisi tai kuusi pääsi verkkoon koulussa, vanhusten palvelukeskuksessa tai töissä. Puolet heistä, joilla oli pääsy verkkoon muuallakin kuin kirjastossa hakivat tietoa verkosta päivittäin. (Emt., 137–138.)

Vastaajilta kysyttiin myös, miksi he olivat tulleet kirjastoon. Yhdeksän ilmoitti haluavansa käyttää internetiä hakeakseen tietoa esimerkiksi töistä, sijoituksista tai veroista. Viisi henkilöä aikoi käyttää sähköpostia pitääkseen yhteyttä sukulaisiin ja ystäviin. Neljä vastaajaa kertoi käyttävänsä paikallisia tietokantoja tai kirjaston aineistoja tutkielmanprojekteihinsa, koulutöihin, esseisiin, autonkorjaukseen tai uutisiin. Seitsemän vastaajaa käytti digitaalista kirjastoa, koska sen käyttö oli helpompaa kuin perinteinen tiedonhankinta kirjastossa. Kuusi vastaajaa valitsi digitaalisen kirjaston, koska sen tarjoamat aineistot olivat parempia tai sitä kautta sai koottua tietoa nopeammin. Kolme henkilöä ilmoitti käyttävän digitaalista kirjastoa henkilökohtaisista syistä, kuten huviksi ja ajanvietteeksi. (Emt., 138.) Hieman yli puolet vastaajista kertoi käyttävänsä digitaalista kirjastoa tiedonhankintaan arkipäivän ongelmanratkaisuun, "to solve everyday kinds of problems" (emt., 139).

13 vastaajaa kertoi oppineensa käyttämään yleistä digitaalista kirjastoa itsekseen ilman ulkopuolista apua. Muutama oli käynyt tietokonekurssilla ennen digitaalisen kirjaston käytön aloittamista ja toiset pari oli pyytänyt apua kirjastonhoitajalta järjestelmässä navigointiin. 19 tai 20 vastaajaa koki digitaalisen kirjaston käytön miellyttäväksi ja kertoi löytäneensä etsimänsä tiedon sen kautta. (Emt., 139–140.) Suuri osa vastaajista oli löytänyt tarvitsemansa tiedon, mutta sopivien saatavilla olevien tietokantojen puute oli ollut esteenä osalle. Myös heikkoudet tiedonhakutaidossa olivat olleet ongelma. Vaikeuksia kirjaston digitaalisen aineistojen käytössä

oli aiheuttanut myös digitaalisen kirjaston tiiviys, verkkotiedonhaun vaikeus ja liian pieni määrä päätteitä kirjastossa. Kaksi eläkeläistä totesi, ettei mikään digitaalisen kirjaston käytössä ollut helppoa. (Emt., 140.)

Vastaajat parantaisivat tiedonhankintaa digitaalisen kirjaston kautta eri tavoin. Joka kolmas mainitsi paremman rahoituksen, joka mahdollistaisi useamman tietokoneen hankinnan, käyttäjien mukaan oton päätöksentekoon koskien aineiston valintaa sekä lisäyksen käyttäjäkoulutuksessa. (Emt., 141.) Suurin osa vastaajista arvosti yleistä digitaalista kirjastoa tiedonhaussa ja kokivat sen käytön miellyttäväksi. Käytön esteitä oli tietokoneiden puute, informaatioylikuormitus, monimutkainen käyttöliittymä ja heikot hakuominaisuudet. Parannusehdotukset koskivat erityisesti laitteistoa ja tekniikkaa. Liun ym. mukaan parempaa teknologiaa tarvitaan asiakkaiden houkuttelemiseksi digitaalisen kirjaston käyttäjiksi. (Emt., 142.)

Pienen vastaajajoukon vuoksi tutkimuksen tulosten perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä kaupunkilaisten digitaalisen kirjaston käytöstä yleisissä kirjastoissa Yhdysvalloissa eikä muuallakaan. Liu ym. kuitenkin esittävät varovaisia johtopäätöksiä tuloksista. Aiemman tutkimuksen perusteella suurin osa yleisten kirjastojen käyttäjistä Yhdysvalloissa on naisia. Tässä tutkimuksessa vastaajista enemmistö oli kuitenkin miehiä. Tämä saattaa viitata siihen, että miehet käyttävät elektronisia kirjastoaineistoja naisia enemmän. Nuori ikä ei tässä tutkimuksessa yllättäen korreloinut positiivisesti elektronisen aineiston käytön kanssa, mutta sen sijaan odotetusti korkealla koulutuksella oli yhteys käyttöön. Tutkimukseen vastanneista myös suhteellisen suuri joukko oli työttömiä ja pienituloisia. (Emt., 141.)

3.3.6 Yhteenveto tutkimuksista

Elektronisten aineistojen käytöstä yleisissä kirjastoissa voidaan tehdä edellisten tutkimusten perusteella joitain yhteenvetäviä huomioita, vaikka menetelmät ja tutkimuskohteet vaihtelivatkin.

- Tarjolla olevien elektronisten aineistojen katsotaan soveltuvan vain osittain yleisten kirjastojen tarjontaan, sillä suuri osa saatavilla olevista aineista on tieteellisiä tai tarkoitettu asiantuntijoille (Bin & Miao 2005, 184-185; Williamson ym. 2003).
- Aineistojen sisältö on keskeinen elektronisen aineiston valintaan yhteydessä olevana tekijä (Tenopir 1999, 40; Tenopir & Read 2000, 44).
- Kirjastossa asiakaskäytössä olevien päätteiden määrän arvellaan vaikuttavan käyttöön

(Ball 2003, 303-305; Bin & Miao 2006, 184-185; Liu ym. 2006, 140; Tenopir & Read 2000, 39, 45).

- Elektronisten aineistojen käytön esteitä ovat asiakkaiden teknisen osaamisen ja tiedonhakutaitojen puute sekä hankalat käyttöliittymät (Ball 2003, 306-307; Bin & Miao, 184-185; Williamson ym. 2003; Liu ym. 2006, 140).
- Asiakkaiden koulutus nähdään keskeiseksi tavaksi edistää elektronisten aineistojen käyttöä (Ball 2003, 306–307; Bin & Miao 2006, 184-185; Liu ym. 2006, 141).
- Myös kirjaston henkilökunnan uskotaan tarvitsevan koulutusta elektronisten aineistojen sisällöistä ja käytöstä ja hyötyvän koulutuksesta (Ball 2003, 306–307; Williamson ym. 2003).
- Elektronisia aineistoja hyödynnetään erilaisiin käyttötarkoituksiin, ammatilliseen ja arkielämän tiedonhankintaan sekä viihteeksi ja ajanvietteeksi (Bin & Miao 2006, 184-185; Liu ym. 2006, 139-140).

4 EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 AINEISTON KERUU

Kansallisen elektronisen kirjaston FinELibin elektronisten aineiston käyttöä selvittävä käyttäjäkysely 2007 toteutettiin kaikilla FinELib-konsortion asiakassektoreille eli ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa, yleisissä kirjastoissa sekä tutkimuslaitoksissa samaan aikaan. Verkkokyselyt olivat avoinna huhtikuun 2007. Sektoreiden kyselylomakkeet olivat mahdollisimman pitkälle yhdenmukaiset, mutta sektorikohtaisia eroja oli pyritty huomioimaan. Lomakkeen suunnitteluun osallistuivat FinELibin lisäksi Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen laitos ja Tennesseeen yliopiston professori Carol Tenopir, joka on tutkinut runsaasti elektronisten aineistojen käyttöä. Tutkimuslaitosten ja yleisten kirjastojen lomakkeet laadittiin työryhmässä, johon kuului tutkimuslaitosten, yleisten kirjastojen ja FinELibin edustajat. Kirjastosektorit testasivat lomakkeita kaksi viikkoa helmikuussa.

Kysely toteutettiin yleisissä kirjastoissa maakuntakirjastoittain. Maakuntakirjastojen FinELib-yhteyshenkilöt, joille lomakkeiden linkit toimitettiin maaliskuun loppuun mennessä, lähettivät lomakkeet maakuntakirjastoalueensa kirjastoille liitettäväksi näiden verkkosivuille. Vastauspaikka eli seutukunta maakuntakirjastoittain tallentui tutkimusjärjestelmään lomaketekniikalla automaattisesti. Kyselylomakkeet toteutettiin IT-Visionin OPTIMIX®-järjestelmällä ja ne olivat saatavilla suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Vastaaajilla oli halutessaan mahdollisuus osallistua Kansalliskirjaston lahjoittamien kirjapalkintojen arvontaan. Käyttäjäkyselyt eivät koskeneet vain FinELib-aineistojen käyttöä, mutta elektroniset aineistot pyrittiin rajaamaan kirjastojen tarjoamiin aineistoihin. Vastaukset saattavat silti koskea elektronisia aineistoja laajemminkin, sillä asiakkaat eivät ole välttämättä erottaneet kirjaston tarjoamia aineistoja muista. (Kansalliskirjasto – Finelib 2007d.)

4.2 TUTKIMUSMENETELMÄ

Kvantitatiivinen tutkimusote oli hallitseva tiedonhankintatutkimuksessa 1980-luvulle saakka. Kvantitatiivisilla menetelmillä tarkoitetaan yleensä tilastollisia menetelmiä, joiden avulla ilmiöitä pyritään kuvaamaan ja selittämään. Metodina on käytetty erityisesti lomakekyselyä (survey) ja tyypillisesti on tehty erilaisia käyttäjätutkimuksia sekä eri kanavien käyttökartoituksia.

Tutkimuksissa on selvitetty esimerkiksi kirjaston käyttöön ja käyttäjien tyytyväisyyteen liittyviä seikkoja. Www-lomakekyselyt ovat lisääntyneet viime vuosina. (Haasio & Savolainen 2004, 160.)

Myös tämän tutkimuksen aineistokeruumenetelmä oli lomakekysely eli survey, joka toteutettiin verkkokyselynä. Survey-tutkimuksessa tietoa kerätään standardoidussa muodossa joukolta ihmisiä, tavallisesti käyttäen kyselylomaketta tai strukturoitua haastattelua. Kerätyn aineiston avulla pyritään kuvailemaan, vertailemaan ja selittämään ilmiötä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 125.) Kyseessä on siis kvantitatiivinen eli tilastollinen tutkimus. Tutkittavaa ilmiötä pyritään kuvaamaan numeerisen tiedon pohjalta. (Heikkilä 2005, 17.) Kyseessä on kuvaileva eli deskriptiivinen tutkimus, joka on empiirisen tutkimuksen perusmuoto. Se vastaa kysymyksiin mikä, kuka, millainen, missä, milloin. Kuvaileva tutkimus edellyttää laajaa aineistoa. (Emt., 14.) Aineisto kerättiin www-lomakkeella. Www-kyselyt sopivat vain sellaisten perusjoukkojen tutkimiseen, joissa kaikilla on mahdollisuus internetin käyttöön. Huomioitavaa on muun muassa, kuinka tieto kyselystä saadaan tutkittaville, mutta toisaalta etteivät otokseen kuulumattomat henkilöt vastaa siihen ja ettei sama henkilö vastaa siihen useampaan kertaan. On mahdotonta tietää, kuka kyselyyn on vastannut. Www-kyselyn heikkouksia on myös suuri väärinkäsitysmahdollisuus. (Emt., 18–20.) Kyselyn heikkouksiin kuuluu myös, ettei voi olla varma onko siihen vastattu vakavissaan. Kyselyn etuja on, että voidaan kerätä suhteellisen laaja tutkimusaineisto. (Hirsjärvi ym. 1997, 184.)

Sain tutkimusaineiston valmiina SPSS-tiedostona. Yhden ilmeisesti pilailumielessä lähetetyn vastauksen jouduin poistamaan, joten vastaajien lopullinen lukumäärä oli 925. Aineiston tilastollisissa analyysissä käytin SPSS-tilasto-ohjelmaa. Yhdistelin muuttujien luokkia on tulosten tiivistämiseksi sekä ristiintaulukointia varten. Vastausten suorien jakaumien esittelyn lisäksi käytin tilastomenetelminä ristiintaulukointia ja khin neliö eli χ^2 -riippumattomuustestiä. Ristiintaulukoinnilla selvitetään kahden muuttujan välistä yhteyttä ja se soveltuu nominaaliasteikon tasoille muuttujille (Heikkilä 2005, 210). Muuttujien välistä tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta on selvitetty χ^2 -riippumattomuustestillä, joka soveltuu sekin nominaaliasteikon tasoille muuttujille (emt., 212), joita tässä tutkimuksissa tarkastellut muuttujat pääasiallisesti ovat. Muuttujien välisen eron kuvaamisessa käytetään tilastollista merkitsevyyttä (p). Merkitsevyytason ollessa enintään 0,05 ($p=0,05$) on se tilastollisesti melkein merkitsevä ja tason ollessa enintään 0,01 ($p=0,01$) on se tilastollisesti merkitsevä. (Valli 2001, 71.)

4.3 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI

Www-kyselyyn liittyvät heikkoudet tulee huomioida arvioitaessa tutkimuksen tuloksia. Vastaajat eivät ole kyselyyn vastatessaan voineet esimerkiksi tarkistaa eri käsitteiden sisältöä. Tutkimuksen luotettavuutta heikentää se, että vastaajat ovat muun muassa avovastausten perusteella ymmärtäneet käsitteen elektronisen aineistot hieman eri tavoin. Osa vastaajista on ymmärtänyt elektronisiksi aineistoiksi esimerkiksi kaikki avoimen verkon lähteet, osa taas kirjaston oman lisensioiman aineiston.

Kysely on suunnattu elektronisia aineistoja käyttäville yleisten kirjastojen asiakkaille, mutta vastaajien joukossa on myös kirjastohenkilökuntaa. Aineiston edustavuutta on vaikea arvioida, sillä käyttäjien määrä tai ominaisuudet yleisissä kirjastoissa eivät ole tiedossa. Oletuksena on ollut, että verkkokyselyllä on tavoitettu vain niitä, jotka käyttävät aineistoja ainakin jossain määrin. Suuri enemmistö vastaajista oli naisia, mikä ei ollut yllättävää. Naiset ovat ylliedustettuina monissa muissakin kirjastokyselyissä. Aiempi tutkimus viittaa siihen, että naiset ovat miehiä aktiivisempia kirjastonkäyttäjiä.

Luotettavuuden arvioinnissa käytetään usein käsitteitä reliabiliteetti ja validiteetti. Reliabiliteetilla tarkoitetaan kykyä tuottaa ei-sattumanvaraisia tuloksia ja että mittaukset ovat toistettavissa myös muissa tutkimuksissa ja tilanteissa. Validiteetti kuvaa, miten onnistuneesti tutkimuksessa on mitattu juuri sitä mitä pitikin mitata (Heikkilä 2005, 186–187). Kyselyn tulokset eivät ole täysin luotettavia tältä osin, sillä perusjoukkoon kuuluvien lisäksi vastaajissa on mukana on myös siihen kuulumattomia. Suurin osa vastaajista käyttää elektronisia aineistoja, mutta mukana on myös ei-käyttäjiä, mikä tulee esille esimerkiksi avovastauksista.

4.4 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksen tavoitteena on saada tietoa elektronisten aineistojen käyttäjistä ja käytöstä yleisissä kirjastoissa. Tarkennetut tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Ketkä käyttävät elektronisia aineistoja yleisissä kirjastoissa?
- 2) Miten usein, millaisia ja mihin käyttötarkoitukseen elektronisia aineistoja yleisissä kirjastoissa käytetään?

- 3) Mitkä ovat elektronisten aineistojen käytön koetut esteet ja mikä on neuvonnan ja koulutuksen tarve?
- 4) Millaisia mielipiteitä vastaajilla on yleisten kirjastojen elektronisista aineistoista?
- 5) Mitkä taustamuuttujat näyttäisivät olevan yhteydessä elektronisten aineistojen käyttöön?

5 TULOKSET

5.1 KYSELYYN VASTANNEIDEN TAUSTATIEDOT

Tässä aluvussa esitellään käyttäjäkyselyyn vastanneiden taustatietoja. Suurin osa eli 96 % vastaajista oli käyttänyt suomenkielistä lomaketta. Ruotsinkielistä lomaketta oli käyttänyt 3 % ja englanninkielistä 1 % vastaajista. Kyselyyn saatiin vastauksia kaikista maakuntakirjastoista Ahvenanmaata lukuun ottamatta (Taulukko 2). 10 vastaajan seutukunta ei ollut tallentunut. Eniten vastaajia oli Varsinais-Suomesta, 19 % vastaajista ja Espoosta, josta oli 14 % vastaajista. Aktiivisimpia vastaajia suhteessa maakuntakirjaston alueen asukasmäärään olivat juuri varsinaissuomalaiset, joita kaikista vastaajista oli 19 %. Myös Kouvolan alueen asukkaat olivat vastanneet suhteellisen aktiivisesti. Muuten vastaajien ja seutukuntien asukkaiden määrä jakaantui suhteellisen tasaisesti. (Kansalliskirjasto – FinELib 2007e.)

Taulukko 2. Vastaukset seutukunnittain

Seutukunta	Lkm	%
Ei tietoa	10	1
Espoo	128	14
Etelä-Savo	37	4
Hämeenlinna	18	2
Itä-Uusimaa	4	0
Kainuu	10	1
Keski-Suomi	45	5
Keskuskirjasto [Hki]	68	7
Kokkola	27	3
Kouvola	70	8
Lahti	19	2
Lappeenranta	16	2
Lappi	8	1
Oulu	65	7
Pirkanmaa	52	6
Pohjois-Karjala	49	5
Pohjois-Savo	15	2
Satakunta	39	4
Seinäjoki	42	5
Vaasa	30	3
Varsinais-Suomi	173	19
Yhteensä	925	100

Vastaajista suurin osa eli 75 % oli naisia ja 25 % oli miehiä. (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Kyselyyn vastanneiden sukupuoli

Sukupuoli	Lkm	%
Mies	232	25
Nainen	693	75
Yhteensä	925	100

5 % vastaajista oli alle 18-vuotiaita. Nuorten aikuisten eli 18–25-vuotiaiden osuus vastaajista oli 17 %. Suurin ikäryhmä olivat 26–35-vuotiaat, joita oli 24 % vastaajista. 36–45-vuotiaiden osuus vastaajista oli 22 % ja 46–55-vuotiaiden 18 %. 56–65-vuotiaita vastaajia oli 12 %. 2 % vastaajista oli yli 65-vuotiaita. Yksi vastaaja ei ilmoittanut ikäänsä. (Taulukko 4.)

Taulukko 4. Kyselyyn vastanneiden ikä

Ikä	Lkm	%
Ei vastanneita	1	0
alle 18	49	5
18-25	156	17
26-35	223	24
36-45	206	22
46-55	165	18
56-65	111	12
yli 65	14	2
Yhteensä	925	100

Vastaajista melko suuri osa korkeasti koulutettuja. 49 % vastaajista oli suorittanut ammattikorkeakoulu- tai ylemmän tai alemman korkeakoulututkinnon. 13 % vastaajista oli ylioppilaita tai lukion käyneitä. Opistotason ammatillisen koulutuksen oli hankkinut 19 % vastaajista. Ammattikoulun tai -kurssin oli suorittanut 7 % vastaajista. 6 % vastaajista oli edelleen koulussa ja 4 % vastaajista oli päättänyt opintonsa perus- tai kansakouluun. 2 %:lla vastaajista oli muu koulutus. (Taulukko 5.)

Taulukko 5. Kyselyyn vastanneiden koulutustaso

Koulutus	Lkm	%
Korkeakoulututkinto	453	49
Opistotason ammatillinen koulutus	172	19
Lukio tai ylioppilas	123	13
Ammattikoulu tai -kurssi	63	7
Vielä koulussa	57	6
Kansa- tai peruskoulu	35	4
Muu koulutus	22	2
Yhteensä	925	100

Opiskelijat ja koululaiset muodostivat merkittävän osan vastaajista, sillä heitä oli 26 % vastaajista. Alempana tai ylempänä toimihenkilönä työskenteli 44 % vastaajista. Kolmanneksi suurin ryhmä olivat työntekijät, 14 % vastaajista. Muut luokkaan itsensä sijoitti 8 % vastaajista, eläkeläisiä oli 6 % ja yrittäjiä 2 % vastaajista. (Taulukko 6.)

Taulukko 6. Kyselyyn vastanneiden henkilöryhmä

Henkilöryhmä	Lkm	%
Opiskelijat ja koululaiset	238	26
Alemmat toimihenkilöt	235	25
Ylemmät toimihenkilöt	177	19
Työntekijät	130	14
Muut	71	8
Eläkeläiset	52	6
Yrittäjät	22	2
Yhteensä	925	100

Aiemman tutkimuksen perusteella kirjastonkäyttökyselyihin vastaavat aktiivisimmin naiset ja korkeasti koulutetut, joten nämä seikat eivät yllättäneet. Myös opiskelijat ja koululaiset ovat aiemminkin olleet esillä kyselyissä suurena ryhmänä. Pihlaja (2004, 77) mukaan naiset vastaavat kyselyihin miehiä aktiivisimmin ja koululaiset ja opiskelijat ovat aktiivinen vastaajajoukko. Naisvaltainen vastaajajoukko tulee esille muun muassa esimerkiksi Satakunnan alueen kirjastojen käyttötutkimuksesta, jossa vastaajista hieman yli 80 % oli naisia (Porin kaupungin

kirjasto - Satakunnan maakuntakirjasto 2007) ja Lehtovirran (2006, 91) verkkokirjaston käyttötutkimuksesta, jossa vastanneista naisia oli 77 %. Vanhemmissa tutkimuksissa Smith (1999, 302) ja Vakkari (1983, 129) vahvistavat käsitystä naisista ja koulutetuista kirjastojen aktiivisina käyttäjinä. Liun ym. (2006, 141) tutkimus viittaisi siihen, että koulutus oli yhteydessä yleisen kirjaston digitaalisen kirjaston käyttöön.

5.2 ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄYTTÖ YLEISISSÄ KIRJASTOISSA

Tässä luvussa pyritään valaisemaan elektronisten aineistojen käyttöä useiden kysymyksen kautta. Elektronisten aineistojen käyttöä yleisissä kirjastoissa kuvataan eri aineistotyyppien käytön määrän, eniten käytettyjen aineistojen sekä aineiston käyttötarkoituksen mukaan. Lisäksi tarkastelen käyttöön yhteydessä olevia tekijöitä. Esittelen myös tulokset elektronisten ja painettujen aineistojen käytön määrästä suhteessa toisiinsa yleisessä kirjastossa. Lisäksi käyn läpi tuloksia vastaajien viimeisimmän käyttämän elektronisen aineiston käyttöpaikasta ja vastaajien elektronisten aineistojen käytöstä muualla kuin yleisessä kirjastossa.

5.2.1 Käytön määrä

Taulukko 7 kuvaa, kuinka usein vastaajat käyttävät elektronisia aineistoja yleisissä kirjastoissa aineistotyypeittäin. Suurinta osaa erilaisista elektronisista aineistoista käytettiin harvemmin tai ei lainkaan yleisissä kirjastoissa. Prosentti vastaajista ei ollut vastannut käytön määrää koskeviin kysymyksiin. Ahkerimmin käytetty aineisto oli viitetietokannat, joita 23 % käytti vähintään kerran viikossa ja 23 % joitakin kertoja kuukaudessa. Harvemmin viitetietokantoja käytti 25 % vastaajista. Vain 27 % vastaajista ei käyttänyt niitä lainkaan. Elektroniset hakuteokset olivat toiseksi suosituimpia. Ne olivat 19 %:n vastaajista käytössä vähintään kerran viikossa. 22 % vastaajista käytti niitä joitakin kertoja kuukaudessa ja 28 % harvemmin. 31 % vastaajista ei käyttänyt elektronisia hakuteoksia.

Elektronisia sanakirjoja käytti vähintään kerran viikossa 19 % vastaajista. Joitain kertoja kuukaudessa niitä käytti 18 % vastaajista. Harvemmin elektronisia sanakirjoja käytti 27 % vastaajista. Lähes joka kolmas eli 35 % vastaajista ei käyttänyt niitä lainkaan. Elektronisia lehtiä luki vähintään kerran viikossa 16 % vastaajista ja joitakin kertoja kuukaudessa 12 % vastaajista. Harvemmin elektronisia lehtiä käytti 28 % vastaajista. 43 % vastaajista ei lukenut lainkaan niitä.

Asia- eli faktatietokantoja käytti vähintään kerran viikossa 15 % kyselyyn vastanneista. 17 % käytti niitä joitakin kertoja viikossa. Harvemmin faktatietokantoja käytti 33 % vastaajista ja ei koskaan 35 % vastaajista. Selvästi vähiten käyttäjiä oli elektronisilla kirjoilla. Niitä käytti vähintään kerran viikossa 4 % vastaajista, joitakin kertoja kuukaudessa 8 % vastaajista ja harvemmin 26 % vastaajista. Suurin osa eli 62 % vastaajista ei koskaan lukenut elektronisia kirjoja.

Taulukko 7. Yleisen kirjaston tarjoamien elektronisten aineistojen käyttö aineistotyypeittäin

Kuinka usein käytät seuraavia e-aineistoja (n=925)	E-lehtiä	E-kirjoja	E-hakuteoksia	E-sanakirjoja	Viitetietokantoja	Asia- eli faktatietokantoja
Ei vastanneita	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %
En käytä	43 %	62 %	31 %	35 %	27 %	35 %
Harvemmin	28 %	26 %	28 %	27 %	25 %	33 %
Joitakin kertoja kuukaudessa	12 %	8 %	22 %	18 %	23 %	17 %
Vähintään kerran viikossa	16 %	4 %	19 %	19 %	23 %	15 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

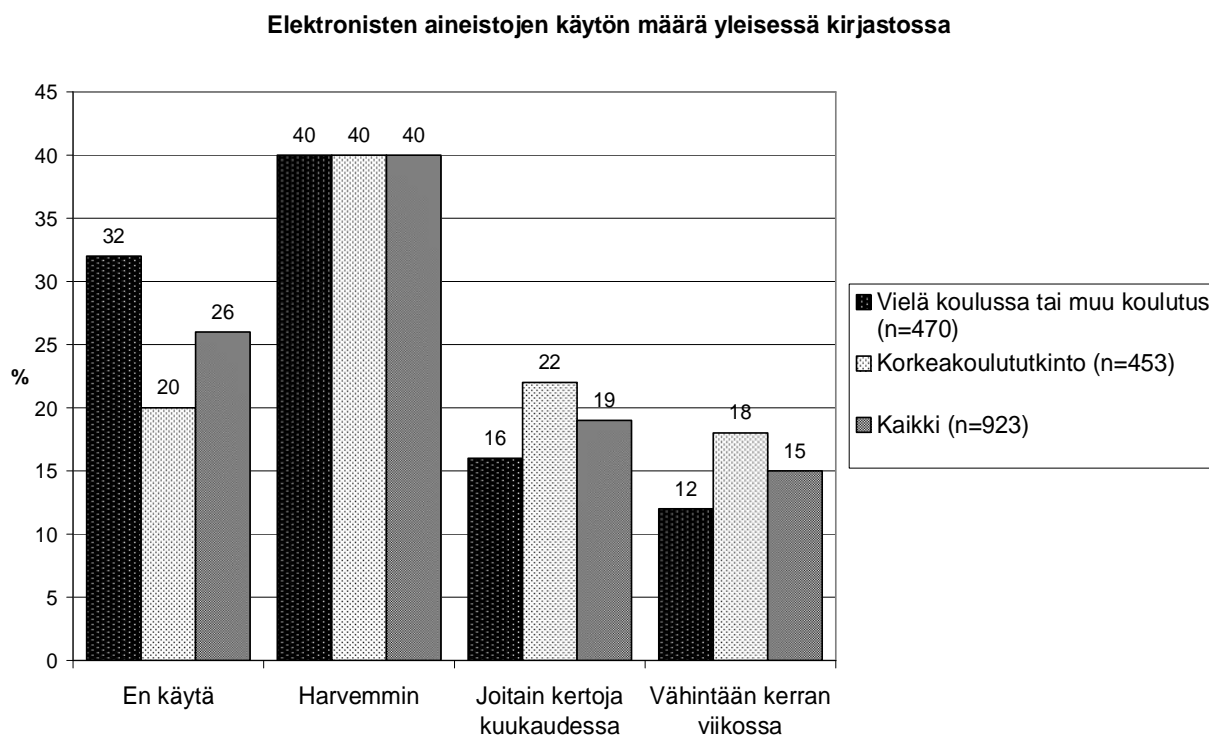
Kun elektronisten aineistojen käytön määrään tarkastellaan eri aineistotyyppien käytön määrää kuvaavista muuttujista rakennetulla summamuuttujalla, niin tulee esille, että elektronisia aineistoja käyttää harvemmin 40 % vastaajista, joitain kertoja kuukaudessa 19 % vastaajista ja vähintään kerran viikossa 15 % vastaajista. Summamuuttuja on muodostettu edellisistä muuttujista, jotka kuvaavat kuinka usein elektronisia aineistoja käytetään aineistotyypeittäin. (Taulukko 8.)

Taulukko 8. Yleisen kirjaston elektronisten aineistojen käyttö

Kuinka usein käytät e-aineistoja?	Lkm	%
Ei vastannut	2	0
En käytä	238	26
Harvemmin	372	40
Joitain kertoja kuukaudessa	177	19
Vähintään kerran viikossa	136	15
Yhteensä	925	100

5.2.2 Käytön määrään yhteydessä olevat tekijät

Korkeakoulututkinnon suorittaneiden ja muiden välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero (χ^2 $p=0,000$, Liite 2: Taulukko 24) elektronisten aineistojen käytön määrässä yleisessä kirjastossa. Korkeakoulututkinnon suorittaneista yli 80 % käytti niitä joskus, kun taas muun koulutuksen suorittaneista tai vielä koulussa olevista hieman vajaa 70 % käytti elektronisia aineistoja. Harvemmin aineistoja käytti noin 40 % vastanneista molemmilla koulutustasoilla. Korkeakoulututkinnon suorittaneet käyttivät muita useammin aineistoja, sekä joitain kertoja kuukaudessa että vähintään kerran viikossa. (Kuvio 1.)

Kuvio 1. Elektronisten aineistojen käytön määrä yleisessä kirjastossa koulutustason mukaan

Työssäkäyvien, opiskelijoiden ja muiden henkilöryhmien välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää eroa kaikkien elektronisten aineistojen käytön määrässä. Henkilöryhmien välillä oli kuitenkin tilastollisesti melkein merkitsevä ero (χ^2 $p=0,039$) elektronisten sanakirjojen käytön määrässä. Opiskelijoissa ja koululaisissa on eniten sanakirjoja viikoittain käyttäviä. Työssäkäyvät ovat kaikkein aktiivisimpia faktatietokantojen käyttäjiä. Opiskelijoiden joukossa on muihin verrattuna hieman enemmän satunnaiskäyttäjiä, mutta heistä faktatietokantoja käyttävät niitä muuten

useammin. Erot ovat tilastollisesti melkein merkitseviä ($\chi^2 p=0,024$). (Liite 2: Taulukot 25–30.)

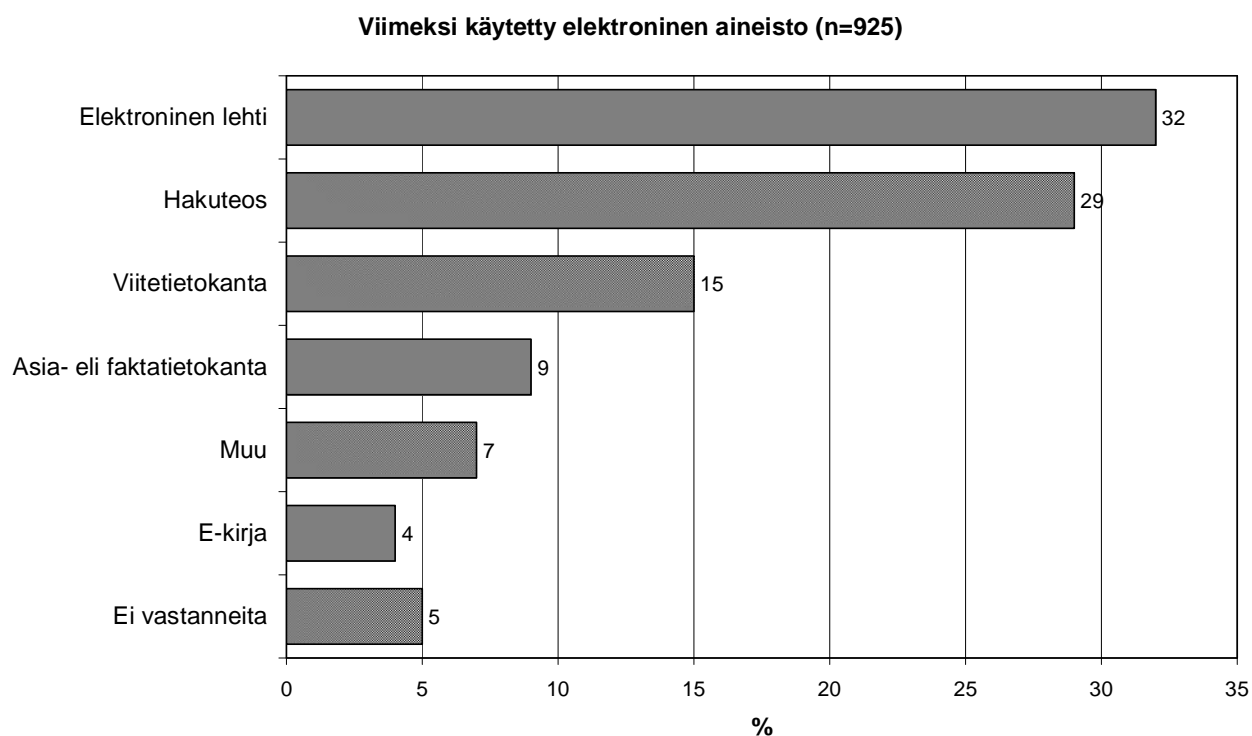
5.2.3 Käytetyt aineistot

Suuri osa vastaajista oli joskus käyttänyt elektronisia lehtiä ja artikkeliviitetietokantaa sekä lakitiedonlähteitä. Eniten käytetty tai kokeiltu (44 %) elektroninen aineisto oli Sanoma Osakeyhtiön lehdet. Toiseksi eniten oli käytetty Aleksiviitetietokantaa, joka oli ollut 30 % vastaajista käytössä. Lähes yhtä moni (29 %) oli myös käyttänyt Suomen laki -online-aineistoa. Yksi käytetyimpiä aineistoja oli Tilastokeskuksen aineistot, joita oli käyttänyt 27 % vastaajista. Joka neljäs vastaaja oli käyttänyt NetMOT Sanakirjastoa. Terveysporttia oli käyttänyt 23 % vastaajista ja kansallisbiografiaa joka viides. Encyclopedia Britannica Online-aineistoa oli käyttänyt 16 % vastaajista ja Ebsco-tietokantaa 15 % vastaajista. WSOY:n aineistoja oli käyttänyt 14 % vastaajista. Ellibs-e-kirjojen käyttäjiä 13 % vastaajista. (Taulukko 9.) Muita elektronisia aineistoja (Alex författarlexikon, Artikelsök, Gale, Global Books in Print, Grove Dictionary of Art, Grove Dictionary of Music, Helecon, International Who's who, Medic, Mediearkivet, Nationalencycopedin, PressDisplay, PressText, RT-kortisto, SFS-standardit, Siirtolaisrekisteri, Suomen Media-arkisto, Talentum lehtiarkisto, Ulrichsweb ja WorldCat) oli käyttänyt alle 10 % vastaajista. Kysymykseen käytetyistä aineistoista saattoi valita useamman vastausvaihtoehdon. (Liite 2: Taulukko 31.)

Taulukko 9. Käytetyimmät elektroniset aineistot

Mitä seuraavista yleisen kirjaston tarjoamista elektronisesta aineistoista olet käyttänyt? (n=925)	Lkm	%
Sanoma Osakeyhtiön lehdet	409	44
Alexi	278	30
Suomen laki -online	270	29
Tilastokeskus	245	27
NetMOT Sanakirjasto	232	25
Terveysportti	216	23
Kansallisbiografia	181	20
Encyclopedia Britannica Online	144	16
Ebsco	138	15
WSOY	131	14
Ellibs e-kirjat	119	13

Kun käyttäjiltä kysyttiin heidän viimeksi käyttämäänsä elektronista aineistoa, niin suuri osa vastaajista ilmoitti käyttäneensä elektronista lehteä (32 %) tai hakuteosta (29 %). 15 % vastaajista oli käyttänyt viitetietokantaa ja 9 % asia- eli faktatietokantaa. Muuta aineistoa oli käyttänyt 7 % vastaajista. 5 % vastaajista ei ollut vastannut kysymykseen. (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Viimeksi käytetyn elektronisen aineiston tyyppi

Viimeksi käytetyn elektronisen aineiston tyypissä oli hieman eroa sen mukaan, oliko aineistoa käytetty yleisessä kirjastossa vai muualla. Yleisessä kirjastossa oli käytetty erityisesti viitetietokantoja, sillä niitä oli käyttänyt 31 % vastaajista, kun muualla niitä oli käyttänyt vain 13 % vastaajista. Elektronisia hakuteoksia, lehtiä, kirjoja, asiatietokantoja ja muita aineistoja oli käytetty enemmän muualla kuin yleisessä kirjastossa. (Taulukko 10.)

Taulukko 10. Viimeksi käytetyn elektronisen aineiston tyyppi käyttöpaikan mukaan

Minkä tyyppistä elektronista aineistoa käytit viimeksi?	Yleisessä kirjastossa (n=141)	Muulla (n=729)	Ei vastanneita (n=55)	Kaikki (n=925)
Ei vastanneita	2 %	0 %	70 %	5 %
Muuta	4 %	8 %	10 %	7 %
Asia- eli faktatietokantaa	7 %	10 %	2 %	9 %
E-kirjaa	1 %	5 %	0 %	4 %
Elektronista lehteä	32 %	33 %	13 %	32 %
Hakuteosta	26 %	31 %	6 %	29 %
Viitetietokantaa	31 %	13 %	0 %	15 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %

Suurin osa eli 66 % vastaajista käytti enimmäkseen painettuja aineistoja yleisessä kirjastossa tai sen välityksellä. Hieman yli neljännes eli 26 % vastaajista käytti yhtä paljon elektronisia ja painettuja aineistoja. 6 % vastaajista käytti enimmäkseen elektronisia aineistoja ja 1 % ainoastaan niitä yleisessä kirjastossa. (Taulukko 11.)

Taulukko 11. Elektronisten ja painettujen aineistojen käytön määrä yleisessä kirjastossa

Missä määrin yleensä käytät elektronisia ja / tai painettuja aineistoja kirjastossasi tai sen välityksellä?	Lkm	%
Ei vastanneita	14	2
Ainoastaan tai lähes ainoastaan e-aineistoja	10	1
Enimmäkseen e-aineistoja	51	6
Enimmäkseen painettuja aineistoja	608	66
Yhtä paljon	242	26
Yhteensä	925	100

5.2.4 Käyttötarkoitus

Yleisin elektronisten aineistojen viimeisin käyttötarkoitus oli ollut opiskeluun, johon aineistoja oli käyttänyt 31 % vastaajista. Lähes yhtä suosittua oli elektronisten aineistojen käyttö arjen tarpeisiin tai työhön. Ne mainitsi käyttötarkoitukseksi lähes joka kolmas vastaaja (29 %). Joka viides eli 20 % vastaajista oli käyttänyt aineistoja työhön. Vastausvaihtoehtoja sai valita useita. (Taulukko 12.)

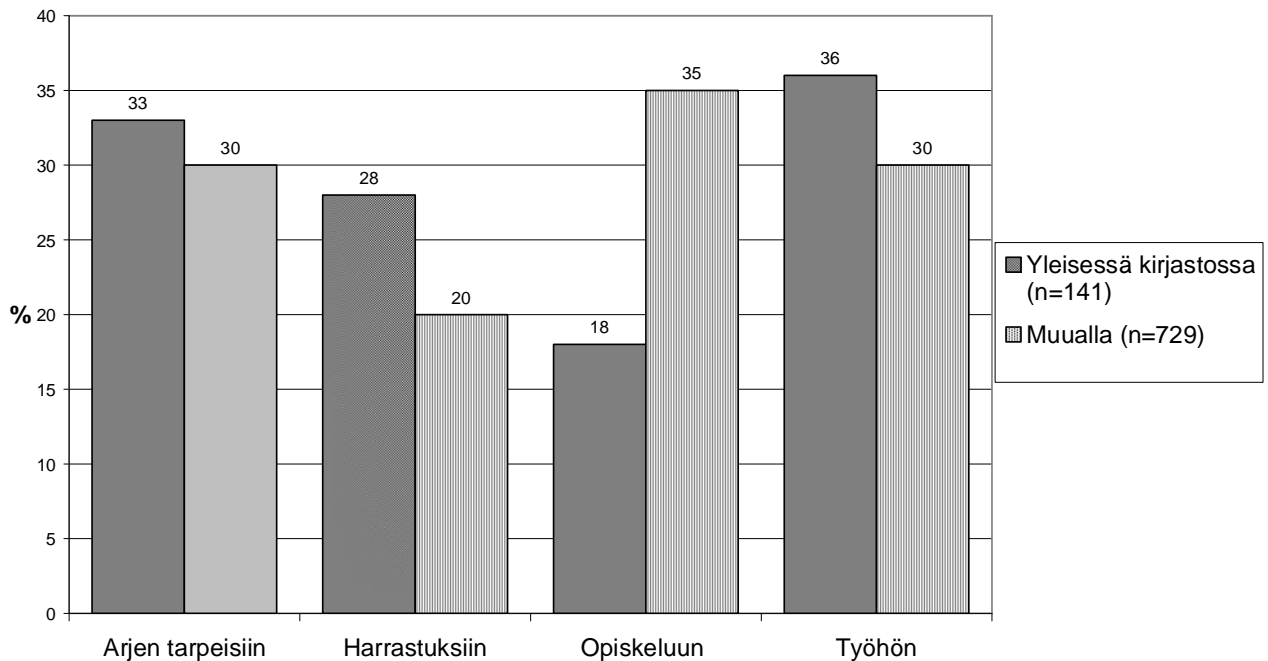

Taulukko 12. Viimeisimmän käytetyn elektronisen aineiston käyttötarkoitus (n=925)

Viimeisimmän käytetyn elektronisen aineiston käyttötarkoitus	Lkm	%
Opiskeluun	284	31
Arjen tarpeisiin	266	29
Työhön	265	29
Harrastuksiin	188	20

141 henkilöä eli 15 % vastaajista oli käyttänyt edellisen kerran elektronista aineistoa yleisessä kirjastossa. Suurin joukko olivat aineistoja työhön käyttäneet, 36 % vastaajista. 33 % oli käyttänyt elektronista aineistoa arjen tarpeisiin. Harrastuksiin aineistoja oli käyttänyt 18 % ja opiskeluun 18 % vastaajista. Oppilaitoksen kirjastossa, työpaikalla, kotona tai muualla elektronisia aineistoja käyttäneisiin verrattuna käytössä oli joitain, suhteellisen pieniä eroja. Muualla elektronisia aineistoja opiskeluun oli käyttänyt 35 % vastaajista, kun yleisessä kirjastoissa vain 18 %:lla oli tämä käyttötarkoitus. Sen sijaan elektronisen aineiston käyttö työhön ja harrastuksiin yleisissä kirjastoissa oli hieman yleisempää kuin muualla. Arjen tarpeisiin aineistoja käytettiin suunnilleen yhtä paljon. (Kuvio 3.)

Viimeisimmän käytetyn elektronisen aineiston käyttötarkoitus

Kuvio 3. Viimeisimmän käytetyn elektronisen aineiston käyttötarkoitus

Kolmen suurimman henkilöryhmän viimeisimmän käytetyn elektronisen aineiston käyttötarkoituksessa oli eroja. Toimihenkilöistä melkein puolet oli käyttänyt elektronista aineistoa työhön. Opiskelijoiden ja koululaisten selkeästi suosituin käyttötarkoitus oli ollut opiskelu (70 %). Työntekijöistä 40 %:lla elektronisen aineiston käyttötarkoitus oli ollut arjen tarpeet. (Taulukko 13.)

Taulukko 13. Viimeksi käytetyn elektronisen aineiston käyttötarkoitus henkilöryhmän mukaan

Viimeksi käytetyn elektronisen aineiston käyttötarkoitus	Arjen tarpeisiin	Harrastuksiin	Opiskeluun	Työhön
Toimihenkilöt (n=412)	29 %	17 %	18 %	47 %
Opiskelijat ja koululaiset (n=238)	19 %	14 %	70 %	6 %
Työntekijät (n=130)	40 %	20 %	15 %	24 %

Vastaajilta kysyttiin viimeisimmän käytetyn elektronisen aineiston käyttötarkoitusta myös avoimena kysymyksenä. Kysymykseen oli vastannut kaikkiaan 38 henkilöä. Viisi vastaajaa oli käyttänyt elektronista aineistoa jonkin tietyn tehtävän suorittamiseen. Kahdeksan vastaajaa mainitsi käyttäneensä aineistoa hovin vuoksi tai ajanvietteeksi. 12 vastaajaa kertoi käyttäneensä aineistoa ajan tasalla pysymiseen tai yleisen mielenkiinnon vuoksi. He kuvailivat käyttötarkoitustaan muun muassa seuraavasti: ”Haluan tietää asioita” ja ”Yleinen mielenkiinto”. Avovastausten mukaan elektronisia aineistoja käytetään siis sekä praktisen että orientoivan tiedon hankintaan.

Elektronisten aineistojen käyttötarkoitus näyttäisi hieman eroavan muuten yleisen kirjaston aineistojen käyttötarkoituksesta. Pihlajan (2004, 78) mukaan suurin osa lainatusta aineistoista oli lainattu ajanvietteeksi ja harrastuksia varten. Toisaalta kyselylomakkeessa ei edes annettu vaihtoehdoksi ajanvietettä tai hupia ja osa vastaajista kertoikin avovastauksissaan nämä käyttötarkoitukseksi. Elektronisia aineistoja käytettiin kuitenkin yleisissä kirjastoissa eniten arjen tarpeisiin ja työhön. Liun ym. (2006, 138) mukaan kirjastoon tultiin käyttämään digitaalista kirjastoa eniten arjen tarpeisiin ja toissijaisesti opiskeluun. Yleisessä kirjastossa elektronisen aineiston yleisin viimeinen käyttötarkoitus oli vastanneista työ, mikä viittaa siihen, että mukana erityisesti näissä vastaajissa voisi olla kirjastojen henkilökuntaa.

5.2.5 Käyttö muualla

Suuri osa vastaajista käytti elektronisia aineistoja aktiivisesti yleisen kirjaston ulkopuolella. Yli puolet (53 %) vastaajista käytti elektronisia aineistoja muualla kuin yleisessä kirjastossa tai sen kautta vähintään kerran viikossa. Joitakin kertoja kuukaudessa aineistoja käytti muualla 17 % vastaajista ja harvemmin 18 % vastaajista. 9 % vastaajista ei ilmoittanut käyttävänsä aineistoja muualla lainkaan. 3 % vastaajista oli jättänyt kysymykseen vastaamatta. (Taulukko 14.)

Taulukko 14. Kuinka usein käyttää elektronisia aineistoja muualla kuin yleisessä kirjastossa

Kuinka usein käytät elektronisia aineistoja muualla kuin yleisessä kirjastossa tai sen kautta?	Lkm	%
Ei vastanneita	23	3
En ole käyttänyt lainkaan	87	9
Harvemmin	170	18
Joitakin kertoja kuukaudessa	158	17
Vähintään kerran viikossa	68	7
Useita kertoja viikossa	215	23
Päivittäin	204	22
Yhteensä	925	100

Suurin osa eli 43 % vastaajista oli käyttänyt edellisen kerran elektronista aineistoa kotoaan. Hieman yli viidennes (21 %) oli käyttänyt aineistoa työpaikalla. 15 % vastaajista viimeisin elektronisen aineiston käyttökerta oli ollut yleisessä kirjastossa ja 11 % vastaajista yliopiston tai muun oppilaitoksen kirjastossa. Muualla aineistoja oli käyttänyt 4 % vastaajista. 6 % vastaajista ei ollut vastannut kysymykseen. (Taulukko 15.)

Taulukko 15. Viimeksi käytetyn elektronisen aineiston käyttöpaikka

Missä käytit edellä edellisen kerran elektronista aineistoa?	Lkm	%
Ei vastanneita	54	6
Kotona	400	43
Työpaikalla	190	21
Yleisessä kirjastossa	141	15
Yliopiston tai muun oppilaitoksen kirjastossa	104	11
Muualla	36	4
Yhteensä	925	100

Kyselyssä tiedusteltiin viimeisimmän käytetyn elektronisen aineiston käyttöpaikkaa myös avoimena kysymyksenä. Siihen oli vastannut 34. Suuri osa vastauksista sopi monivalintakysymyksessä annettuihin vaihtoehtoihin. Neljä vastaajaa kertoi käyttäneensä aineistoa ystävän tai sukulaisen luona. Kaksi vastaajaa kertoi, ettei ollut käyttänyt missään elektronista aineistoa

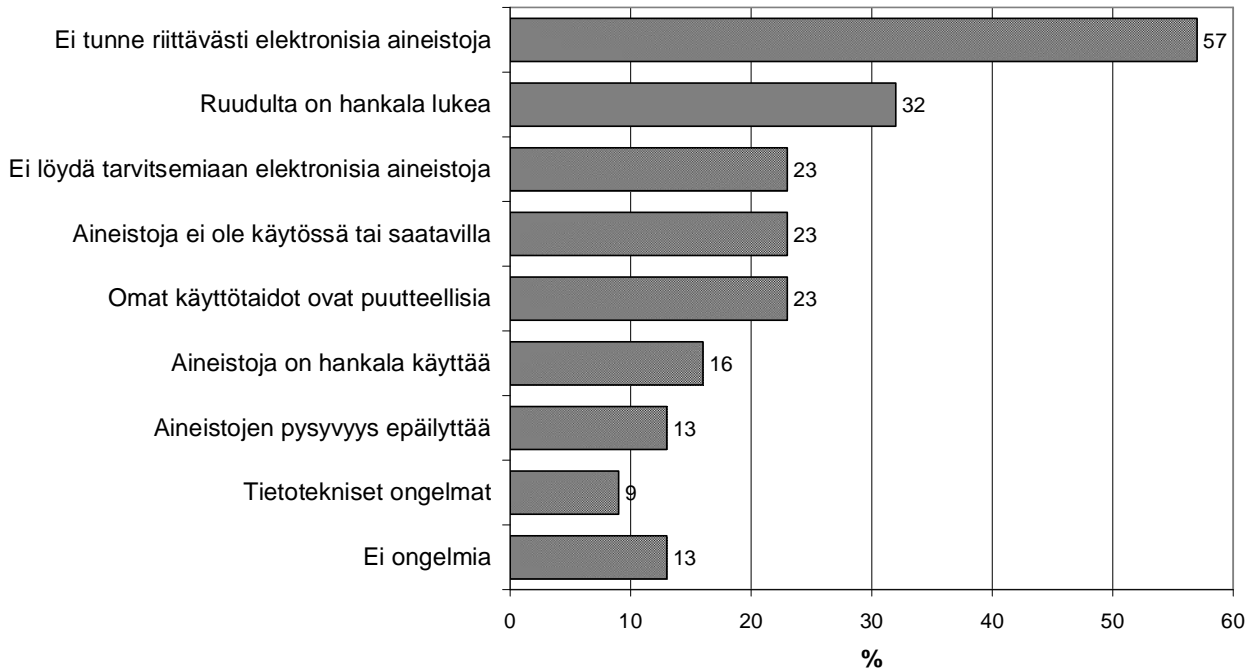
5.3 ELEKTRONISTEN AINEISTOJEN KÄYTÖN ESTEET SEKÄ KOULUTUKSEN JA NEUVONNAN TARVE

Tässä luvussa käsitellään vastaajien elektronisten aineistojen käytössä yleisessä kirjastossa kokemia ongelmia sekä neuvonnan ja koulutuksen tarvetta. Edellisten tueksi tarkastellaan tuloksia siitä, kuinka vastaajat saavat tietoa yleisen kirjaston elektronisista aineistoista sekä siitä, kuinka he ovat löytäneet viimeksi käyttämänsä elektronisen aineiston.

5.3.1 Elektronisten aineistojen käytön ongelmat

Vastaajista yli puolet (57 %) ilmoitti elektronisten aineistojen käytön yhdeksi keskeisimmäksi ongelmaksi sen, ettei tunne riittävästi elektronisia aineistoja. Toiseksi eniten ongelmana pidettiin ruudulta lukemisen hankaluutta, mistä kärsi hieman yli kolmas osa vastaajista (32 %). 23 % vastaajista piti keskeisenä ongelmana sitä, ettei aineistoja ollut käytössä tai saatavilla ja yhtä moni oli sitä mieltä, että omat käyttötaidot olivat puutteellisia tai he eivät löytäneet tarvitsemiaan elektronisia aineistoja. 16 %:n vastaajista mielestä aineistoja oli hankala käyttää. 13 % vastaajista epäili aineistojen pysyvyyttä. Vähiten mainintoja ongelmista saivat tietotekniset ongelmat, joita koki 9 % vastaajista. 13 %:lla vastaajista ei ollut elektronisten aineistojen käytössä ongelmia. Kysymykseen oli mahdollista valita useampi vastausvaihtoehto. (Kuvio 4.)

Yleisen kirjaston elektronisten aineistojen käytön keskeisimpiä ongelmia (n=925)

Kuvio 4. Yleisten kirjastojen elektronisten aineistojen käytön keskeisimmät ongelmat

Yleisten kirjastojen elektronisten aineistojen käytön keskeisimpiä ongelmia oli kommentoinut avovastauksessa 144 eli 16 % vastaajista. Suurin osa kommenteista sopi monivalinnassa annettuihin vastauksiin. Eniten mainintoja eli 34 keräsi myös vaihtoehtona ollut "ei tunne aineistoja". 15 vastaajaa korosti tiedotuksen puutetta ja moni totesi myös, ettei tiennyt elektronisia aineistoja edes olevan tarjolla. 13 vastaajaa piti merkittävänä ongelmana sitä, että aineistoja ei voinut käyttää etänä. Viisi mainintaa sai laitteiston riittämättömyys, tietokoneita ei ollut kirjastoissa tarpeeksi. Neljä vastaajaa kommentoi tulostamiseen liittyviä ongelmia, muun muassa sen kalleutta. Neljä moitti kirjastojen hitaita yhteyksiä ja kolme tietokoneiden käytössä olevia aikarajoituksia.

Aineistojen huono tuntemus oli suurin ongelma elektronisten aineistojen käytössä kyselyyn vastanneiden mukaan. Samoin FinELib-palvelujen huono tuntemus oli suurin FinELib-aineistojen käyttöä haittaava tekijä ammattikorkeakouluopiskelijoiden keskuudessa ja kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että heidän tietonsa aineistojen sisällöstä olivat puutteellisia (Kunttu 2004, 61). Myös yliopistoissa 39 % vastaajista piti ongelmana olivat puutteellisia tietoja FinELib-aineistojen sisällöistä ja lähes yhtä moni vastaaja oli sitä mieltä, ettei tunne tarpeeksi FinELib-palveluja (Törmä 2003, 69). Avovastauksista ilmeni, etteivät kaikki vastaajat tunteneet lainkaan

yleisen kirjaston elektronisia aineistoja tai tienneet niiden olemassa olost. Williamsonin ym. (2003) mukaan asiakkaat eivät tutustuneet tietokantoihin, koska he eivät tienneet niiden olemassaolosta. Tietokannat eivät myöskään olleet kirjastoissa näkyvästi esillä, kuten eivät ilmeisesti kaikissa suomalaisissa yleisissä kirjastoissa.

Kyselyn mukaan toiseksi suurin ongelma elektronisten aineistojen käytössä oli ruudulta lukemisen hankaluus, josta kärsi kolmasosa vastaajista. Lähes 40 % ammattikorkeakouluopiskelijoista piti ruudulta lukemista hankalana (Kunttu 2004, 61). Se oli hieman enemmän kuin yliopistoissa elektronisia aineistoja käyttävillä, joista noin joka kolmas oli sitä mieltä (Törmä 2003, 69). Ballin (2003, 303) mukaan etäkäyttömahdollisuutta pidettiin kirjastoissa tärkeänä. Samaa mieltä oli useampi kyselyyn vastannut, joka toi tämän etäkäyttömahdollisuuden toiveen esille ongelmia kartoittavassa avokysymyksessä.

Työasemien määrä oli Tenopirin ja Readin (2000, 45) sekä Williamsonin ym. (2003) mukaan yhteydessä tietokantojen käyttöön. Tämä tuli esille myös kyselyn avovastauksissa, kuten myös aikarajoituksen yleisen kirjaston asiakaskoneilla. Opetusministeriön selvityksessä (Digitaalisen aineiston kysyntä ja tarjonta 2005, 7) todettiin, ettei päätteitä ollut suositusten mukaan tarpeeksi vuonna 2004. Hankalia ja erilaisia käyttöliittymiä ja hakukoneita pidettiin Ballin (2003, 306–307) tutkimuksessa ongelmana, vaikka asiakkaiden tietoteknisen osaamisen arveltiin parantuneen yleisissä kirjastoissa. 16 % vastaajista oli sitä mieltä, että elektronisia aineistoja on hankala käyttää ja 23 % piti omia käyttötaitojaan puutteellisina. Samat ongelmat tulivat esille myös Williamsonin ym. (2003) tutkimuksessa.

5.3.2 Neuvonnan ja koulutuksen tarve

Vastaajat kokivat tarvitsevansa eniten (46 %) elektronisten aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta tai neuvontaa eri aineistojen esittelyn muodossa. 28 % vastaajista koki tarvitsevansa tietosisällöistä tiedottamista. 25 % vastaajista ilmoitti tarvitsevansa yleistä tiedonhaun koulutusta ja 9 % tietotekniikkaan liittyvää koulutusta. Hieman yli joka neljäs (26 %) vastaaja totesi, ettei neuvonnalle tai koulutukselle ollut tarvetta. Kysymykseen saattoi valita useamman vastausvaihtoehdon. (Taulukko 16.)

Taulukko 16. Elektronisten aineistojen käyttöön liittyvän koulutuksen tai neuvonnan tarve (n=925)

Minkälaista elektronisten aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta tai neuvontaa tarvitset?	%
Ei tarvetta	26
Eri aineistojen esittelyä	46
Tietosisällöistä tiedottamista	28
Yleistä tiedonhaun koulutusta	25
Tietotekniikkaan liittyvää koulutusta	9

Opetusministeriön selvityksen (Digitaalisen aineiston kysyntä ja tarjonta 2005, 42) mukaan kirjastot kokivat elektronisista aineistoista tiedottamisen hankalaksi ja toisaalta resursseja ei haluttu käyttää tiedotukseen, jonka hyötyjä pidettiin vähäisenä pienen kysynnän vuoksi. Kyselyssä tulikin esille, että useampi vastaaja toivoi parempaa tiedotusta ja lisätietoja elektronisista aineistosta kirjastoilta. Pihlaja (2004, 79) on aiemman tutkimuksen perusteella todennut, että monet asiakkaat toivoisivat kirjastoilta parempaa tiedotusta. Kyselyyn vastanneista 25 % toivoi yleistä tiedonhaun koulutusta ja melkein puolet eri aineistojen esittelyä. Asiakkaiden koulutustoiheet tulivat esille myös Satakunnan kirjastokyselyn tuloksista, sillä 28 % vastanneista ilmoitti toivovansa kirjaston järjestämää tietokantojen ja elektronisten aineistojen opetusta. (Porin kaupungin kirjasto - Satakunnan maakuntakirjasto 2007, 28.)

5.3.3 Tiedonlähteet koskien yleisen kirjaston elektronisia aineistoja

Suurin osa eli 65 % vastaajista sai pääasiallisesti tietoa kirjaston tarjoamista elektronisista aineistoista kirjaston kotisivuilta. Kolmasosa (33 %) sai tietoa kirjaston henkilökunnalta henkilökohtaisesti. Kirjaston tiedotteita pääasiallisena tiedonlähteenään piti 28 % vastaajista. Osa vastaajista sai tietoja erityisesti ystäviltään ja sukulaisiltaan (17 %) sekä työtovereiltaan (16 %). Kysymykseen saattoi valita useamman vastauksen. (Taulukko 17.)

Taulukko 17. Tiedonlähteet yleisen kirjaston tarjoamista elektronisista aineistoista (n=925)

Mistä saat pääasiassa tietoa kirjastosi tarjoamista elektronisista aineistoista?	%
Kirjaston kotisivuilta	65
Kirjaston henkilökunnalta henkilökohtaisesti	33
Kirjaston tiedotteista	28
Ystäviltä, sukulaisilta	17
Työtovereilta	16
Kirjaston koulutustilaisuuksista	6

Avovastauksia kysymykseen keskeisimmistä tiedonlähteistä koskien elektronisten aineistojen tarjontaa oli annettu 88. Useampi avovastaus sopi myös kysymyksessä annettuihin vaihtoehtoihin. 28 vastaajaa ilmoitti, ettei saa mistään tietoa kirjastonsa tarjoamista elektronisista aineistoista. Muutama vastaaja toi esille, ettei ollut koskaan aiemmin edes kuullut elektronisia aineistoja olevan tarjolla ennen kyselyyn vastaamista. 16 vastaajaa kertoi saaneensa tietoa oppilaitoksestaan. Lehdet saivat neljä mainintaa.

5.3.4 Aineistojen löytäminen

Viimeksi käyttämänsä elektronisen aineiston oli suurin osa eli 68 % vastaajista löytänyt omatoimisesti hakemalla. Muulla tavoin sen ilmoitti löytäneensä 11 % vastaajista. 8 % oli saanut tuttavilta tai muilta henkilöiltä apua ja 7 % kirjaston henkilökunnalta. 7 % vastaajista ei vastannut kysymykseen. (Taulukko 18.)

Taulukko 18. Viimeksi käytetyn elektronisen aineiston löytötapa

Miten löysit viimeksi käyttämäsi elektronisen aineiston mainitsemasi aineiston?	Lkm	%
Ei vastanneita	63	7
Omatoimisesti hakemalla	629	68
Muulla tavoin	102	11
Tuttavien ja muiden henkilöiden avulla	70	8
Kirjaston henkilökunnan avulla	61	7
Yhteensä	925	100

5.4 MIELIPITEITÄ ELEKTRONISISTA AINEISTOISTA

Tässä luvussa esittelen vastaajien mielipiteitä yleisen kirjastonsa tarjoamista elektronisista aineistoista. Mielipiteitä edustavat vastaajien tyytyväisyys sekä käsitys siitä, kuinka paljon kirjastossa on saatavilla heidän tarvitsemiaan elektronisia aineistoja ja kuinka suuren osan tarvitsemastaan aineistostaan he saavat yleisen kirjaston verkkosivujen kautta. Sen jälkeen esitellään tulokset toivotuimmista aineistotyypeistä. Lopuksi seuraavat vastaukset vastaajien valmiudesta luopua painetusta aineistosta mikäli vastaava elektroninen olisi tarjolla.

5.4.1 Tyytyväisyys

Melkein puolet eli yhteensä 43 % vastaajista ei osannut sanoa, ovatko he tyytyväisiä vai tyytymättömiä elektronisiin aineistoihin. Tyytymättömiä tai erittäin tyytymättömiä oli 9 % vastaajista. Tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä oli 46 % vastanneista. 3 % vastaajista ei ollut vastannut kysymykseen. (Taulukko 19.)

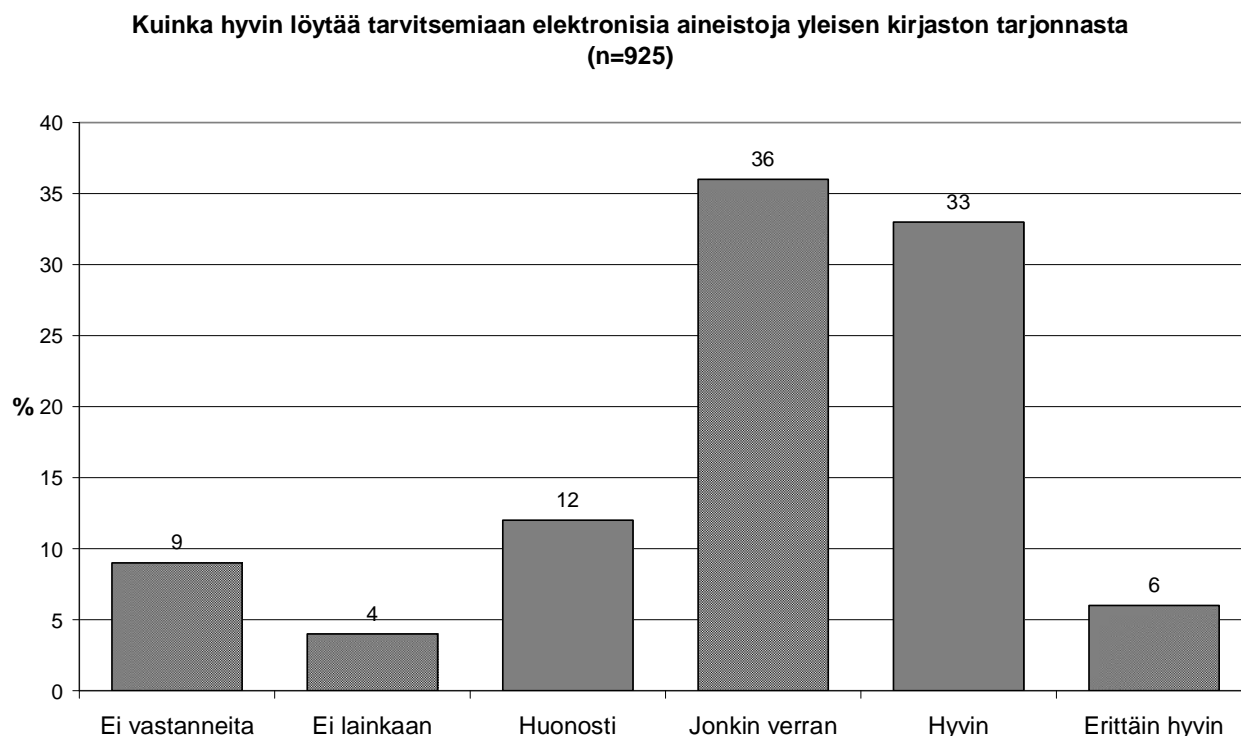
Taulukko 19. Tyytyväisyys elektronisiin aineistoihin

Tyytyväisyys yleisen kirjaston tarjoamiin elektronisiin aineistoihin	Lkm	%
Ei vastannut	27	3
Erittäin tyytymätön	25	3
Melko tyytymätön	52	6
En osaa sanoa	395	43
Melko tyytyväinen	333	36
Erittäin tyytyväinen	93	10
Yhteensä	925	100

Vastaajien koulutus (korkeakoulututkinto tai muu koulutus) tai henkilöryhmä (töissä, opiskelija/koululainen tai muu) eivät ristiintaulukoinnin mukaan olleet merkitsevässä yhteydessä tyytyväisyyteen. Sukupuoli oli yhteydessä tyytyväisyyteen, mutta siitä ei voi tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Lisäksi ikä oli yhteydessä tyytyväisyyteen tilastollisesti melkein merkitsevästi (χ^2 $p=0,036$). Erityisesti alle 26-vuotiaissa oli henkilöitä, jotka eivät osanneet sanoa, ovatko he tyytyväisiä. Heidän joukossaan oli myös vähiten tyytyväisiä, 37 %. Iän kasvaessa myös mielipiteiden määrä suuntaa tai toiseen kasvoi, mutta tyytyväisten joukko erityisesti. Yli 56-vuotiaista 55 % oli tyytyväisiä elektronisiin aineistoihin. (Liite 2: Taulukot 32–39.)

5.4.2 Aineistojen saatavuus

39 % vastaajista arvioi löytävänsä yleisen kirjastonsa tarjonnasta tarvitsemiaan elektronisia aineistoja joko hyvin tai erittäin hyvin. Lähes yhtä moni eli 36 % vastaajista ilmoitti löytävänsä niitä jonkin verran. Huonosti tai ei lainkaan aineistoja löysi 16 % vastaajista. 9 % vastaajista ei ollut vastannut kysymykseen. (Kuvio 5.)

Kuvio 5. Löytääkö tarvitsemiaan elektronissa aineistoja yleisten kirjastojen tarjonnasta

Koulutustasolla tilastollisesti merkitsevä yhteys ($\chi^2 p=0,000$, Liite 2: Taulukko 40) siihen, kuinka hyvin vastaajat löysivät tarvitsemiansa aineistoja yleisen kirjaston elektronisten aineistojen tarjonnasta. Mielenpitoita vertailtiin korkeakoulututkinnon ja muun koulutuksen saaneiden välillä. Korkeakoulututkinnon suorittaneet olivat hieman muita useammin sitä mieltä, että aineistoja löytyi jonkin verran, kun taas vielä koulussa olevat tai muun koulutuksen hankkineet vastaajat olivat enemmistönä erittäin hyvin aineistoja löytävien joukossa. (Taulukko 20.)

Taulukko 20. Löytääkö tarvitsemiaan elektronissa aineistoja yleisten kirjastojen tarjonnasta koulutustason mukaan

Löytääkö tarvitsemiaan elektronissa aineistoja yleisten kirjastojen tarjonnasta	Muu koulutus tai vielä koulussa (n=427)	Korkeakoulututkinto (n=415)
Ei lainkaan	5 %	3 %
Huonosti	14 %	13 %
Jonkin verran	35 %	43 %
Hyvin	36 %	37 %
Erittäin hyvin	10 %	3 %
Yhteensä	100 %	100 %

Yleisen kirjaston verkkosivujen tarjonta ei tyydyttänyt kovin kattavasti suurimman osan vastaajista tiedontarpeita. Lähes puolet vastaajista sai alle 20 % tarvitsemistansa julkaisuista ja tietoaineistosta yleisen kirjaston verkkosivujen kautta. 19 % vastaajista sai näin 20–40 % tarvitsemistaan aineistoista. Yli 60 % tarvitsemastansa aineistosta löysi verkkosivujen kautta 18 % vastaajista. (Taulukko 21.)

Taulukko 21. Aineiston saatavuus yleisen kirjaston verkkosivujen kautta

Kuinka suuren osan tarvitsemistasi julkaisuista ja tietoaineistoista saat yleisen kirjaston verkkosivujen kautta?	Lkm	%
alle 20 %	404	44
20 - 40 %	172	19
41 - 60 %	103	11
61 - 80 %	85	9
yli 80 %	82	9
Yhteensä	925	100

Kun tarkasteltiin iän yhteyttä yleisen kirjaston verkkosivujen kautta saadun aineiston osuuteen, niin havaittiin, että ikä oli tilastollisesti melkein merkitsevästi ($x^2 p=0,013$) yhteydessä siihen. Yli 35-vuotiaat saivat alle 36-vuotiaita hieman enemmän tarvitsemiaan aineistoja yleisten kirjastojen verkkosivujen kautta. (Liite 2: Taulukko 41–42.)

Kyselyyn vastanneet olivat melko tyytyväisiä ja kokivat löytävänsä kirjastonsa tarjonnasta tarvitsemiin aineistoja melko hyvin. Tätä voi pitää hieman yllättävänä, sillä aiemman

tutkimuksen ja selvitysten perusteella yleisten kirjastojen yksi keskeinen ongelma elektronisten aineistojen osalta on ollut niihin soveltuvien aineistojen puute. Toisaalta vastaajien joukossa oli runsaasti niitä, joilla ei ollut mielipidettä ja jotka totesivat löytävänsä aineistoja jonkin verran. Ammattikorkeakouluopiskelijoiden tyytyväisyyttä elektronisiin aineistoihin tarkastellessa tuli esille, että yhteensä 52 % kolmen suurimman alan opiskelijoista oli aineistoihin tyytyväisiä, kun tyytymättömiä oli 6 %. 42 % vastaajista ei osannut sanoa, olivatko he tyytyväisiä vai tyytymättömiä. Luvut vastaavat melko hyvin kyselyyn vastanneiden tyytyväisyyttä. Sosiaali- ja terveysalan opiskelijoista lähes 60 % ei osannut arvioida tyytyväisyyttään. Ilmeisesti käyttö oli se verran vähäistä, että tyytyväisyyttä oli vaikea arvioida. (Kunttu 2004, 64–65.) Törmän (2003, 74) mukaan yliopistotutkijoilla käsitys soveltuvien aineistojen löytymisestä oli voimakkaasti yhteydessä käytön määrään ja kokemuksiin. Yliopistotutkijoista enemmistö oli sen sijaan tyytyväisiä ja vain 7 % ei osannut sanoa, onko tyytyväinen vai tyytymätön. (Törmä 2003, 66.)

5.4.3 Toivotut aineistot

Elektroniset sanakirjat, sanastot ja tietosanakirjat olivat ensisijaisesti hankittavaksi toivottu aineisto. Niitä toivoi 58 % vastaajista. Toiseksi eniten toivottiin yliopistojen elektronisia julkaisuja, joita toivoi 44 % vastaajista. 38 % vastaajista toivoi hankittavan lisää elektronisia kotimaisia lehtiä. Lähes yhtä moni (37 %) toivoi myös asia- eli faktatietokantoja sekä ulkomaisia lehtiä elektronisina. Kotimaisia viitetietokantoja toivoi hankittavan 27 % vastaajista ja e-kirjoja 21 % vastaajista. 14 % toivoi ulkomaisia viitetietokantoja. Vastaukseksi saattoi valita useamman aineiston. (Taulukko 22.)

Taulukko 22. Toiveet kirjastoon hankittavasta elektronisen aineistoista (n=925)

Minkä tyyppisiä elektronisia aineistoja ensisijaisesti toivoisit hankittavan kirjastoosi?	%
Sanakirjoja, sanastoja, tietosanakirjoja	58
Yliopistojen elektronisia julkaisuja	44
Kotimaisia lehtiä	38
Asia- eli faktatietokantoja	37
Ulkomaisia lehtiä	37
Kotimaisia viitetietokantoja	27
E-kirjoja	21
Ulkomaisia viitetietokantoja	14

Ristiintaulukointi toivottujen aineistojen ja henkilöryhmien välillä ei paljastanut merkittäviä eroja. Sanakirjat, sanastot ja tietosanakirjat olivat kaikkien ryhmien ensisijainen toive. Opiskelijat ja koululaiset toivoivat niiden ohella yliopistojen elektronisia julkaisuja ja ulkomaisia lehtiä, mutta he eivät olleet kovin kiinnostuneita viitetietokannoista. Kotimaisia viitetietokantoja toivoivat erityisesti eläkeläiset (40 %), toimihenkilöt (31 %) sekä muut (31 %). (Taulukko 23.)

Taulukko 23. Toivotut aineistot henkilöryhmittäin

Minkä tyyppisiä elektronisia aineistoja ensisijaisesti toivoisit hankittavan kirjastoosi?	Toimi- henkilöt (n=412)	Opiskelijat, koululaiset (n=238)	Työntekijät (n=130)	Muut (n=71)	Eläkeläiset (n=52)	Yrittäjät (n=22)
Asia- eli faktatietokantoja	36 %	38 %	32 %	41 %	46 %	27 %
E-kirjoja	22 %	20 %	17 %	24 %	17 %	27 %
Kotimaisia lehtiä	35 %	42 %	38 %	45 %	33 %	27 %
Kotimaisia viitetietokantoja	31 %	17 %	22 %	31 %	40 %	23%
Sanakirjoja, sanastoja, tietosanakirjoja	58 %	61 %	57 %	55 %	48 %	41 %
Ulkomaisia lehtiä	34 %	50 %	29 %	42 %	29%	23%
Ulkomaisia viitetietokantoja	15 %	13 %	10 %	19 %	15 %	9 %
Yliopistojen elektronisia julkaisuja	42 %	51 %	36 %	44 %	40 %	41 %

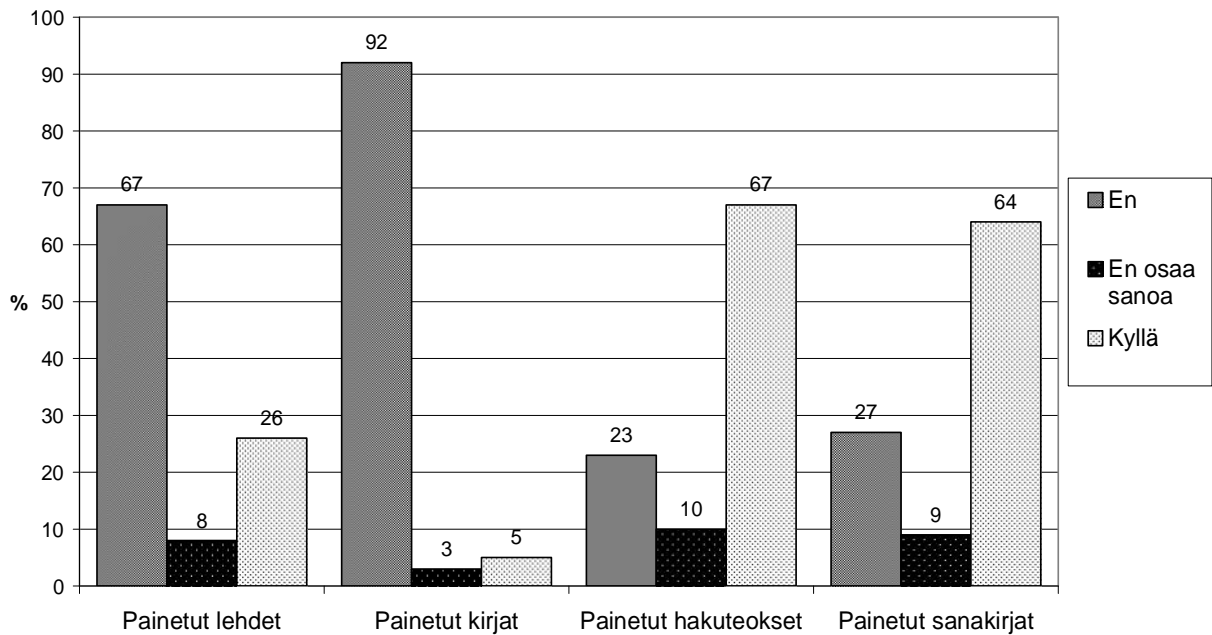
Vastaajilla oli mahdollisuus kertoa myös avovastauksissa, mitä elektronisia aineistoja he toivoivat hankittavan kirjastoonsa. 50 henkilöä oli vastannut kysymykseen. Vastauksissa tuli esille monenlaisia ehdotuksia, osa oli maininnut aineistoja nimeltä (esimerkiksi Ebsco, HS arkisto), osa aihepiirin mukaan (esimerkiksi musiikki, sosiaali- ja terveysalan aineistoa) ja osa aineistotyypeittäin (lehtiä e-muodossa). Moni vastaus sopi monivalintakysymyksen vaihtoehtoihin.

Opetusministeriön selvityksen (Digitaalisen aineiston kysyntä ja tarjonta 2005, 18) mukaan kirjastot halusivat käyttöönsä erityisesti kotimaisia aineistoja, erityisesti kotimaisten sanoma- ja aikakauslehtiartikkeleiden kokotekstiaineistoja myös paikallislehdistä. Vastaajista kolmasosa toivoikin hankittavan kotimaisia lehtiä. Suosituimpia sisältöjä olivat kuitenkin sanakirjat, sanastot ja tietosanakirjat. Myös Ballin (2003, 304) mukaan yleisissä kirjastoissa yksi toivotuimmista aineistosisällöistä olivat hakuteokset.

5.4.4 Painettujen ja elektronisten aineistojen vertailu

Yli 60 % vastaajista olisi valmis luopumaan painetuista hakuteoksista ja sanakirjoista, mikäli tarjolla olisi elektroniset versiot. Näiden aineistojen kohdalla oli myös eniten epävarmoja vastaajia, sillä noin 10 % ei osannut sanoa. Sen sijaan halukkuus luopua painetuista lehdistä ja kirjoista oli huomattavasti vähäisempää. Kuitenkin hieman yli joka neljäs vastaaja oli valmis luopumaan painetuista lehdistä. Sen sijaan vain 5 % vastaajista oli valmiita vaihtamaan painetut kirjat elektronisiin. Kirjojen kohdalla oli myös kaikkein vähiten epävarmoja vastaajia, vain 3 % vastaajista ei osannut sanoa. (Kuvio 6.)

Valmius luopua painetusta aineistosta, jos käytössä olisi elektroninen versio (n=925)

Kuvio 6. Valmius luopua painetusta aineistosta, jos käytössä olisi elektroninen versio

5.5 YHTEENVETO

Tutkimuksessa tarkasteltiin elektronisten aineistojen käyttöä yleisissä kirjastoissa. Tarkoituksena oli saada tietoa käyttäjistä, käytetyistä elektronisista aineistoista ja käytön määrästä sekä käyttötarkoituksesta. Lisäksi selvitettiin, mitkä ovat elektronisten aineistojen käytön esteitä ja millaista koulutusta ja neuvontaa käyttäjät toivovat. Käyttäjiltä kysyttiin myös tärkeimmistä tiedonlähteistä koskien elektronisia aineistoja sekä aineistojen käytöstä muualla kuin yleisessä kirjastossa. Myös käyttäjien mielipiteitä aineistoista selvitettiin toivottujen aineistojen ohella. Lopuksi tarkasteltiin käyttäjien asennoitumistaan painettujen aineistojen korvaamiseen elektronisilla versioilla.

Vastaajista suurin osa (75 %) oli naisia ja 25 % miehiä. Hieman yli puolet vastanneista oli yli 35-vuotiaita. Vastaajien ikä oli melko tasaisesti jakautunut. Lähes puolet vastaajista oli valmistunut korkeakoulusta. 10 % vastaajista oli edelleen koulussa tai päättänyt opintonsa perus- tai kansakouluun. Vastaajista reilu 40 % työskenteli toimihenkilönä. Toinen suuri henkilöryhmä olivat koululaiset ja opiskelijat, joita oli 26 % vastaajista. Kolmanneksi eniten vastaajissa oli työntekijöitä, 14 %.

Vastaajat eivät käyttäneet suurta osaa eri elektronisista aineistoista yleisessä kirjastossa lainkaan tai niitä käytettiin harvemmin. Eniten käytetty aineistotyyppi oli viitetietokannat. Vähiten käytettiin elektronisia kirjoja. Eniten käytetty elektroninen aineisto olivat Sanoma Osakeyhtiön lehdet, joita oli käyttänyt 44 % vastaajista. Hieman vajaa kolmannes vastaajista oli käyttänyt Aleksi-tietokantaa ja Suomen laki -online-aineistoa.

Noin 60 % vastaajista oli käyttänyt edellisen kerran elektronista aineistoa käyttäessään käyttänyt elektronista lehteä tai hakuteosta riippumatta aineiston käyttöpaikasta. Yleisissä kirjastoissa oli käytetty muihin paikkoihin verrattuna enemmän viitetietokantoja. Hieman vajaa 70 % vastaajista käytti enimmäkseen painettuja aineistoja yleisen kirjaston kautta. Joka neljäs käytti elektronisia ja painettuja aineistoja yhtä paljon. Viimeisintä elektronista aineisto vajaa kolmannes kaikista vastaajista käyttänyt opiskeluun, kun taas yleisessä kirjastossa suosituin käyttötarkoitus oli ollut työ (36 %). Suurella osalla vastaajista (43 %) oli viimeisin käyttökerta ollut kotona. Hieman yli puolet vastaajista käytti elektronisia aineistoja muualla kuin yleisessä kirjastossa vähintään kerran viikossa ja käyttö oli muutenkin aktiivista.

Suurin ongelma elektronisten aineistojen käytössä oli vastaajien (57 %) mielestä se, että he eivät tunteneet riittävästi elektronisia aineistoja. Lähes kolmasosa oli myös sitä mieltä, että ruudulta on hankala lukea. Avovastauksista tuli esille, että ongelmana pidettiin myös kirjastojen vähäistä tiedotusta koskien elektronisia aineistoja, josta seurasi, ettei aineistoja tunnettu. Ongelmana avovastauksissa pidettiin myös sitä, ettei elektronisia aineistoja voinut käyttää kirjaston ulkopuolelta etänä. Kysyttäessä elektronisten aineistojen käyttöön liittyvän koulutuksen ja neuvonnan tarpeesta melkein puolet vastaajista toivoi eri aineistojen esittelyä ja toiseksi eniten (28 %) tietosisällöistä tiedottamista. Joka neljäs toivoi myös yleistä tiedonhaun koulutusta.

Suurin osa vastaajista sai tietoa kirjaston tarjoamista elektronista aineistoista eri tavoin kirjastosta, ennen kaikkea kirjaston kotisivuilta. Joka kolmas oli saanut tietoa myös henkilökunnalta henkilökohtaisesti. Noin joka kolmas vastaaja oli saanut myös tieto kirjaston ulkopuolelta, työtovereilta, ystäviltä tai sukulaisilta. Viimeisimmän käyttämänsä elektronisen aineiston vastaajista suurin osa eli lähes 70 % oli löytänyt omatoimisesti hakemalla.

Lähes puolet vastaajista oli tyytyväisiä yleisen kirjastonsa tarjoamiin elektronisiin aineistoihin. Melkein yhtä moni vastanneista ei osannut sanoa, olivatko he tyytyväisiä vai eivät. Tyytymättömiä oli hieman vajaa 10 % vastaajista. Melkein 40 % vastaajista löysi tarvitsemiaan

elektronisia aineistoja yleisen kirjaston tarjonnasta hyvin ja jonkin verran niitä löysi kolmannes vastaajista. Huonosti aineistoja löysi 16 % vastanneista. Vastaajista 44 % sai yleisen kirjaston verkkosivujen kautta alle 20 % tarvitsemistaan tietoaineistoista. Kaksi kolmasosaa vastaajista toivoi kirjastoon hankittavan elektronisia sanakirjoja, sanastoja ja tietosanakirjoja. Myös yliopistojen elektronisia julkaisuja toivoi moni, 44 % vastaajista. Vastaajat suuri osa valmiita luopumaan painetuista hakuteoksista ja sanakirjoista, jos tilalle saisi elektroniset version. Näin ilmoitti yli 60 % vastaajista. Kirjoja oltiin kaikkein haluttomimpia vaihtamaan elektronisiksi.

Aiemman tutkimuksen perusteella ei voi juuri tehdä hypoteeseja elektronisten aineistojen käyttöä selittävästä tekijöistä yleisissä kirjastoissa. Naiset, koulutetut ja opiskelijat on aiemmin nostettu esiin muita aktiivisempina kirjastonkäyttäjinä ja he ovat myös tässä tutkimuksessa hyvin edustettuina. Tarkastelin eri taustamuuttujien yhteyttä aineistojen käyttöön ja mielipiteisiin ja kokemuksiin elektronisista aineistoista. Erityisesti sukupuoli näytti olevan yhteydessä näihin. Epätasaisen sukupuolijakauman takia luotettavia päätelmiä sen yhteydestä ei kuitenkaan voi tehdä. Tenopirin (2003, 31) mukaan sukupuolen yhteyttä elektronisten aineistojen käyttöön on tutkittu niin vähän, ettei siitä voida tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä. Yhteenvetona voidaan todeta, että koulutus näyttäisi olevan selkeimmin yhteydessä elektronisten aineistojen käyttöön, kun taas henkilöryhmällä (työssäkäyvä, opiskelija vai muu) ei juuri ole yhteyttä. Ainoastaan ikä oli tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä tyytyväisyyteen yleisen kirjaston tarjoamia elektronisia aineistoja kohtaan.

Vain koulutustaso oli yhteydessä elektronisten aineistojen käytön määrään, kun käyttöä tarkasteltiin ristiintaulukoinnilla käytön määrään kuvaavan summamuuttajan kautta. Sen sijaan ikäryhmien, koulutustasojen ja henkilöryhmien välillä esiintyi tilastollisesti merkitsevästi eroja, kun eri aineistotyyppien käytön määrää tarkasteltiin erikseen. Koulutus oli myös tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä siihen, kuinka hyvin vastaajat löysivät tarvitsemiaan elektronisia aineistojen yleisen kirjaston tarjonnasta. Muun koulutuksen suorittaneet tai edelleen koulussa olevat löysivät hieman korkeakoulututkinnon suorittaneita useammin tarvitsemiaan aineistoja hyvin tai erittäin hyvin. Ikä oli melkein tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä siihen, kuinka suuren osan tarvitsemistaan tietoaineistosta vastaajat saivat yleisen kirjaston verkkosivujen kautta. Yli 35-vuotiaat saivat aineistoja näin hieman alle 36-vuotiaita useammin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kirjallisuuden perusteella olisi voinut odottaa, että elektronisten aineistojen tarjonta yleisissä kirjastoissa ei vastaa asiakkaiden tarpeita kovin hyvin. Toisaalta kuten aiemmin todettiin, niin elektronisten aineistojen tarjonta on kasvanut viime vuosina selvästi, esimerkiksi vuodesta 2006 vuoteen 2007 oli FinELib-aineistojen tarjonta yleisissä kirjastoissa lisääntynyt selkeästi. Tilanne onkin näin ollen muuttunut sitten Opetusministeriön vuoden 2004 selvityksen digitaalisten aineistojen kysynnästä ja tarjonnasta (Digitaalisen aineiston kysyntä ja tarjonta 2005).

Elektronisten aineistojen käyttäjät yleisissä kirjastoissa olivat pääsääntöisesti joko tyytyväisiä aineistoihin tai he eivät osanneet arvioida tyytyväisyyttään. Elektroniset aineistot ovat ehkä vielä niin uusi palvelu yleisissä kirjastoissa, että käyttäjien on vaikea arvioida kokemuksiaan ja suhteuttaa odotuksiaan niitä kohtaan. Tyytymättömiä oli vastaajien joukossa vähän. Vastaajat löysivätkin tarvitsemiaan aineistoja yleensä hyvin tai jonkin verran. Toisaalta kirjastopalvelut saavat yleensä varsin hyviä arvioita, mihin on pidetty yhtenä syynä sitä, että julkiset kirjastopalvelut ovat käyttäjilleen ylimääräistä palvelua, johon ei kohdisteta niin paljon odotuksia ja joiden käyttö on vapaaehtoista. Suhteellisen hyviin arvioihin onkin varmaan vaikuttanut myös se, että kyselyyn ovat vastanneet lähinnä henkilöt, jotka haluavat käyttää elektronisia aineistoja ja ovat löytäneet sieltä tarvitsemiaan aineistoja. Harvan on pakko käyttää elektronisia aineistoja, sillä suuri osa tiedosta on saatavilla myös painettuna.

Tulosten perusteella elektronisten aineistojen käyttäjät toivovat lisää tietoa kirjaston tarjoamista elektronisista aineistoista, sillä reilusti yli puolet vastaajista oli sitä mieltä että he eivät tunne aineistoja tarpeeksi hyvin. Hieman alle puolet vastaajista toivoikin lisää eri aineistojen esittelyä. Lisäksi avovastauksista tuli esille, että osa vastaajista ei saanut mitään tietoja elektronisista aineistoista tai eivät edes tieneet niiden olemassa olosta. Yleiset kirjastot voisivat nähtävästi tiedottaa elektronisista aineistoista enemmän. Mikäli Ball (2003) ja Williams ym. (2003) ovat oikeassa, niin kirjastohenkilökunnan elektronisten aineistojen tuntemuksessa saataa olla kehitettävää, jotta he osaisivat ohjata asiakkaita tarkoituksenmukaisille elektronisille tiedonlähteille ja niiden käytössä.

Vaikka yleiset kirjastot toimivat nykyään hybridikirjastoina, joissa on kaikissa tarjolla painettuja ja elektronisia aineistoja ja joissa voidaan asioida sähköisesti verkkopalveluiden kautta, niin kaikki kirjastonkäyttäjät eivät toki sähköisiä palveluja tai elektronisia aineistoja ainakaan

toistaiseksi kaippaa. Osa käyttää mieluummin painettuja aineistoja erilaisista syistä. Elektronisten aineistojen käyttö ei ole itseisarvo, mutta tulokset viittaavat siihen että kiinnostusta niihin löytyy. Tulosten perusteella voisi päätellä, että kokonaisia teoksia ei vielä haluta lukea ruudulta. Elektronisten aineistojen käyttäjät ovat ilmeisesti löytäneet elektroniset sanakirjat ja muut hakuteokset ja toisaalta artikkeli- ja viitetietokannat tarjoavat sisältöjä, joita muuten ei ole tarjolla tai jota olisi mahdotonta hankkia kaikkea painettuna. Yhä useampi henkilö tutustuu esimerkiksi opinnoissaan elektronisiin aineistoihin niiden roolin vahvistuessa ammatti- ja korkeakouluissa, minkä myötä he voivat odottaa aineistoja myös yleisen kirjaston tarjontaan.

Kansallisen elektronisen kirjaston käyttäjäkyselyä yleisille kirjastoille voisi tulevaisuudessa kehittää niin, että vastaajista olisi yksinkertaisesti erotettavissa ne vastaajat, jotka eivät kuulu elektronisten aineistojen käyttäjiin. Heillä voisi olla tarjota näkökulmia esimerkiksi käytön esteisiin. Toisaalta myös kyselyssä voitaisiin entistä selkeämmin pyrkiä selittämään, mitä elektronisilla aineistoilla sen yhteydessä tarkoitetaan. Olisi myös mielekästä, jos vastaajista voisi erottaa kirjastohenkilökunnan muusta vastaajajoukosta. Henkilökunnan ja asiakkaiden elektronisten aineistojen käytössä ja kokemuksissa saattaa olla merkittäviä eroja. Myös elektronisten aineistojen käyttötarkoitusta kartoittavaan kysymystä voisi kehittää, sillä ilmeisesti myös elektronisia aineistoja käytetään hovin vuoksi ja ajanvietteeksi, mitä ei oltu huomioitu kysymyksen valmiissa vaihtoehdoissa. Elektronisten aineistojen ongelmien lisäksi olisi myös mielenkiintoista saada tietoa niiden eduista.

Useassa avovastauksessa toivottiin mahdollisuutta käyttää elektronisia aineistoja etänä. Tämä toive onkin mahdollisesti toteutumassa, sillä marraskuun 2007 alussa Oulun kaupunginkirjasto tarjosi ensimmäisenä yleisenä kirjastona Suomessa elektroniset aineistonsa etäkäyttöön asiakkailleen tiedonhakuportaali Pohjanportin kautta. Pohjanportti on alueellinen Nelli-sovellus. (Oulun kaupunginkirjasto - maakuntakirjasto 2007.) Onkin mielenkiintoista seurata, tuleeko etäkäyttömahdollisuudesta jatkossa kaikissa yleisissä kirjastoissa tarjolla oleva palvelu, ja kuinka tämä mahdollisesti vaikuttaa yleisten kirjastojen tarjoamien elektronisten aineistojen käyttöön. Jatkotutkimuksen kannalta myös Nelli-portaalin käyttö ja siitä saadut käyttäjäkokemuksen voivat tarjota mielenkiintoisia näkökulmia elektronisten aineistojen käyttöön yleisissä kirjastoissa. Aiemman tutkimuksen perusteella Nellin tyyppinen yhden käyttöliittymän hakupalvelu on monen mielestä lupaava tapa edistää elektronisten aineistojen saavutettavuutta. Se saattaa tarjota ratkaisuja useisiin esille tulleisiin ongelmiin.

LÄHTEET

Anttiroiko, Ari-Veikko & Savolainen, Reijo (2001). Globaali murros ja yleisen kirjaston roolin muutos. *Informaatiotutkimus*, 20(3), 51-59.

Ball, David (2003). Public libraries and the consortium purchase of electronic resources. *The Electronic Library*, Vol. 21 No. 4, 2003, s. 301-309.

Bawden, David & Rowlands, Ian (1999). Digital libraries - assumptions and concepts. *Libri*, vol. 49, 1999, s. 181-191. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.librijournal.org/pdf/1999-4pp181-191.pdf>](http://www.librijournal.org/pdf/1999-4pp181-191.pdf). 4.5.2007.

Bin, Feng & Miao, Qihao (2005). Electronic publications for Chinese public libraries: challenges and opportunities. *The Electronic Library*, Vol. 23 No. 2, 2005, s. 181-188.

Borgman, Cristine L. (2000). *From Gutenberg to the Global Information Infrastructure. Access to Information in the Networked World*. Cambridge: MIT Press.

Chowdhury, G. G. & Chowdhury, Sudatta (1999). Digital library research. Major issues and trends. *Journal of Documentation*, Vol 55, No. 4, September 1999, s.409-448.

Digitaalisen aineiston kysyntä ja tarjonta - yleiset kirjastot 2004 (2005). Opetusministeriön julkaisu 2005:31. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_304_opm31.pdf?lang=fi>](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_304_opm31.pdf?lang=fi). 8.11.2006.

Hasting, S. K. (1998). Selection and evaluation of networked information resources. *The Acquisition Librarian*, No. 20, 1998, s.109-122.

Haasio, Ari & Savolainen, Reijo (2004). *Tiedonhankintatutkimuksen perusteet*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Heikkilä, Tarja (2005). *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita.

Heinisuo Rami ; Koskela, Sanna & Saine, Reetta (2004). Kirjastopalvelut kaikilla mausteilla. Palvelutuotannon tila, tarpeet ja tulevaisuuden linjauksia. Opetusministeriön julkaisu 2004:5. Opetusministeriö. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2004/kirjastopalvelut_kaikilla_mausteilla_palvelutuotannon_tila_tar>](http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2004/kirjastopalvelut_kaikilla_mausteilla_palvelutuotannon_tila_tar). 18.4.2007.

Hirsjärvi, Sirkka ; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Jeng, Judy (2005). What is usability in the context of the digital library and how can it be measured? *Information Technology and Libraries*, Jun 2005 ; 24, 2, s. 47-56.

Juntumaa, Jouni (2002). Yleinen kirjasto laajentaa kansalaisten maailmaa. Teoksessa: Kekki, Kirsti & Salminen, Oili (toim.) 2002. *Digimaan kartta. Puheenvuoroja digitaaliseen tietohuoltoon*. Opetusministeriö, 2002, s. 27-36. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_61_Digimaan_kartta.pdf?lang=fi>](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_61_Digimaan_kartta.pdf?lang=fi). 18.4.2007.

Kansalliskirjasto – FinELib (2007a). FinELib-konsortio. Saatavilla www-muodossa:
<http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/finelib/finelib_konsortio.html>. 27.9.2007.

Kansalliskirjasto – FinELib (2007b). Aineistot. Saatavilla www-muodossa:
<<http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/finelib/aineistot.html>>. 27.9.2007.

Kansalliskirjasto – FinELib (2007c). Vaikuttavuus ja arviointi. Tutkimus- ja selvitystyö.
Saatavilla www-muodossa:
<http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/finelib/vaikuttavuus/tutkimus_ja_selvitystyö.html>.[
27.9.2007.

Kansalliskirjasto – Finelib (2007d). Vaikuttavuus ja arviointi. Käyttäjäkyselyt - Lisätietoja
kyselyn toteuttamisesta. Saatavilla www-muodossa:
<[http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/finelib/vaikuttavuus/kayttajakyselyt/Files/liitetiedost
o2/tietoa_kyselysta.pdf](http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/finelib/vaikuttavuus/kayttajakyselyt/Files/liitetiedost
o2/tietoa_kyselysta.pdf)>. 21.9.2007.

Kansalliskirjasto – FinELib (2007e). FinELib konsortio. Käyttäjämäärät - Yleiset kirjastot 2006.
Saatavilla www-muodossa:
<http://www.lib.helsinki.fi/finelib/toiminta/fte_luvut/yleisetkirjastot.html>. 27.9.2007

Kekki, Kirsti (2002). Yhteistyötä virtuaalimaailmassa. Teoksessa: Kekki, Kirsti & Salminen, Oili
(toim.) 2002. Digimaan kartta. Puheenvuoroja digitaaliseen tietohuoltoon. Opetusministeriö,
2002, s. 8-13. Saatavilla www-muodossa:
<[http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_61_Digimaan_kartt
a.pdf?lang=fi](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_61_Digimaan_kartt
a.pdf?lang=fi)>. 18.4.2007.

Kirjastolaki. 4.12.1998/904.

Kirjastot.fi (2007a). Elektronisen aineiston yhteishankinta, ip-osoitteet. Saatavilla www-
muodossa: <<http://www.kirjastot.fi/fi-FI/kirjastoala/eaineisto>>. 8.11.2007.

Kirjastot.fi (2007b). FinELib-yhteistyö. Saatavilla www-muodossa:
<<http://www.kirjastot.fi/kirjastoala/finelib/>>. 8.11.2007.

Kirjastostrategia 2010 (2003) Tiedon ja kulttuurin saatavuuden politiikka. Opetusministeriön
julkaisuja 2003:1. Helsinki: Opetusministeriö. Saatavilla www-muodossa:
<[http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm_98_strategia.pdf?la
ng=fi](http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm_98_strategia.pdf?la
ng=fi)>. 4.5.2007.

Kling, Rob ; Rosenbaum, Howard & Hert, Carol (1998). Social informatics in information
science: an introduction. Journal of the American Society for Information Science. 49(12):1047-
1052, 1998.

Kunttu, Selja (2004). Ammattikorkeakouluopiskelijoiden Kansallisen elektronisen kirjaston,
FinELibin, käyttö ja siihen vaikuttavat tekijät. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen
laitos, Pro gradu -tutkielma.

Kuronen, Timo (2000). Kansalaiskeskustelun edellytykset ja mahdollisuudet tietoverkkojen
aikakaudella. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 745. Väitösk. Saatavilla

www-muodossa: <<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-4814-6.pdf>>. 21.9.2007.

Kärki, Riitta (2000). Tieteellisen viestinnän tutkimus. Teoksessa: Mäkinen, I. (toim.) 2000. Tiedon tie. Johdatus informaatiotutkimukseen. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 9-31.

Lehtovirta, Maaret (2006). PIKI-verkkokirjaston käyttö. Kyselytutkimus 2005. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos, Pro gradu -tutkielma.

Lempiäinen, Esa (2001). Elektroniset lehdet opinnäytetöiden lähteinä. Tutkimus elektronisten tieteellisten aikakauslehtiartikkelien käytöstä, merkityksestä sekä arvostuksesta tiede- ja ammattikorkeakouluissa. Tampere: Tampereen yliopisto. Lisensiaatintyö.

Liu, Yan Queng ; Martin, Craig ; Roehl, Eileen ; Yi, Zhixuan & Ward, Sheila (2006). Digital information access in urban/suburban communities. A survey report of public digital library use by the residents in Connecticut. OCLC Systems & Services: International digital library perspective, Vol. 22, No. 2, 2006, s. 132-144.

Oulun kaupunginkirjasto - maakuntakirjasto (2007). Oulun kaupunginkirjaston elektroniset aineistot käytössäsi myös kotonasi. Saatavilla www-muodossa: <http://www.ouka.fi/kirjasto/Tiedote.asp?ID=9127>. 7.11.2007.

Porin kaupungin kirjasto - Satakunnan maakuntakirjasto (2007). ”Hyvät kirjastot teitillä!”. Satakunnan alueen kirjastojen käyttötutkimus. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.pori.fi/kirjasto/julkaisut/kayttotutkimus2007.pdf>>. 21.2.2007.

Pihlaja, Juhani (2004). Kirjastonkäyttö. Lahti: Soceda.

Riikonen, Johanna (2006). Nelli-tiedonhakuportaalin käytettävyys ja hyödyllisyys yleisen kirjaston asiakkaan tiedonhankinnassa. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos, Pro gradu -tutkielma.

Rouvari, Ari & Ryhänen, Henri (2003). Nelli-portaali: kansallista tiedonhakua. Tietolinja 2003 : 2. Helsinki : Tieteellisten kirjastojen atk-yksikkö. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.lib.helsinki.fi/tietolinja/0203/portaali.html>>. 27.11.2007.

Rowlands, Ian & Bawden, David (1999). Digital libraries - a conceptual framework. Libri, vol. 49, 1999, s. 192-202. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.librijournal.org/pdf/1999-4pp192-202.pdf>>. 4.5.2007.

Savolainen, Reijo. (1999). The role of the internet in information seeking. Putting the networked services in context. Information Processing and Management, 35 (1999) 765-782.

Savolainen, Reijo (2000). Tiedontarpeet ja tiedonhankinta. Teoksessa: Mäkinen, I. (toim.) 2000. Tiedon tie. Johdatus informaatiotutkimukseen. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 73-107.

Smith, Ian M. (1999). What do we know about public library use? Aslib Proceedings; Oct 1999; Vol 51, No. 9, s. 302-314.

Tenopir, Carol (1999). Influencing database use in public libraries. Library Journal, June 1, 1999, s. 41-43.

Tenopir, Carol. & Read, Eleanor J. (2000). Database use patterns in public libraries. *Reference & User Services Quarterly*, Vol. 40, No. 1, Fall 2000, s. 39-52.

Tenopir, Carol (2003). Use and users of electronic library resources: an overview and analysis of recent research studies. Washington: Council on Library and Information Resources. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub120/pub120.pdf>](http://www.muodossa: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub120/pub120.pdf>). 30.10.2006.

Törmä, Sanna (2003). Yliopistotutkijain Kansallisen elektronisen kirjaston FinELibin käyttö osana tieteellisten elektronisten aineistojen hyödyntämistä: käyttöön vaikuttavien tekijöiden tarkastelua. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos, Pro gradu -tutkielma.

Törmä, Sanna. & Vakkari, Pertti (2004). Discipline, availability of electronic resources and the use of Finnish National Electronic Library - FinELib. *Information Research*, 10(1) paper 204. Saatavilla [www-muodossa: <http://InformationR.net/ir/10-1/paper204.html>](http://www.muodossa: <http://InformationR.net/ir/10-1/paper204.html>). 14.12.2006.

Työryhmän muistio (2001). Kirjastosta laaja-alaista kulttuuria ja laatua tiedonhakuun. Kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004. Opetusministeriö. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/linjaukset_ja_hankkeet/kirjastopoliittinen_ohjelma/liitteet/kirjastopoliittinen_tiivistelma.pdf>](http://www.muodossa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/linjaukset_ja_hankkeet/kirjastopoliittinen_ohjelma/liitteet/kirjastopoliittinen_tiivistelma.pdf>). 4.5.2007.

Valli, Raine (2001). Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vakkari, Pertti (1981). Yleisten kirjastojen käytön tutkimisesta. Metodologista tarkastelua. Teoksessa: Järvelin, Kalervo & Vakkari, Pertti. 1981. Tiedontarpeiden ja kirjastonkäytön tutkimisesta. Kaksi tutkielmaa. Tampereen yliopisto, Kirjastotieteen ja informatiikan laitos. Julkaisuja. A. Tutkimusraportit no 15/1981. Helsinki: Kirjastopalvelu, 67-122.

Vakkari, Pertti (1983). Kirjojen lukeminen ja yleiset kirjastot. Tutkimus yleisten kirjastojen käytöstä kirjakanavana. Helsinki: Kirjastopalvelu. Väitösk.

Vakkari, Pertti (2000). Tiedonhankinnan tukeminen ja informaatiotutkimus. Teoksessa: Mäkinen, I. (toim.) 2000. Tiedon tie. Johdatus informaatiotutkimukseen. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 9-31.

Varis, Tapio & Saari, Seppo (toim.) (2003). Knowledge society in progress -evaluation of the Finnish Electronic Library -FinELib. *Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja* 4:2003. Helsinki: Edita.

Vikman, Irina & Huotari, Maija-Leena. (2003). Tietoyhteiskuntastrategioiden toteuttaminen Suomen yleisissä kirjastoissa. *Informaatiotutkimus*, 22 (3) 2003, s. 68-76.

Welch, Jeanie M. (1999). Laser lights or dim bulbs? Evaluating reference librarians' use of electronic sources. *Reference Services Review*, Vol. 27 No. 1, 1999. s. 73-75.

Williamson, Kirsty ; Wright, Steven ; Burstein, Frada & Schrauder, Don (2003). Adoption of online databases in public libraries: an Australian case study. *Library and Information Science Research Electronic Journal*. Saatavilla [www-muodossa: <http://libres.curtin.edu.au/libres13n2/williamson.htm>](http://www.muodossa: <http://libres.curtin.edu.au/libres13n2/williamson.htm>). 13.2.2007.

LIITTEET

Liite 1: Kyselylomake

Kansallisen Elektronisen kirjaston käyttäjäkysely yleisten kirjastojen asiakkaille 2007

Tutkimuksen tarkoitus

Tällä kyselyllä kartoitetaan elektronisten aineistojen käyttöä yleisissä kirjastoissa. Kyselyn tuloksia käytetään apuna, kun tehdään päätöksiä elektronisten aineistojen hankinnoista.

Elektronisilla aineistoilla tarkoitetaan tässä kyselyssä kaikkia

* elektronisia lehtiä

* e-kirjoja

* sanakirjoja

* hakuteoksia

* viitetietokantoja jne

joita sinun on mahdollista käyttää yleisen kirjaston verkossa tai sen kautta.

Kyselystä vastaa Kansallinen elektroninen kirjasto, FinELib. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Yhteenveto kyselyn tuloksista julkaistaan FinELibin verkkosivuilla osoitteessa

<http://www.kansalliskirjasto.fi/finelib>

Myös oma kirjastosi voi julkaista kyselyn tulokset esim. verkkosivuillaan.

VASTAAMALLA TÄHÄN KYSELYYN VOIT
VAIKUTTAA KIRJASTOPALVELUJEN KEHITTÄMISEEN!

Lomakkeen täyttäminen kestää noin 10-15 minuuttia.

Vastausaika on 30.4.2007 asti.

HUOM! Evästeet (cookies) on sallittava kyselylomakkeen täyttämistä varten.

Katso ohjeet täältä.

1. Taustatietoja

Vastauksesi käsittely edellyttää taustatietoja koskeviin kysymyksiin vastaamista.

Kyselyn vastaukset käsitellään anonyymisti.

1.1 Sukupuoli

- Valitse tästä - ;

Mies,

Nainen.

1.2 Ikä

- Valitse tästä - ;

alle 18,

18-25,

26-35,

36-45,

46-55,

56-65,

yli 65

1.3 Koulutus

- Valitse tästä - ;
Vielä koulussa (peruskoulu, lukio, ammattikoulu tai -kurssi, opisto),
Kansakoulu,
Peruskoulu,
Ammattikoulu tai -kurssi,
Lukio tai ylioppilas,
Opistotason ammatillinen koulutus,
Ammattikorkeakoulu,
Korkeakoulu, alemman asteen tutkinto,
Korkeakoulu, ylemmän asteen tutkinto,
Muu koulutus

1.4 Mihin henkilöryhmään lähinnä kuulut?

- Valitse tästä - ;
Yrittäjät,
Ylemmät toimihenkilöt (esim. johto-, suunnittelu-, tutkimus- ja opetustehtävissä toimivat ylemmät toimihenkilöt),
Alemmat toimihenkilöt (esim. työnjohtotehtävissä toimivat tai toimistotyötä tekevät alemmat toimihenkilöt),
Työntekijät (esim. teollisuus-, maatalous-, jakelu- ja palvelutyöntekijät),
Opiskelijat ja koululaiset,
Eläkeläiset,
Muut

2. Elektronisten aineistojen käyttö ja saatavuus

2.1 Missä määrin yleensä käytät elektronisia ja / tai painettuja aineistoja kirjastossasi tai sen välityksellä?

- Valitse tästä - ;
Käytän ainoastaan tai lähes ainoastaan elektronisessa muodossa olevia aineistoja, Käytän enimmäkseen elektronisia aineistoja,
Käytän sekä elektronisia että painettuja aineistoja yhtä paljon,
Käytän enimmäkseen painettuja aineistoja

2.2 Oletko valmis luopumaan painetuista aineistoista, jos käytössäsi olisi elektroniset versiot?

Kyllä   En   En osaa sanoa

Painetut lehdet
Painetut kirjat
Painetut hakuteokset
Painetut sanakirjat
Perustelut:

2.3 Kuinka usein käytät seuraavia kirjastosi tarjoamia elektronisia aineistoja?

Päivittäin   Useita kertoja viikossa   Kerran viikossa
Joitakin kertoja kuukaudessa   Harvemmin   En käytä

Elektronisia lehtiä
E-kirjoja
Hakuteoksia
Sanakirjoja
Viitetietokantoja
Asia- eli faktatietokantoja (esim. numerotietoja)

2.4 Kuinka usein käytät elektronisia aineistoja muualla kuin yleisessä kirjastossa tai sen kautta?

- Valitse tästä - ;
Päivittäin,
Useita kertoja viikossa,

Kerran viikossa,
Joitakin kertoja kuukaudessa,
Harvemmin,
En ole käyttänyt lainkaan

2.5 Mitä seuraavista yleisen kirjaston tarjoamista elektronisista aineistoista olet käyttänyt (listassa on yleisissä kirjastoissa yleisimmin käytössä olevia aineistoja)?
[luettelo aineistoista]

Aleksi
Alex författarlexikon
Sanoma Osakeyhtiön lehdet (HS, IS, Taloussanomat)
Artikelsök
Encyclopedia Britannica Online
Ebsco (MasterFile Elite tai Premier, World Magazine Bank)
Ellibs e-kirjat
Finnbooks
Gale (Biography Resource Center, Contemporary Authors, Science Resource Center)
Global Books in Print
Grove Dictionary of Art
Grove Dictionary of Music
Helecon (FINP, MIX)
International Who's who
Kansallisbiografia
Medic
Mediearkivet
Nationalencyclopedin
NetMOT Sanakirjasto (+ Kielitoimiston sanakirja)
PressDisplay
PressText
RT-kortisto
SFS-standardit
Siirtolaisrekisteri
Suomen laki -online
Suomen Media-arkisto
Talentum lehtiarkisto
Tilastokeskus (ml. Suomen tilastollinen vuosikirja)
Terveysportti
Ulrichsweb
WorldCat
WSOY (YritysOnline, Juridiikka Online)
Muut, mitkä?

2.6 Löytyykö yleisen kirjaston elektronisten aineistojen tarjonnasta mielestäsi tarvitsemiasi aineistoja?

- Valitse tästä - ;
Erittäin hyvin,
Hyvin,
Jonkin verran,
Huonosti,
Ei lainkaan

2.7 Minkä tyyppisiä elektronisia aineistoja ensisijaisesti toivoisit hankittavan kirjastoosi?
Valitse seuraavista vaihtoehdoista kolme tärkeintä:

Kotimaisia lehtiä
Kotimaisia viitetietokantoja
Sanakirjoja, sanastoja, tietosanakirjoja
Ulkomaisia lehtiä

Ulkomaisia viitetietokantoja

Asia- eli faktatietokantoja (esim. numerotietoja, tilastoja, luetteloita)

Yliopistojen elektronisia julkaisuja (väitöskirjat, opinnäytteet, muut julkaisut)

E-kirjoja

Muuta, mitä?

2.8 Mainitse nimeltä esimerkkejä elektronisista aineistoista, joita haluaisit hankittavan käytettäväksi omassa kirjastossasi:

2.9 Kuinka tyytyväinen olet kirjastosi tarjoamiin elektronisiin aineistoihin?

- Valitse tästä - ;
Erittäin tyytyväinen,
Melko tyytyväinen,
En osaa sanoa,
Melko tyytymätön,
Erittäin tyytymätön

2.10 Kuinka suuren osan tarvitsemistasi julkaisuista ja tietoa-aineistoista saat yleisen kirjaston verkkosivujen kautta?

- Valitse tästä - ;
alle 20%,
20 - 40%,
40 - 60%,
60 - 80 %,
yli 80 %

2.11 Yleisen kirjaston elektronisten aineistojen käytön keskeisimpiä ongelmia ovat mielestäni:

En tunne riittävästi elektronisia aineistoja
En löydä tarvitsemiani elektronisia aineistoja
Omat käyttötaitoni ovat puutteellisia
Aineistoja on hankala käyttää (esim. erilaiset käyttöliittymät)
Aineistojen pysyvyys epäilyttää (palvelun sisällön muuttuminen, lehtien lakkautukset, siirrot yms.)
Tarvitsemiani aineistoja ei ole käytössä tai saatavilla
Ruudulta on hankala lukea
Tietotekniset ongelmat
Elektronisten aineistojen käytössä ei ole erityisiä ongelmia
Kommentteja ongelmista:

2.12 Mistä saat pääasiassa tietoa kirjastosi tarjoamista elektronisista aineistoista? Valitse seuraavista vaihtoehtoista kolme tärkeintä:

Kirjaston tiedotteista
Kirjaston kotisivuilta
Kirjaston henkilökunnalta henkilökohtaisesti
Kirjaston koulutustilaisuuksista
Työtovereilta
Ystäviltä, sukulaisilta
Jos muualta, mistä?

2.13 Minkälaista elektronisten aineistojen käyttöön liittyvää koulutusta tai neuvontaa tarvitset?

Eri aineistojen esittelyä
Yleistä tiedonhaun koulutusta
Tietosisällöistä tiedottamista
Tietotekniikkaan liittyvää koulutusta
En tarvitse koulutusta

2.14 Arvioi montako paperimuodossa olevaa kirjaa olet lukenut viimeisen vuoden aikana?

Kaunokirjoja, kappalemäärä:
Tietokirjoja, kappalemäärä:

3. Viimeisin elektronisen aineiston käyttökokemus

3.1 Minkä tyyppistä elektronista aineistoa käytit viimeksi?

- Valitse tästä - ;
Elektronista lehteä (lehtiartikkeleita),
Viitetietokantaa,
Hakuteosta (esim. tietosanakirja, sanakirja),
E-kirjaa,
Asia- eli faktatietokantaa (esim. tilastotietokanta),
Muuta

3.2 Minkä nimistä elektronista aineistoa käytit viimeksi?

3.3 Missä käytit edellä mainitsemaasi elektronista aineistoa?

- Valitse tästä - ;
Yleisessä kirjastossa,
Yliopiston tai muun oppilaitoksen kirjastossa,
Työpaikalla,
Kotona,
Muualla
Jos muualla, missä?

3.4 Mihin tarkoituksiin käytit edellä mainitsemaasi elektronista aineistoa?

Työhön
Opiskeluun
Harrastuksiin
Arjen tarpeisiin
Muuhan, mihin?

3.5 Miten löysit mainitsemasi aineiston?

- Valitse tästä - ;
Omatoimisesti hakemalla,
Kirjaston henkilökunnan avulla,
Tuttavien ja muiden henkilöiden avulla,
Muulla tavoin
Jos omatoimisesti hakemalla; mistä?
(esim. millä hakukoneella)
Jos muulla tavoin, miten?

4. Nelli-portaalin käyttö

Päivittäin   Viikoittain   Kuukausittain   Harvemmin   En käytä

4.1 Kuinka usein käytät Nelli-tiedonhakuportaalia?

Jos Nelli-portaali ei ole käytettävissäsi, voit siirtyä kohtaan 6.

4.2 Onko Nelli-portaali mielestäsi:

Samaa mieltä   Jossain määrin samaa mieltä   Jossain määrin eri mieltä   Eri mieltä

Keskeinen tiedonhaun väline
Helppokäyttöinen

4.3 Mihin käytät Nelliä:

Elektronisten kirjojen hakuun (kokotekstejä)
Elektronisten lehtiartikkelien hakuun (kokotekstejä)
Painettujen kirjojen ja lehtien hakuun kirjastoluetteloista
Muiden verkkopalveluiden hakuun (esim. sanakirjojen, web-arkistojen, web-sivustojen)

4.4 Mihin käytät OmaNelliä: (OmaNelli=omat yksilölliset palvelut Nelliin sisäänkirjautuneille, ei ole käytössä vielä kaikissa kirjastoissa)

Oman tietokantalistan tekoon (omat pikahakuryhmät)
Oman lehtilistan tekoon (omat lehdet)
Omien viitteiden ja artikkeleiden tallentamiseen e-kirjahyllyyn
Uutuusvahtien tekoon
En käytä OmaNelliä/OmaNelli ei ole käytettävissä

4.5 Millaisia uudistuksia haluaisit Nelliin?

5. Palaute

5.1 Palautetta kirjastolle

Tietojen lähetys

Kiitos vastauksistasi ja osallistumisestasi kirjastopalvelujen kehittämiseen!

Liite 2: Taulukot

Taulukko 24. Koulutuksen yhteys elektronisten aineistojen käytön määrään

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	22,139(a)	3	,000
Likelihood Ratio	22,314	3	,000
Linear-by-Linear Association	15,581	1	,000
N of Valid Cases	923		

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 18,65.

Taulukko 25. Elektronisten aineistojen käytön määrä henkilöryhmän mukaan

Kuinka usein käytät kirjastosi elektronisia aineistoja?	Työssäkäyvät (n=562)	Muut (n=123)	Opiskelijat ja koululaiset (n=238)	Kaikki (n=923)
En käytä	24 %	33 %	26 %	26 %
Harvemmin	39 %	38 %	44 %	40 %
Joitain kertoja kuukaudessa tai kerran viikossa	32 %	27 %	26 %	30 %
Useamman kerran viikossa	5 %	2 %	4 %	4 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %

Taulukko 26. Henkilöryhmän yhteys elektronisten aineistojen käytön määrään

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,570(a)	6	,144
Likelihood Ratio	9,899	6	,129
Linear-by-Linear Association	2,475	1	,116
N of Valid Cases	923		

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,06.

Taulukko 27. Elektronisten sanakirjojen käytön määrä henkilöryhmän mukaan

Kuinka usein käytät kirjastosi elektronisia sanakirjoja?	Työssäkäyvät (n=555)	Muut (n=121)	Opiskelijat ja koululaiset (n=236)	Kaikki (n=912)
En käytä	33 %	45 %	35 %	35 %
Harvemmin	30 %	25 %	22 %	27 %
Joitain kertoja kuukaudessa tai kerran viikossa	26 %	20 %	28 %	26 %
Useamman kerran viikossa	11 %	11 %	16 %	12 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %

Taulukko 28. Henkilöryhmän yhteys elektronisten sanakirjojen käytön määrään

Chi-Square Tests

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	13,286(a)	6	,039
Likelihood Ratio	13,158	6	,041
Linear-by-Linear Association	1,726	1	,189
N of Valid Cases	912		

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 14,86.

Taulukko 29. Elektronisten faktatietokantojen käytön määrä henkilöryhmän mukaan

Kuinka usein käytät kirjastosi fakta eli asiatietokantoja lehtiä?	Työssäkäyvät (n=555)	Muut (n=121)	Opiskelijat ja koululaiset (n=238)	Kaikki (n=914)
En käytä	31 %	42 %	40 %	35 %
Harvemmin	34 %	27 %	36 %	33 %
Joitain kertoja kuukaudessa tai kerran viikossa	24 %	21 %	19 %	22 %
Useamman kerran viikossa	11 %	10 %	6 %	9 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %

Taulukko 30. Henkilöryhmän yhteys elektronisten faktatietokantojen käytön määrään

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,559(a)	6	,024
Likelihood Ratio	15,041	6	,020
Linear-by-Linear Association	10,408	1	,001
N of Valid Cases	914		

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 11,39.

Taulukko 31. Vastaajien käyttämät elektroniset aineistot

Mitä seuraavista yleisen kirjaston tarjoamista elektronisesta aineistoista olet käyttänyt? (n=925)	Lkm	%
Aleksi	278	30
Alex författarlexikon	14	2
Artikelsök	40	4
Ebsco	138	15
Ellibs e-kirjat	119	13
Encyclopedia Britannica Online	144	16
Finnbooks	68	7
Gale	11	1
Global Books in Print	18	2
Grove Dictionary of Art	26	3
Grove Dictionary of Music	38	4
Helecon	67	7
International Who's who	17	2
Kansallisbiografia	181	20
Medic	80	9
Mediearkivet	17	2
Nationalencyclopedin	33	4
NetMOT Sanakirjasto	232	25
PressDisplay	28	3
PressText	6	1
RT-kortisto	44	5
Sanoma Osakeyhtiön lehdet	409	44
SFS-standardit	64	7
Siirtolaisrekisteri	33	4
Suomen laki -online	270	29
Suomen Media-arkisto	42	5
Talentum lehtiarkisto	83	9
Terveysportti	216	23
Tilastokeskus	245	27
Ulrichsweb	6	1
WorldCat	18	2
WSOY	131	14

Taulukko 32. Tyytyväisyys yleisen kirjaston tarjoamiin elektronisiin aineistoihin koulutuksen mukaan

Tyytyväisyys e-aineistoihin	Tyytymätön	En osaa sanoa	Tyytyväinen	Yhteensä
Vielä koulussa tai muu koulutus (n=451)	8 %	44 %	48 %	100 %
Korkeakoulututkinto (n=447)	8 %	45 %	47 %	100 %
Kaikki (n=898)	8 %	44 %	48 %	100 %

Taulukko 33. Koulutuksen yhteys tyytyväisyyteen

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,102(a)	2	,950
Likelihood Ratio	,102	2	,950
Linear-by-Linear Association	,032	1	,858
N of Valid Cases	898		

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 36,34.

Taulukko 34. Tyytyväisyys yleisen kirjaston tarjoamiin elektronisiin aineistoihin henkilöryhmän mukaan

Tyytyväisyys e-aineistoihin	Tyytymätön	En osaa sanoa	Tyytyväinen	Yhteensä
Työssäkävvät (n=544)	8 %	42 %	51 %	100 %
Muut (n=118)	9 %	44 %	47 %	100 %
Opiskelijat ja koululaiset (n=236)	9 %	49 %	42 %	100 %
Kaikki (898)	8 %	44 %	48 %	100 %

Taulukko 35. Henkilöryhmän yhteys tyytyväisyyteen

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,698(a)	4	,320
Likelihood Ratio	4,703	4	,319
Linear-by-Linear Association	3,762	1	,052
N of Valid Cases	898		

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,59.

Taulukko 36. Tyytyväisyys yleisen kirjaston tarjoamiin elektronisiin aineistoihin iän mukaan

Tyytyväisyys e-aineistoihin	Tyytymätön	En osaa sanoa	Tyytyväinen	Yhteensä
Alle 26-vuotias (n=203)	10 %	53 %	37 %	100 %
26-35-vuotias (n=222)	6 %	46 %	48 %	100 %
36-45-vuotias (n=194)	7 %	40 %	53 %	100 %
46-55-vuotias (n=157)	10 %	39 %	52 %	100 %
Yli 56-vuotias (n=121)	7 %	38 %	55 %	100 %
Kaikki (n=897)	8 %	44 %	48 %	100 %

Taulukko 37. Iän yhteys tyytyväisyyteen

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	16,514(a)	8	,036
Likelihood Ratio	16,722	8	,033
Linear-by-Linear Association	7,433	1	,006
N of Valid Cases	897		

Taulukko 38. Tyytyväisyys yleisen kirjaston tarjoamiin elektronisiin aineistoihin sukupuolen mukaan

Tyytyväisyys e-aineistoihin	Mies (n=232)	Nainen (n=693)	Kaikki (n=925)
Ei vastanneita	3 %	3 %	3 %
Tyytymätön	14 %	6 %	8 %
En osaa sanoa	38 %	44 %	43 %
Tyytyväinen	44 %	47 %	47 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

Taulukko 39. Sukupuolen yhteys tyytyväisyyteen

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,401(a)	3	,001
Likelihood Ratio	15,559	3	,001
N of Valid Cases	925		

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,77.

Taulukko 40. Koulutustason yhteys tarvittujen aineistojen löytymiseen

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	20,444(a)	4	,000
Likelihood Ratio	21,253	4	,000
Linear-by-Linear Association	1,665	1	,197
N of Valid Cases	842	4	

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 16,26

Taulukko 41. Kuinka suuren osan vastaajat saavat tarvitsemistaan aineistoista kirjaston verkkosivujen kautta

Kuinka suuren osan tarvitsemistasi julkaisuista ja tietoaineistoista saat yleisen kirjaston verkkosivujen kautta?	Alle 20 %	20 - 40 %	41 - 60 %	61 - 80 %	Yli 80 %	Yhteensä
Alle 36 (n=407)	48 %	22 %	14 %	9 %	7 %	100 %
Yli 35 (n=438)	47 %	19 %	10 %	11 %	13 %	100 %
Kaikki (n=845)	48 %	20 %	12 %	10 %	10 %	100 %

Taulukko 42. Iän yhteys kirjaston verkkosivujen kautta saadun aineiston määrään

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,742(a)	4	,013
Likelihood Ratio	12,932	4	,012
Linear-by-Linear Association	4,262	1	,039
N of Valid Cases	845		

a 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 39,50.